

KNO

REVUJA ZA VSAK DOM
april 1994 št. 2 cena 400 SIT

Dr. Pavle Gantar:
ČLOVEK BO MORAL
ZAUSTAVITI ZASTRUPljanJE NARAVE,
ČE HOČE OBSTATI

Jolka Milič:
UGAJA MI ŽIVETI NEVARNO...

Davorin Terčon:
NOVA LOKALNA SAMOUPRAVA
ŠE NI DOČELA DOMIŠLJENA

Alenka Spetič:
PRINC Z OKROGLIMI OČALČKI

Spoštovani bralci!

Pred vami je druga številka revije Kras. Kakor vidite, je v njej spet veliko branja o vseskozi pomembnih vprašanjih. Zlasti tistih, ki jih drugi mediji o Krasu ne obravnavajo.

Tako smo v njej namenili prostor poznanim strokovnjakom, zlasti krasoslovcem, naravovarstvenikom, ornitologom in arhitektom in družboslovcem, pa tudi prvim mladim, upamo bodočim rednim sodelavcem, ki so se že odzvali našemu povabilu k soustvarjanju revije. Dvaindvajset avtorjev poleg sodelavcev uredništva je prav gotovo spodbudno število in tudi potrditev pravilnosti njene vsebinske usmeritve k vprašanjem, ki so kakor koli povezana s Krasom in z življenjem na tem delu naše mlade države.

Med prebiranjem revije boste spoznali razloge za napovedane odločnejše naravovarstvene ukrepe države, razmišljanja o nujni in možni pomoči graditeljem hiš na Krasu, ki se zavzemajo za ohranjanje kraške identitete, in o ogroženosti virov pitne vode, ki postajajo vse bolj narodov naravni zaklad. V zvezi z načrtovano novo lokalno samoupravo pa nakazujejo ničkaj spodbudne gmotne možnosti predvidenih novih občin, o katerih se bomo odločali na majskem referendumu.

Predstavljamo tudi kraškega poeta Srečka Kosovela, njegovo družino in izbor pesmi. Pomemben del revije smo namenili pisateljici s Krasa Jolki Milič, ki v prvem delu pogovora z Marijanom Zlobcem razkriva svoje poglede na življenje, na svoje življenjske sopotnike, na polpretekle dogodke v svojem okolju in opisuje svoj odnos do Krasa. Objavljamo predstavitev treh Kraševcev in prve pisne odzive bralcev na revijo. Dodajamo še sestavke o kulturnem in poslovnem vedenju, o izogibanju stresnim stanjem in o pojasnjevanju, zakaj je kajenje škodljivo. Poleg turistično obarvanih predstavitev Krasa in Slovenije ponujamo še pregled nad osmicami in objavljamo borzo nepremičnin.

In medtem, ko je ta številka revije Kras že v prenekaterem domu, ko se s podobo Štanjela, enega izmed najstarejših in slikovitih kraških naselij, ponuja bralcem na policah v kioskih in trgovinah po Sloveniji ter v zamejstvu, že snujemo novo...

Vabimo vse, ki vidite v reviji možnost in priložnost, da v njej predstavite svojo dejavnost, svoje delo ali svoje poglede na vprašanja, ki se jih revija loteva, da se nam pridružite!

Uredništvo

3779

Kras

VSEBINA april 1994 št.2

Slika z naslovnice:
Štanjel, eno izmed najstarejših
in najbolj slikovitih
kraških naselij

MEDIACARSO

Informativno revijo Kras izdaja podjetje Mediacarso, d.o.o., 61000 Ljubljana, Rimska 8, telefon 061/223-234. Glavni urednik Lev Lisjak; odgovorna urednica Ida Vodopivec-Rebolj; oblikovanje Lev Lisjak - Naslov uredništva: Revija Kras, 66223 Komen, p.p.17; naslov dopisništva: Revija Kras - Bortur, 66210 Sežana, Srebničeva ul., telefon 066/72-476 - Maloprodajna cena 400 SIT, 4500 Lit., 3 USA \$ - Fotografije: foto-agencija Mediacarso - Tisk: Čuk Graf, d.o.o., Postojna - Po mnenju Urada vlade R Slovenije za informiranje št.23/142-92 od 27.5.1993 sodi revija Kras med proizvode informativne narave, za katere se plačuje prometni davek od prometa proizvodov po 5-odstotni stopnji.

Uvodnik	1
Dr. Pavle Gantar v pogovoru z Ido Rebolj: Človek bo moral zaustaviti zastrupljanje narave, če hoče obstati	2
Davorin Terčon: Nova lokalna samouprava še ni docela domišljena	5
Alenka Spetič: Princ z okroglimi očalčki	7
Jolka Milič v pogovoru z Marianom Zlobcem: Ugaja mi živeti nevarno	8
Pavel Skrinjar: Obletnica je priložnost	20
Pavel Skrinjar: Pesnik, ki nas je velikokrat presenetil	20
Vzornik mladim ljubiteljem literature	26
Priložnostni žig in spominska ovojnica	26
Lučka Čehovin: Bralci iščejo knjige!	27
Mag. Ljubo Lah: Pristop k sodobni gradnji na Krasu je v zagati	28
Dr. France Habe, Miran Vatovec: Izviri, ki so pomembni tudi za Kras in Slovensko Istro	32
Dr. Andrej Kranjc: Kras, na katerem živimo	34
Splošna banka Koper	38
Matej Kobal: Monsignor Franc Krapež - zlatomašnik	40
Iztok Geister: Ptica, ki jo pesem slavi	41
Avgust Vrabec v pogovoru s Tanjo Trebec: Marsikdo se bo moral vrniti k obdelovanju zemlje, da bo preživel	42
Prenova stavbne dediščine na podeželju - Kras	44
Silva Matos: Naš uspeh - spoštovanje drugih	45
Dr. Edita Stok: Kajenje? Ne, hvala!	46
V Ameriki ponujajo naprave za lažanje stresa	47
Vilma Colja: Če smo ustvarjalni, smo tudi zadovoljni	48
Mojca Senegačnik, Damjan Švara: Začeli smo	48
D. Švara v pogovoru z Martino Godnič: Ko klešem kamen, se spomnim na Michelangela	49
Poštni predal 17	50
Barvni prospekt o Štanjelu	51
Osmice in njihov pomen	52
Borza nepremičnin	53
Veronika Fikfak: Turisti raje v Postojno	53
Nagradna križanka	54
Slovenija na videokasetah	57

Pogovor z dr. Pavlom Gantarjem, ministrom za okolje in prostor

ČLOVEK BO MORAL ZAUSTAVITI ZASTRUPljanJE NARAVE, ČE HOČE OBSTATI

Novi minister za okolje in prostor dr. Pavle Gantar, ki je to nalogo v slovenski vladi prevzel februarja letos, je za bralce revije Kras odgovoril, katerim nalogam v zvezi z okoljem in prostorom namenja sedaj v ministrstvu največ skrbi, ali imajo v načrtih tudi posebne naravovarstvene programe v zvezi s Krasom in velikimi rezervoarji pitne vode v kraškem podzemlju ter o njenem varovanju pred onesnaževanjem. Ker se kraška bivanjska kultura hitro in opazno spreminja, prenekatero tipično kraško naselje z izjemno arhitekturo izgublja svojo istovetnost, smo sobesednika še vprašali, kaj storiti, da bi pomagali Kraševcem in ljudem, ki bi tipične kraške domove radi obnovili v kraškem videzu in si v njih hkrati zagotovili sodobne bivanjske standarde?

"V ministrstvu za okolje in prostor, katerega vodenje sem prevzel pred štirimi meseci, je sedaj v ospredju nekaj zelo perečih nalog. Z njimi se ukvarjamo zelo zavzeto, čeprav bi se morali enako zavzeto ukvarjati tudi z drugimi.

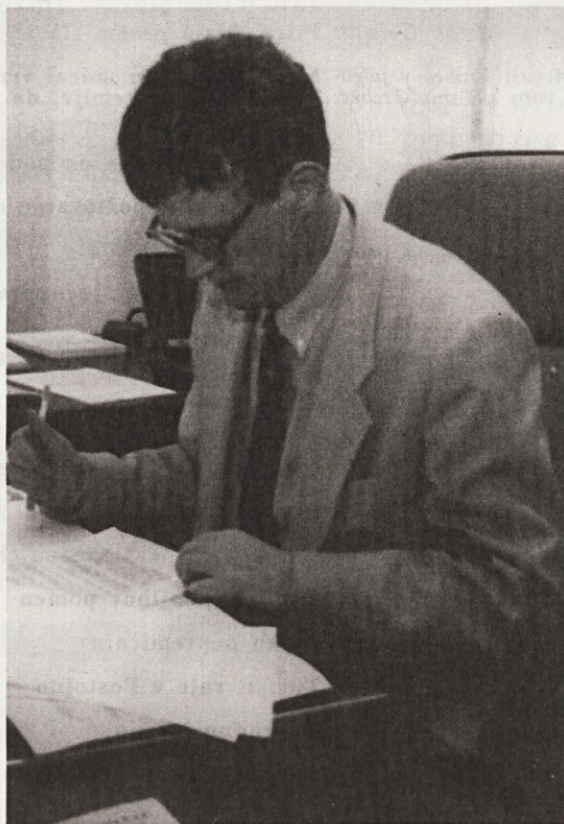
Ena izmed takšnih neodložljivih nalog je prav gotovo povezana z odpadki. Slovenija z njimi nikakor ne bo mogla več ravnati tako, kakor je ravnala do sedaj. Odlaganja odpadkov s sedanjim tipom deponij v nedogled ne bomo mogli nadaljevati. V kratkem bomo o tem postavili bolj določene in obvezujoče rešitve. Mislim namreč, da se bo morala politika odlaganja, odstranjevanja in uničevanja odpadkov spremeniti.

Zelo pomembna je v zvezi z okoljem tudi voda, ki je temeljni pogoj življenja. Mislim na ohranjanje in vzdrževanje vodnih virov, voda in vodovij v Sloveniji sploh, vključno z morjem, pa tudi na varovalne in sanacijske ukrepe v zvezi z vodnimi viri. V zvezi z varovalnimi ukrepi moram

še posebej poudariti, da jih bo treba zlasti odločno uveljavljati pri načrtovani gradnji novih avtomobilskih cest. Speljane bodo morale biti tako, da vodnih virov ne bodo ogrožale. Kjer pa bi nove avtocestne smeri take vire kakor koli ogrožale, jih bo treba pred vplivi cestnega prometa in pred vsemi nevarnostmi, ki jim s prometom grozijo, skrbno zavarovati.

K že sprejetemu zakonu o varstvu okolja moramo pripraviti vrsto podzakonskih aktov. Vsem tistim, ki posegajo v okolje in prostor, moramo zagotoviti navodila in standarde, kako svojo dejavnost opravljati in prilagoditi vse ostrejšim zahtevam v zvezi z varovanjem okolja in prostora. Združili bomo tudi določene inšpekcijske službe in jih organizirali v okoljevarstveno inšpekcijo, ki bo delovala enotno.

Seveda je še nekaj drugih neodložljivih zadev, lokalnih projektov širšega pomena. Tako je, na primer, sedaj v ospredju skrb za zgraditev vodobrana za sečoveljske soline, gradnja rižanskega vodovoda, urejanje kanalizacije na obalnem območju. Hkrati pa je naša skrb namenjena dvigovanju komunalne urejenosti podeželja na višjo raven".

Dr. Pavle Gantar, minister za okolje in prostor

Ima v vaših načrtih ustrezno mesto tudi Kras z vsemi svojimi značilnostmi in enkratnostmi?

"Kras je za nas prav gotovo zelo pomembna in stalna naloga. Zaradi njegovih okoljskih, bioloških, naravnih, geoloških in vseh drugih posebnosti je potreben posebne pozornosti.

Že nekaj časa je v ospredju naša in poslanska pobuda za zakon o jamah, ki naj bi celovito urejal vprašanje o podzemskih jamah. Poskušali bomo vse te pobude združiti in pripraviti zakon, po katerem naj bi jame postale del naše naravne dediščine, urejal pa naj njihovo raziskovanje, dostop vanje, uporabo, varovanje ter določil subjekte, ki zanje odgovarjajo.

Na Krasu moramo upoštevati tudi pomen njegovih podzemnih voda, ki so v bistvu rezervoarji pitne vode ne le za velik del Primorske, ampak tudi za obalno območje Slovenije ter za tržaško zaledje. Voda na Krasu, tudi v hudem deževju, ne deluje rušilno, kot se to dogaja ob takšnih okoliščinah na Gorenjskem, v Savinjski dolini in še kje, ampak hitro ponika v podzemlje, ko jo je preveč. V velikih količinah pa je prav iz teh podzemnih jezer, v katerih se zbira, na razpolago v sušnih obdobjih, ko vode drugod primanjkuje.

In v zvezi z varovanjem podzemnih voda na Krasu pred njihovim onesnaževanjem s površja zaradi nemarnega in neodgovornega odlaganja vsakovrstnih odpadkov na divja odlagališča postaja zelo pomembna reorganizacija inšpekci-

jskih služb. Z oblikovanjem tako imenovane okoljevarstvene inšpekcije, v kateri se bodo združile vse sedanje posamične inšpekcije, bo zaradi ustrezne delitve in usklajenosti dela nadzor na terenu boljši in učinkovitejši. Onesnaževanje vodnih virov bomo morali preganjati in preprečevati dosti bolj odločno, kot to uspevamo sedaj!

V Franciji imajo, na primer, vodno policijo, ki je neposredno pristojna za ukrepanje v zvezi z ohranjanjem in varovanjem vodnih virov ter vodotokov, deluje pa na terenu podobno, kot deluje pri nas prometna policija. Prav to pa napeljuje na razmišljanje, ali ne bi kazalo za celotno področje varstva okolja izoblikovati poleg inšpektoriata še neko vrsto organov za neposredno ukrepanje... Seveda s tem ne napovedu-

jem pri nas ustanovitev okoljevarstvene policije, napovedujem pa bistveno odločnejše ukrepe, da se zagotovi uresničevanje inšpekcijskih odločitev v zvezi z ugotovljenimi nepravilnostmi in posegi v naravo ter v zvezi z njihovim odpravljanjem. Ugotovljene nepravilnosti in škodljive posege, če jih že ni bilo mogoče preprečiti, bo treba hitreje in kar najbolj celovito odpravljati!"

Ali bo bolj dosledna in odločnejša inšpekcijska služba ali naravovarstvena inšpekcija zaustavila sedanje neodgovorno ravnanje do okolja?

"Seveda samo to ne bo dovolj! V tem smislu bo treba razviti tudi ustrezen pristop pri vzgajanju prebivalstva in zlasti novih rodov

za pravilen odnos do naravne dediščine in do posegov vanjo. Mislim namreč, da vzgoja za pravilen odnos do okolja in osveščanje ljudi o medsebojni soodvisnosti človeka in narave ne moreta biti prepuščena samo pooblaščenim ustanovam - šolam. To je naloga nas vseh, ki se je moramo dobro zavdati in jo zgledno uresničevati.

Prelomiti bo treba z nekaterimi tradicionalnimi pojavnimi oblikami odnosa do okolja, ki izvirajo še iz časov, ko je bil planet Zemlja - in z njim tudi naša domovina - manj poseljen in bistveno manj obremenjen s vplivi prebivalstva. Včasih je bilo, na primer, razumljivo, da so ljudje odpadke odmetavali v jame, brezna, vrtače ipd., ker je bilo tega malo in ker med odpadki takrat ni bilo težko razgradljivih in strupenih snovi v njih. Sedanje odmetavanje najrazličnejših gospodinjskih in drugih odpadkov na divja odlagališča pa je pravi kriminal nad naravo in nad soljudmi! Narava odpadkov današnje civilizacije sama ni več sposobna razgraditi in predelati v neškodljive sestavine; v njih se vse bolj zastruplja in duši ter hkrati tudi zastruplja človeka. Zato bo moral človek spremeniti svoje ravnanje, zaustaviti zastrupljanje narave, če hoče obstati!

Zato bo treba, na primer, končno le reči bobu bob in s prstom pokazati, kaj je okolju izrazito in nepopravljivo škodljivo. In, če naj bom določnejši ter omenim škodljivost farm zaradi njihovega vpliva na okolje - še zlasti na Krasu - bomo zaostriili pogoje, pod katerim naj bi še lahko

In v zvezi z varovanjem podzemnih voda na Krasu pred njihovim onesnaževanjem s površja zaradi nemarnega in neodgovornega odlaganja vsakovrstnih odpadkov na divja odlagališča postaja zelo pomembna reorganizacija inšpekcijskih služb. Z oblikovanjem tako imenovane okoljevarstvene inšpekcije, v kateri se bodo združile vse sedanje posamične inšpekcije, bo zaradi ustrezne delitve in usklajenosti dela nadzor na terenu boljši in učinkovitejši. Onesnaževanje vodnih virov bomo morali preganjati in preprečevati dosti bolj odločno, kot to uspevamo sedaj!

obratovale. Njihovi lastniki bodo morali škodljive vplive na okolje odpraviti. Sploh pa bo treba tovrstnim onesnaževalcem okolja naložiti gospodarnostni premislek, ali se jim bo obratovanje farm in drugih naravi škodljivih dejavnosti po uveljavitvi vseh zakonsko določenih naravovarstvenih ukrepov še izplačalo."

Kaj pa črne gradnje? Kakšen je Vaš odnos do tega, vedno aktualnega vprašanja?

"Preprečevanje in odpravljanje tako imenovanih črnih gradenj ter sploh urejanje vprašanj v zvezi z njimi je zakonsko urejeno. Zakon ureja pogoje za legalizacijo oziroma sanacijo, popravilo takih gradenj, za katere investitorji nimajo potrebnih dovoljenj, pa tudi njihovo rušenje, če legalizacija oziroma sanacija ni izvedljiva.

Moje načelno stališče je, da veljavni zakon vendarle omogoča pomemben del na črno grajenih objektov oziroma črnih gradenj legalizirati, torej njihovim investitorjem omogočiti pridobitev vseh potrebnih uporabnih dovoljenj. Seveda, pod pogojem, da njihovi investitorji oziroma lastniki poprej izpolnijo določene pogoje, določene kriterije, ki jih morajo spoštovati vsi, ki se odločijo graditi oziroma investirati v gradnjo. Lastnike črnih gradenj je treba primorati, da zgrajene objekte prilagodijo veljavnim urbanističnim in okoljskim zahtevam, normam v nekem določenem, ne predolgem času. Kjer pa so takšne gradnje posegle v absolutno varovana okolja in kjer se

nujnih adaptacij, prilagoditev veljavnim standardom ne da narediti, oziroma so stroški zanje preveliki, pa se bodo morali ustrezni občinski organi odločiti za njihovo rušenje, odstranitev ter to tudi uresničiti!"

Kar ste povedali o črnih gradnjah, gospod minister, se neposredno povezuje tudi z bivanjsko kulturo, tudi na Krasu, in s človekovimi stiskami, ko se odloča, ali prenoviti staro, s tipičnim okoljem skladno poslopje ali hišo, ali pa zgraditi novo, iz sodobnih ter cenejših materialov, ki pa se s prvobitno arhitekturo v glavnem ne sklada. Kaj menite o tem? Bi se jim dalo pri tem pomagati?

"Glede bivanjske kulture imamo - tudi za Kras - že izdelano določeno tipologijo, ki naj investitorjem, graditeljem, arhitektom, naravovarstvenikom in vsem drugim odgovornim pomaga kot nekakšno orodje, da bi prenovitve obstoječih stavb in gradnjo novih prilagodili ravni sodobne človekove bivanjske kulture in logičnim zahtevam po varovanju naravne in kulturne dediščine. Seveda gre tu za stalen konflikt, ki ga povsem nikakor ni mogoče odpraviti. Gre za rezmerje med starim in novim, med manj in bolj udobnim, med tem, da moramo ohranяти

specifičnosti in nekatere tradicionalne prvine bivanjske kulture ter krajine na eni strani, na drugi strani pa ljudem omogočiti sprejemljiv, sedanjemu času primeren način bivanja. Eno in drugo je zelo težko uravnovešati; za vsako zgradbo, za vsak objekt so okoliščine povsem specifične, posebne in zato na tem področju ne vidim nikakršne enotne, univerzalne rešitve v smislu nekakšnega predpisa, preproste akcije. Mislim, da gre tu za nekakšno stalno odgovornost načrtovalcev, investitorjev in kontrolnih služb.

Če hočemo našo naravo in arhitekturo kot nekakšno dediščino ohraniti, kolikor je mogoče, v njenin prvobitni obliki, kakršno poznamo izpred nekaj desetletij, se bomo morali močno potruditi, da ljudi, ki se odločajo za prenavljanje ali nove gradnje, ne bomo preganjali z njihovih domačij, iz njihovega bivalnega okolja. Zato je na tem področju še kako pomemben občutek za pravo mero pri tehtanju, kako uskladiti željo po izboljšanju bivanjskega standarda in dolžnostjo, da se ohranja naša - tudi kraška - arhitekturna, stavbna dediščina".

"Pojavlja se zamisel o arhitekturni svetovalni službi oziroma o takšnih

službah, nestvarno pa je pričakovati, da bi vse to zmogla država sama plačevati. Vendar, nekakšno svetovanje moramo urediti!

In spet smo pri človekovi zavesti, pri njegovem odnosu do okolja, do naravne in kulturne dediščine! Tu bi država lahko za pomoč in svetovanje pooblastila usposobljene skupine arhitektov, ki bi z njeno denarno pomočjo, upoštevajoč zakon, ljudem pomagali pri odločanju, kako prenavljati ali graditi, s kakšnimi materiali in kako medsebojno uporabno povezovati tradicionalne prvine arhitekture s sodobnimi bivanjskimi zahtevami, standardi... Primer takšne skupine so bili konec sedemdesetih let in v osemdesetih letih mladi arhitekti, zbrani pod imenom Kras.

Prav gotovo pa lahko veliko prispeva za varstvo okolja ter ohranjanje naravne dediščine rodovom, ki prihajajo, tudi revija Kras. Vedeti je namreč treba, da je v raznih ustanovah in ljudeh nakopičenega tudi veliko znanja ter bogatih izkušenj o Krasu - od literature do čisto tehničnih in povsem pragmatičnih, praktičnih. Prav je, da revija vse te fonde znanja, vedenja in spoznanj prelije v obliko, ki bo dostopna čim širšemu krogu ljudi. Tako tistih, ki živijo na Krasu, kakor tudi drugih, ki se zanj zanimajo... Mislim, da je to formula, ki je dobra za Kras kot pokrajino, kot del naše države, za Kraševce in ljubitelje Krasa, pa tudi primerna za revijo Kras!"

Pogovarjala se je:
Ida Rebolj

Sedanje odmetavanje najrazličnejših gospodinjskih in drugih odpadkov na divja odlagališča pa je pravi kriminal nad naravo in soljudmi! Narava odpadkov današnje civilizacije sama ni več sposobna razgraditi in predelati v neškodljive sestavine; v njih se vse bolj zastruplja in duši ter hkrati tudi zastruplja človeka.

Za odgovore o bodoči lokalni samoupravi smo za revijo KRAS izbrali gospoda Davorina Terčona. Je sekretar sekretariata za občo upravo in proračun občine Sežana ter član izvršnega sveta njene skupščine. Je pravnik in ima na skrbi poleg vseh splošnih zadev še vprašanja v zvezi z občinskim proračunom in financiranjem. Doma je s Klanca pri Komnu in živi v Sežani. Pred prevzemom sedanje funkcije, to je bilo leta 1990, je bil v občinskih upravnih organih vodja odseka za kmetijstvo in pred tem vodja kmetijsko-zemljiške skupnosti občine Sežana.

Davorin Terčon in njegovo videnje novih občin...

NOVA LOKALNA SAMOUPRAVA ŠE NI DOCELA DOMIŠLJENA..!

Različni tipi predlaganih občin

Predlog novih občin v Republiki Sloveniji, ki je bil objavljen 30. marca 1992 v Poročevalcu takratne skupščine R Slovenije in ki smo ga predstavili v 1. številki naše revije, je za območje sedanje občine Sežana ponudil pet novih občin in sicer Divača, Dutovlje, Hrpelje-Kozina, Komen in Sežana. Zbori občanov, ki so se zvrstili po vseh krajevnih skupnostih, pa so izoblikovali drugačen predlog. Poleg omenjenih petih občin so se na območjih Štanjela in Senožeč odločili, naj bi na referendumu v maju odločali še o občinah Štanjel in Senožeče. Tako je predsednik skupščine občine Sežana seznanil državni zbor Republike Slovenije, da želijo prebivalci sedanje občine Sežana z referendumom odločati o območjih sedmih predlaganih občin.

Gospod Terčon je na vprašanje, kaj meni o predlogih, izoblikovanih na zborih občanov, odgovoril:

"Predlagane občine Divača, Dutovlje, Hrpelje-Kozina, Komen, Senožeče in Štanjel bi bile po mojem mnenju tip ruralne ali podeželske občine, medtem ko bi bila občina Sežana po vsej verjetnosti urbana ali mestna, vendar ne takšnega tipa, kot bodo občine Ljubljana, Maribor in še kakšna. Zaradi tega bosta, seveda, različna tudi njihov gnotni položaj ter možnost, da zadovoljivo uresničujejo svoje izvirne funkcije.

Sploh menim, da so vse zamisli o bodoči lokalni samoupravi premalo pretehtane in da potekajo vsi postopki v zvezi z njo prehitro.

Žal ljudem vse, četudi jim je bilo na voljo precej informacij, ni jasno. Še posebej velja to za njihovo seznanjenost o tem, kako bo občina izpolnjevala do občanov zanje pomembne in vsakdanje funkcije in kako si bo za to zagotavljala potreben denar."

Ali ni predvideno, da bo osnovna sredstva za delovanje občin zagotavljala država?

"Res je! Po zakonu zagotavlja država občinam izravnavo potrebnih finančnih sredstev v takšni višini, da bo javna poraba na prebivalca v vsaki občini dosegala v povprečju najmanj 90 odstotkov povprečne porabe na prebivalca v Republiki Sloveniji.

Seveda bo imela vsaka občina tudi svoje prihodke, to so delež dohodnine občanov, davek od premoženja, davek na dediščino in darila, davek na dobitke od iger na srečo, davek na promet nepremičnin ter še drugi davki, ki jih določi zakon. Logično je, da bodo nekatere občine, pri tem mislim predvsem na mestne oziroma urbane občine, imele večjo možnost, da s temi viri napolnijo svoje proračune. Manjše in po prebivalstvu maloštevilne občine pa s temi viri ne bodo mogle dosegati takšne višine proračunskih sredstev, ki bi jim zagotavljala enake materialne možnosti. Če bo teh občin veliko, bo država logično morala znižati tako imenovani limit ali mejo za določitev povprečne javne porabe na prebivalca.

Občine na podeželju bodo imele manjše izvirne prihodke...

Bodo torej občine na podeželju v neenakopravnem položaju v primerjavi z mestnimi občinami?

"Prav gotovo bo med njimi razlika v sposobnosti za financiranje lokalnih zadev javnega pomena, kakor pravi zakon. Občine, ki bodo imele, recimo, le poldrug tisoč prebivalcev, bodo logično imele manjše izvirne prihodke od davka na premoženje, od dediščin in daril, od dobitkov pri igrah na srečo, od prometa nepremičnin in od dohodnine svojih prebivalcev, kot pa jih bodo imele občine z večjim številom prebivalcev.

Po zakonu naj bi občina za zadovoljevanje potreb svojih prebivalcev upravljala občinsko premoženje, omogočala pogoje za svoj gospodarski razvoj, za gradnjo stanovanj in povečevanje najemnega socialnega sklada stanovanj. V okviru svojih pristojnosti naj bi urejala in upravljala lokalne javne službe ter skrbela zanje, pospeševala službe za socialno skrbstvo, za predšolsko varstvo, za osnovno varstvo otroka in družine, za socialno ogrožene, invalide in ostarele, skrbela za varstvo hrupa, tal in vodnih virov, za varstvo pred hrupom, za zbiranje in odlaganje odpadkov ter opravljanje drugih dejavnosti v zvezi z varstvom okolja. Občina naj bi tudi urejala in vzdrževala vodovodne in energetske komunalne objekte, gradila, vzdrževala in urejala lokalne javne ceste, javne poti, rekreacijske in druge javne površine, organizirala komunalno redarsko službo, skrbela za požarno varnost in organizirala reševalno pomoč, pomoč in reševanje v elementarnih in drugih nesrečah ter organizirala pokopališko in poogrebno službo. Prav tako naj bi občina pospeševala vzgojno-izobraževalno, informacijsko, dokumentacijsko, društveno, turistično in kulturno dejavnost, pospeševala šport in rekreacijo, opravljala nadzor nad krajevnimi prireditvami, zagotavljala zunajodno poravnavo sporov, določala prekrške in denarne kazni za kršitelje občinskih predpisov, sprejemala občinski statut in njene splošne akte, organizirala svojo upravo ter urejala druge lokalne zadeve javnega pomena... To je veliko, za občine z nezadostnimi lastnimi prihodki težko uresničljivih nalog!

In, če bo v občini denarja premalo, se bodo morali njen župan in njen občinski svet odločati, katere svoje dejavnosti krčiti, če ne celo opustiti."

Kaj utegne to pomeniti v praksi?

"Če bo denarja premalo, se bodo v občinah, ki jih bo takšno pomanjkanje najbolj prizadelo, najprej odrekli nadstandardnim nalogam, potem investicijam, nato vzdrževanju in, če ne bo šlo drugače, tudi tekočim zadevam. Zato se utegne, na primer, zgoditi, da bodo imeli občeni za svoje otroke v bogatejših občinah otroško varstvo tako rekoč zastoj, v siromašnejših občinah oziroma v občinah z majhnimi lastnimi prihodki pa ga bodo morali občani plačevati v celoti ali zvečine...

Najhujše pri vsem tem je to, da po dosedanjih ocenah utegne biti glede svoje finančne moči nekako podhranjenih kar večina vseh predvidenih občin! To pa pomeni, da celotni projekt za novo lokalno samoupravo ni bil najbolj pretehtan."

Občine morajo biti ljudem pri roki

Kako to mislite?

"Prav gotovo je treba občino in njene izvirne funkcije približati občanu. Morajo mu biti pri roki, saj so bile oziroma so še sedanje občine z vsemi svojimi dejavnostmi nekakšne male državnice v državi, v naših prevladujočih podeželskih razmerah večini ljudi že preveč daleč, odročne, nepraktične. Zato je prav, da bodo nove občine po svojem teritoriju in številu prebivalcev manjše, ljudem bližje. Toda država bi jim morala zagotoviti takšne izvirne in stalne prihodke, da bi večina bodočih občin zmogla z njimi zagotavljati svoje funkcioniranje. Občin s posebnim statusom ali položajem, ki jim bo država zagotavljala manjkajoča, a sicer nujna sredstva za njihovo delovanje, bi moralo biti zelo omejeno število; le desetina ali največ dve desetini!

Kaj bi bilo torej treba storiti sedaj, ko so predlogi že poznani in ko se začenjajo po določitvi referendumskih območij bodočih občin na državnem zboru priprave na referendum?

"Predvsem je treba o bodoči lokalni samoupravi in o njenih posledicah, ko bo začela delovati, ljudem vse še naprej pojasnjevati. Le tako se bodo z različnimi razmerami in predvsem gmotnimi možnostmi nove občine in njenega vodstva poistovetili, dojeli, kaj bo boljše, bolj praktično, kaj slabše... Prav pa je, da dokončna območja bodočih občin na podlagi oprav-

ljenih referendumov določi državni zbor, sicer do novih občin, samo na osnovi volje ljudi na zborih in referendumu, ne bi prišli".

Kakšnega človeka izbrati za župana?

Najvišji organ odločanja v novi občini bo občinski svet in župan. Volili ju bomo na tajnih volitvah... Organizacijsko in delovno področje občinske uprave določi svet na županov predlog, ki je praviloma tudi njen vodja... Za kakšnega župana in za kakšne svetnike naj bi se občani na volitvah odločili?

"Ker bo naloga občine predvsem urejati človekove lokalne zadeve, torej zadeve kraja in okolja, v katerem živi, bodo morali biti župan in občinski svetniki zaupanja vredni ljudje z ugledom v svojem okolju in z ustreznimi voditeljskimi veščinami, seveda pa bodo morali imeti tudi posluh za ljudi ter določen vpliv v svojem okolju."

Ker je sobesednik gospod Terčon odgovarjal za revijo, ki je šele začela izhajati in ki naj bi s svojo vsebino o Krasu in o vsem, kar je povezano z njim, obveščala in osveščala bralce na Slovenskem in Tržaškem, smo ga vprašali še za mnenje o njej...

"Zelo sem zadovoljen, da je revija Kras naletela na ugoden odmev! Čeprav je za to okolje nekoliko nov medij, jo odlikujeta za Kras in Kraševce zelo uporabna vsebina ter zelo domač, neposreden pristop. Prav je, da obravnava aktualne teme in tako imenovane domače probleme... Želim ji veliko uspeha, poudaril pa bi rad, da beseda Kras zaobsega v vseh svojih uporabnostih tudi zamejstvo in tamkaj živeče Kraševce. In Kras je tudi na območju sedanje občine Nova Gorica. O krasu kot geološkem, biološkem, speleološkem pojmu ipd. pa govorimo tudi v zvezi s sedanjimi občinami, kot so ajdovska, postojnska, ilirskobistriška, pa tudi logaška, in občine na slovenski obali. Revija Kras naj obravnava tudi njihovo tematiko, povezano s Krasom kot pomembnim predelom Slovenije in Tržaškega ter s krasom kot geološkim, speleološkim, biološkim in krajinskim pojmom!"

SREČKO KOSOVEL

Ob rojstni obletnici Srečka Kosovela

PRINC Z OKROGLIMI OČALČKI

Ob devetdeseti obletnici njegovega rojstva je tržaški dnevnik "Il Piccolo" posvetil celo tretjo stran Srečku Kosovelu. To dejstvo je vzbudilo med bralci precejšnje začudenje. Tržaški časniki se bolj neradi spomnijo prisotnosti zamejskih Slovencev. Kaj šele, da bi se ukvarjali z njihovo literaturo! Nasprotno pa so se tokrat novinarji široko razpisali o Kosovelu in njegovi liriki, omenili pri tem še Cankarja, Župančiča, Ketteja in številne druge slovenske kulturnike ter celo potrosili članek z mnogimi slovenskimi izrazi. Nazadnje pa so še pokarali brezbržnost Tržčanov, ki tako radi prezrejo dragocenost slovenskega kulturnega deleža. Kot dokaz sta bila prevoda dveh Kosovelovih poezij (ena iz njegove impresionistične lirike, druga iz Integralov - da zadovoljijo vse okuse) ter opomin bralcu, da je pred kratkim Boris Pahor napisal Kosovelov življenjepis.

Moram pripisati, da me je vse to res presenetilo. Priznam pa: še posebno me je razveselilo dejstvo, da je bil povod vsega prav Kosovel.

Srečka Kosovela sem odkrila še kot otrok v osnovni šoli. Spominjam se, kako sem, sramežljivo, gugajoč se na nogah, pred svojimi sorodniki drdrala:

*"Burja trese našo hruško,
vije njene veje -
ah, lepo je biti burja -
veje in se smeje..."*

In koliko solza sem, komaj več kot otroče, pretočila, ko sem prvič prebrala "Predsmrtnico". Zakaj je nazadnje le moral umreti? Saj ni hotel, saj je bil še tako mlad, saj se je tako bal... In

solze so lile po okroglih licih ter močile verze.

Sedela sem v razredu, sredi sošolcev. Pa jih nisem videla. Le njega sem videla, kako ga smrt še živega potiska v grob. Njega, tistega lepega princa z okroglimi očalčki in otožnim izrazom, ki je tako izstopal v otroški čitanki sredi resnih obrazov Trubarja, Cankarja in doktorja Prešerna... Na vodi plava lep mrlič...

Ko mi je bilo dvanajst, trinajst let, sem se posebno navdušila za njegovo liriko. Očarana sem listala in z vsake strani se mi je nas-

mehnil domači Kras. Bori, skalovje, brinje, burja, morški valovi. In čustva... Najljubše sem si izpisovala v dnevnik; učila sem se jih na pamet. "Sredi noči, ko bori vzvršijo, ko se drevesa iz sanj prebudijo..." ali pa "Tvoj smeh se je igral z mojo bolestjo..." Z lepilnim trakom sem zraven postelje prilepila njegovo sliko. Tam je tudi ostala...

Svet okoli mene se je spreminil in jaz sem se spreminila z njim. Sredi tolikih sprememb pa sem Kosovela vendar obdržala. Za vsak svoj novi "jaz" ima pripravljen svoj verz. Sedaj so na vrsti Integrali. Vsakič se prepoznam. Saj sva si skoraj sovrstnika! In prav tako strastna sem, idealistka v večnem protestu, otožna

študentka, katere krila se hočejo razprostrti, izžareti kot zlati ogenj v noč... In svet je še kaos, zlata kraljica Evropa se še vedno pripravlja, da bo izdihnila. Bog je na dopustu, kmalu bodo res prepovedali še rdečo zarjo, in človek je umirajoča podgana; žival, ki se smeje človeku. Človeku, ki prosi: naj bom človek!

Nedolgo tega sem obiskala prijatelja. S stene me je pozdravil znan obraz mladega študenta; otožne, vroče oči. Ob sliki je bilo z belimi črkami napisano na črnem polju nekaj verzov iz Integralov... Nisem torej edina!

Kar mirno spi, Srečko! Nisi legel neizrabljen...

Alenka Spetič

UGAJA MI ŽIVETI NEVARNO...

Pesnica, pisateljica, prevajalka, znamenita slovenska polemičarka Jolka Milič pravi, da jo Slovenci jemljejo bolj kot "fenomen" kot pravo pisateljico. V resnici pa je najbolj drzna in pogumna med pisočimi Slovenkami, čeprav živi "le" v skromni Sežani, na Partizanski 14, kjer je imel njen oče že pred vojno zasebno pekarno, po vojni pa so jo nacionalizirali. Jolka Milič je brez formalne fakultetne izobrazbe dosegla zelo veliko: ugled brezkompromisne intelektualke, sposobne v polemikah premagati najbolj čvrste "samotne jezdece" ali predstavnike najbolj "državotvornih ustanov", izzvati avtoritete in specialiste na posameznih področjih, ošvrkniti najbolj prestižna znanstvena spoznanja in z neko zvito nonšalanco zrelativizirati vsakršno preveč visoko ali visokostno držo vsakokratnega "nasprotnika".

Jolka Milič je v bistvu zelo preprosta ženska, obdarovana z neko iskrivo, dvorezno in najbrž nevarno (če bi, na primer, z njo živel) logiko, kar se morda zdi celo kot paradoks. Vedno je na preži, da te "ujame", in nikoli se ne počutiš povsem "varnega" pred njo. Potencialna možnost, da pade tudi po tebi, je pri Jolki Milič konstantna. S tem lahko odkrito računaš, danes in jutri.

Takih osebnosti je v Sloveniji zelo malo; pravzaprav jih ni. Žensk pa sploh ne! Če bi svoje

najboljše polemike objavljala v Parizu, bi bila morda tako slavna kot kaka Gertrude Stein. Biti slaven v Sloveniji najbrž ni kaj prida; posebno dandanašnji, ko še predsednika države lahko "vsak pes oblaja". A Jolki Milič ni do slave, časti in nagrad (prejela je le eno, a ji je zelo ljuba). Mirno in hkrati živahno gre svojo pot: duhovno vsepovsod, fizično bolj po svojem ljubem Krasu.

Pisateljica Jolka Milič

Jolka Milič je zlasti zadnjih dvajset let deležna precejšnje pozornosti tudi med bralci, ki jih kulturne teme ne zanimajo tako pogosto. A, ko zagledajo podpisano njeno ime, si največkrat rečejo: "Pa pogledjmo, koga je spet našpičila naša Jolka!" In v kulturnih krogih se je boje, v nekem smislu pa jo imajo pomalem vsi radi; tudi tisti, ki jih je kdaj javno "izpostavila". Teh pa ni malo. A reči je treba, da ima svoj stil in svojo raven ter do vseh enako odkrit odnos. Ona pove greh in, še raje, grešnika.

Jolka Milič se je v tokratnem pogovoru izpovedala globlje, kot je morda bilo pričakovati, in obsežnejše, ker je za to dobila primerno priložnost. Zato pogovor z njo - seveda je tudi tokrat deloma polemične narave - objavljamo v dveh nadaljevanjih...

ČE SE OZREM NAZAJ, JE ZLO PRIHAJALO OD ČISTO BLIZU...

Vi ste rojena Sežančanka in se v bistvu vse življenje niste premaknili kam daleč, niti za stalno niti začasno. Živate sicer v središču mesta, a nekako odmaknjeno, v svojem svetu, iz katerega pošiljate v svet svoje misli, najbolj izrazite in odmevne v javnih polemikah, objavljenih v osrednjem slovenskem časopisju... Kakšen je vaš pogled na Sežano skozi desetletja vašega bivanja? Kako fizično in duhovno občutite svoj rojstni kraj?

Marijan, če naju sliši Pavle Merku - saj ni treba, da ga predstaviva bralcem revije Kras, ali je treba? - ki ima silno izostren posluš za lepo in muzikalično slovenščino, da se pogovarjava o rojeni Sežančanki namesto o Sežanki, naju pri priči izobči. Ali pa iz Trsta "prifrli" in obema da prepričljivo lekcijo o Sežancih in Sežankah, pa še kaj zanimivega nama pove o okoliških vaseh in o imenih prebivalcev, in zakaj tako in ne drugače. Dopove nama, skratka (meni že drugič ali tretjič, da se mi bo še bolj vtisnilo v spomin!), da je naziv Sežančan za Sežanca (z vsemi izpeljavami) tako čudno hreščeč, kot bi bil, recimo, hreščene nemogoč za Postojnčana... Postojnec, Postojnka. In to velja tudi za Tomajce, Dutovce, Senožejce, Razgurge, Lokavce, Povirce, Senadolce, Matavunce, Skopelje itn.!

Prepričal naju bi, da ne gre samo za nemaren odnos do jezika, pač pa tudi do nas samih, saj se tlačimo v nekakšno sivo uniformo ali kavbojke (s posplošeno končnico -čan, -čanka, -čani, -čanke), namesto da bi ohranili pestrost s personaliziranim imenom. Mene so Pavletovi argumenti prepričali; v koži oziroma kratkem krilcu Sežanke se bolj udobno in sproščeno počutim kot v dolgi kikli Sežančanke, ker mi je bilo že v davnih časih krojeno po meri. Gre takorekoč za lokalno nošo ali skoraj unikatno obleko iz butika, ne pa za NAMA (ali kakšno še bolj pogrošno) konfekcijo, v katero lahko stlačiš ves slovenski narod.

To mimogrede, da bo... jeziku zadoščeno in bralcem v premislek!

Čeprav se o meni res ne bi moglo reči, da sem svetovna potnica - torej ne ravno tipična Slovenka, saj se Slovenci radi furajo po svetu, kanček ahasverskega nemira jih nenehno preganja - jaz dlje kot do Pariza (za en mesec), Rima (štirinajst dni), Beograda in okolice pa Zagreba, vse Dalmacije, Firenc, Trevisa, Benetk, Milana, Karnije, Ancone, Gorice in Lignana (po teden dni ali tja do meseca in še malo dlje) res nisem prišla. Krajših ali daljših bivanj v domovini - Ljubljani, Mariboru, Kamni gorici, Spodnjih Gorjah, Senožejah, Tomaju in še in še, v Istri, recimo - niti ne omenjam. Vendar lahko rečem, da sem živela od dviga tako imenovane železne

zaves vsaj do leta 1980 pol pri nas doma, to je v Sloveniji in bivši Jugoslaviji, in pol v Trstu (na trasi Trst, Devin, Milano, Lignano), torej v Italiji, na Zahodu, v "mitični" Evropi. Drugače povedano, poznala sem od zunaj in od znotraj, iz prve roke in brez posrednikov, na svoje stroške, oba politična sistema ter ju lahko zelo realistično primerjala. Živela sem nekakšno dvojno življenje.

Morda so se mi zdele zategadelj ob slovenski pomladi vse tiste v zraku lebdeče predstave in fantazije o Evropi, povečinoma skregane z realnostjo, strašno... zabavne. Ko se zlasti kulturni sanjači zbudijo, sem marsikomu povedala smeje, to jih bo bolela glava. Saj se spominjate tiste retorične evforije!? Ko so Slovenci izgovarjali magično besedo Evropa (Evropa zdaj in vsak hip! Hoja v Evropo, itn.), je v njihovem glasu zatrepetalo ali zacingljalo nekaj tiste pristne vere, ki je pripravila naše pobožne prednike, da so se odpravili na sveto romanje v Kelmorajn ali v Kompostelo po ne vem kakšne dušne in telesne blagre ter odpustke za vse storjene grehe. V ustih večine zvenijo oziroma so zvenele vse besede, povezane z Evropo (mednje lahko vtaknemo tudi Božičevo revijo Euromaske in evrokrem), naravnost čarobno, skoraj tako kot pravljlični obrazec "Sezam, odpri se!" Pa se bo Sezam-Evropa odprla? Sama od sebe, ali pa bomo morali krepko zavihati rokave in podložiti ramena, da mogočna in hermetično zaprta vrata skrivnostne zakladnice

samo rahlo odsunemo in da smo vsaj zatega sija deležni, če že ne zvenceh cekinčkov?

Ne bi se z vami strinjala v zvezi z odmaknjenostjo, če mislite s tem, da živim pod nekakšnim steklenim zvonom, daleč od trušča sveta in zavarovana pred vsakdanjimi skrbmi. Ne bi imela nič proti, če bi bilo tako. Žal, veliko bolj bi se mi prilegal Cankarjev citat: "V areni življenja sem stal(a)!" In velikokrat za boj pomanjkljivo opremljena, preveč naivna in sanjaška. Jaz najčešče golih rok, prepuščena svoji iznajdljivosti in duhovni prožnosti, nasprotna stran pa do zob oborožena... Govorim, kajpak, figurativno, a ne samo figurativno!

Moj odnos do Sežane? Nikoli si nisem postavljala takšnih vprašanj... Naj pomislim! Rekla bi: prijazen, naklonjen, prisrčen, tolerant, včasih tudi velikodušen, ker... če se ozrem nazaj, "zlo" ni prihajalo iz Beograda ali iz Ljubljane, pač pa od čisto blizu... Človek z dobrim spominom lahko prezre ali razumevajoče oprosti... Kanček grenkobe pa le ostane, oziroma ne gre niti za grenkobo, marveč gre za nekakšno raz-očaranje nad rojaki, ki so te spravili in te še spravljajo ob iluzije... Da ponovim: pritlehni listi pelina so že davno prežvečeni; ostala je le odčaranost ali streznitev, ki ima še danes včasih trpek in zoprni okus. A to je le en videz Sežane, pogledov nanjo pa je tisočero in še več!

KRAS SE JE KORENITO SPREMENIL .., ZADIHAL JE V GOSPODARSKEM IN DUHOVNEM SMISLU

Sežana je tudi rojstni kraj Srečka Kosovela. S Kulturnim centrom je dobila več kot dostojen prostor, kakršnih nimajo podobna mesta skoraj nikjer po svetu. Sedaj se spominjamo devetdesetletnice Kosovelovega rojstva. Kras ni več to, kar je bil nekoč, v Kosovelovem času; izrazito reven, da ne rečem ubožen. Je Kras obogatel tudi duhovno, kulturno? Kakšna so vaša opažanja, če bi se ozrli na zadnja desetletja?

S priključitvijo pretežnega dela Primorske k Sloveniji, katere moramo biti samo veseli in kvečjemu obžalovati, da ni zajela še več teritorija, če že ni bilo mogoče, da bi bila "slovenščna cela" znotraj njenih meja, se je tiha in glasna asimilacija ustavila, prebivalstvo se je izobrazilo, slovenstvo pa utrdilo in sproti utrjevalo ter postalo nekaj samo po sebi umevnega, kar navadno vlija samozavest.

Po prvih, bolj ali manj hudih in večkrat tudi primitivnih povojnih letih, so se začele razmere izboljševati - žal, z zadolževanjem države v tujini, a takrat tega nismo še vedeli; mislili smo, da gre za rezultat naše pridnosti - življenjska raven je vidno poskočila; nastopila je nekakšna renesansa tudi na Krasu, ki se je korenito spremenil, da ne rečem obogatel; zadihal v gospodarskem in duhovnem smislu. Nekdanja stiska in revščina, ki sta bili precej splošni in delež večine, sta zdaj za večino naravnost nepojmljivi.

Dovolj je, da si priključimo v spomin zgodbe, ki so nam jih pripovedovali starši in sosedi... Veliko kmečkih otrok, s katerimi sem še jaz hodila v osnovno šolo, je na pomlad pridrsalo v razred bosih nog, v nadvse skromnih oblekah, za malico si včasih niso prinesli nič, včasih jabolko ali kos črnega kruha, redkokdaj premazanega s smetano ali marmelado. Prihajali so v šolo neprespani, ker so imeli za seboj že po nekaj ur paše ali kakšnega drugega hišnega opravila; nekaj jih je celo služilo pri za mišjo dlako premožnejših kmetih. Prihajali so v razred pol ure prej in še več, da napišejo domačo nalogo... Ali pa tiste zna-

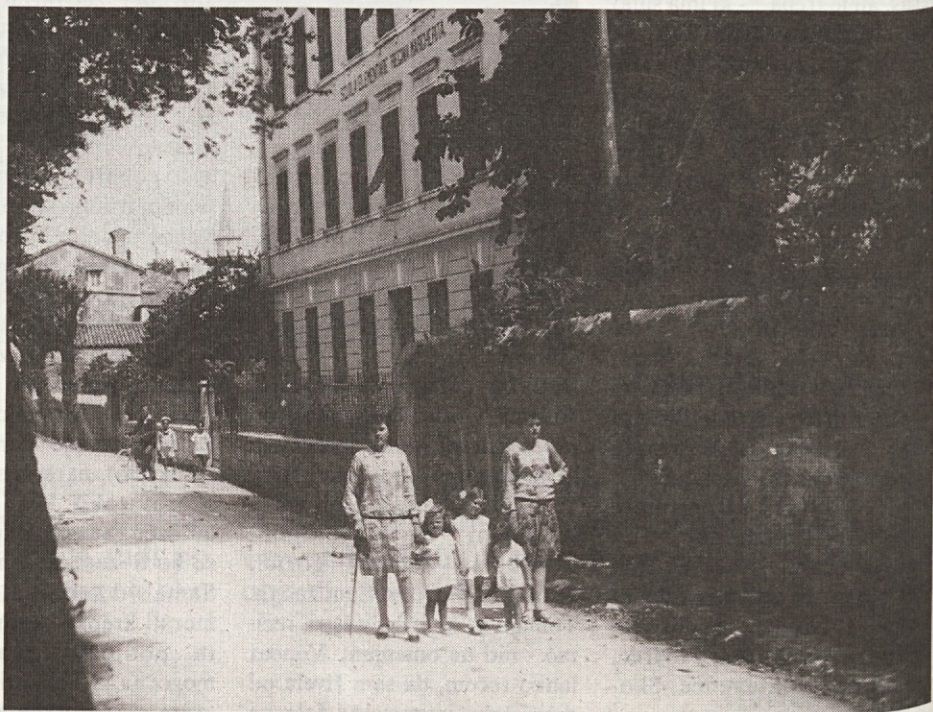
menite in nepozabne kazni, ko si moral petdesetkrat ali stokrat napisati kakšen stavek s poboljševalno vsebino, na koncu pa se je moral podpisati vsaj eden od staršev, a še rajši oba...

Jaz sem, na primer, nekoč predlagala učiteljici alternativo, in sicer, da napišem stavek stokrat namesto petdesetkrat, če mi ne bo treba v to najino šolsko zadevo vpletati roditelja. "Turšička" - tako smo med sabo pravili učiteljici, čeprav bi jo morali imenovati gospodična Turšič oziroma signorina Tursi - je pristala na kupčijo: "Prav, stokrat brez podpisa in še petdesetkrat s podpisom obeh!" Ne spominjam se, da bi še kdaj predlagala kaj enako "kunštnega". V njen zagovor pa moram povedati, da mi je dala prepisati zelo kratek in jednat stavek, ki se je glasil (navajam po spominu): "Pred starejšimi ljudmi tišči jezik za zobmi!" Že med prepisovanjem me je za vse večne čase minilo veselje, da bi se šla s šolniki "tavšanje" in zamenjavo dobrin.

Prenevarna bitja so, ki te lahko potolčejo na vsakem terenu, če se jim le zljubi. In ko se greš vseveda - včasih tudi učenci kaj vedo; kje pa piše, da vedo le učitelji? - te pred vsem razredom osramotijo, da te utišajo: Glejte jo, že spet ena, ki misli, da ve eno stran več kot knjiga!

Da se učiteljici maščujem oziroma si jo privoščim, sem prepisala in oštevilčila stodeset stavkov plus petdeset z očetovim podpisom, češ: prava reč, kaj pa je meni taka kazen! Pogledala me je prav pisano, me posadila h katedru in mi naročila, "če je že tako", naj dodam še štirideset stavkov, da bo številka bolj okrogla. In naj ne kramcam kot mačka, drugače mi zabriše nezadostno oceno v spričevalo. Pisavo sem imela res grozno, a zaradi nje, ki me je naravnost s stresnimi prijemi in tepežko po prstih in rokah iz skrajne levičarke preusmerila v desničarko... Tokrat sem se šla brez vsakega junačenja... naređenje izvršenje!

Na sprehodu, mimo sežanske šole, v kateri se je rodil Srečko Kosovel. Najmlajši otrok je Jolka Milič ob sestri Vilmi in Milki Hrobat leta 1928.

ZANEMAR- JAMO SRČNO KULTURO IN KULTURO LEPEGA OKOLJA...

Kulturni dom Srečka Kosovela

SEŽANA KOSOVELOVO MESTO...

Srečko Kosovel je dobil svojo spominsko sobo, pred staro šolo ima precej grd spomenik, v Tomaju pripravljajo spominsko hišo, v kateri so Kosovelovi stanovali in kjer je v bližini, na tomajskem pokopališču pesnik pokopan. Sežana bi v tem smislu, kot Kosovelovo mesto, lahko imela močnejšo funkcijo v kulturnem turizmu, povezanim z naravnimi lepotami in znamenitostmi Krasa... O tem se malo govori. Kakšna je vaša vizija te Kosovelove kraške kulturne poti?

V zvezi s skulpturo Janeza Pirnata so Primorske novice 25. marca 1994 objavile premišljevanje, v katerem je tudi nekaj mojih pomislekov in predlogov za sanacijo spomenika (če je sploh še možna) in za njegovo premestitev na primernejši kraj. V celoti se glasi tako:

"Spomenik Srečka Kosovela pred Ljudsko univerzo v Sežani, izpod kiparskega dleta Janeza Pirnata, je postal tekom let ves grampast, prsten in lišajast in je Sežani prej v sramoto kot v ponos! Kot umetnina že nerazpoznaven. In nemo kliče po kakšni sanacijski intervenciji. Že pred leti je bilo rečeno, da se ga ne da (sproti) čistiti, ne z lugom in krtačami po starem, še manj s čudežnimi domačimi ali uvoženimi čistilnimi praški, penami in pršili, ki so zdaj v modi in naprodaj. Lastnik ali skrbnik spominskega obeležja, še rajši oba, bosta morala torej začeti razmišljati o kakšni drugačni rešitvi. Na Bazoviški je kip namreč noč in dan izpostavljen izpušnim plinom, vremenskim nepravilnostim, golobom, prahu in

Zdaj pa o Kulturnem domu Srečka Kosovela alias o Kulturnem centru "Srečko Kosovel"!

Že ta formalna razlika v naslovu nekaj pove o Sežancih posebej in Slovencih nasploh, in sicer, kako marsikoga med nami zadnja leta pestijo manjvrednostni občutki v zvezi s slovenščino. Mi smo, na primer, dolgo let gradili dom in na pročelje stavbe, ko je bil njen prvi trakt dograjen, vsi ponosni vklesali napis Kulturni dom Srečka Kosovela. A na vsem lepem se je, bogzna, komu zazdelo - kakšnemu esterofilu ali nepodkovancu v slovenščini - da je "dom" premalo poveden, preozek ali pretesen, najbrž predomačijijski za vse tiste dejavnosti in univerzalnosti, ki da se bodo v njem dogajale, in glej... odločujoči so se strahopetno (?) odrekli že vklesanega slovenskega "doma" in ga registrirali s tujko kot "center", češ, center je veliko več in neizmer- no lepše kot dom... Ko bi se že od vsega začetka zavzemali za center, ne bi imela nič proti

centru. Zakaj neki, saj centrov v Sežani in povsod ne manjka! Še na misel mi ni prišlo, da bi se ob katerega spotaknila. Ker pa me hočejo prepričati, da je center več kot dom, ko pa je ena in ista figa, me večkrat zagrabi tak obup, da bi jim plačala kakšen hitri tečaj iz slovenščine nalašč za kulturne delavce po centrih in domovih... To le mimogrede, v osvežitev zgodovinskega spomina!

Duhovna podoba Sežane skozi desetletja? Novi časi so prinesli in prinašajo nove navade, nove možnosti, nove potrebe in nove zahteve. Pa nenehno nova vrednotenja, včasih s predznakom pre- in raz-vrednotenja. Vsaka sprememba nekaj prinese in nekaj odnese. Za nekaj smo bogatejši in za nekaj drugega prikrajšani. Zastonj ne dobimo nič. Asfalt in beton žreta zelenje, je vzdihoval moj znanec, zaljubljan v naravo. Neka moja soseda rada pove, da je iz prijazne letoviške kraške vasi Sežana postala odurno, neurejeno in ropotavo mesto. Ker živim ob Partizanski

cesti, se z njo strinjam glede ropotavosti in neurejenosti, saj se večkrat zdi, kot da je prepuščena sama sebi in da nima nobenega gospodarja. Kar je zunaj praga, ni takorekoč od nikogar. Terra di nessuno, dobra le za brezobzirno eksploatacijo.

Sežanci žal ne kažemo kakšne posebne ljubezni do narave in okolja, saj nam mestni parki, vrtovi, zelenice, gredice in drevje ob cestah vidno propadajo. Že večkrat so pri nas ustanovili kako društvo za polepšanje Sežane, a dlje od ustanovnih listin ni nikoli prišlo. Teorija ni nikoli postala praksa. Drugače rečeno: prednost damo klasični kulturi (gledališče, glasba, balet, knjiga), zanemarjamo pa srčno kulturo in kulturo lepega okolja. Jaz bi rajši imela eno knjigo manj, eno predstavo manj, en koncert manj, eno nogometno ali košarkarsko tekmo manj, in čisto, urejeno pa kultivirano okolje ali kakšno metlo, motiko, grebljico in negovano gredico več.

INTERVJU MARIJANA ZLOBCA Z JOLKO MILIČ

drobnim lišajčkom, glivicam, ki rastejo iz bližnjih sibirskih borov, ki rastejo tik ob njem in nad njim."

Po mojem laičnem mnenju bi ga kazalo - po temeljiti prenovi in očiščenju (seveda, če je še sploh prenovljiv in očiščljiv) - prenesti bodisi v notranjost že omenjene univerze - recimo v sončno vežo-verando pred uradi univerze v prvem nadstropju - bodisi v Kulturni dom Srečka Kosovela na Srebrničevo, na kakšno najprimernejše mesto, da bi prišel do izraza. Tak, kot je, nima sploh smisla, da obstaja, saj ni - kot pravimo Kraševci - nobeni reči podoben, kaj šele umetnini z odtiskom mladega in nadarjenega pesnika, ko pa o njegovem milem obličju in njegovih subtilnih rokah ni ostala niti slutnja. Sežancem kvečjemu lahko vzbuja občutke nelagodja, krivde in slabe vesti. Kiparju vrh tega prav gotovo ne dela dobre reklame, kar bi moralo pravzaprav tudi njega vznemirjati... Sežanski kulturi, vladi in mecenom v globoko premišljevanje in naglo uprepanje. Zganimo se, zaspanci, pardon, preljubi Sežanci!

V zagovor kiparja bi dodala samo to: Ob počastitvi 50. obletnice Kosovelove smrti, pred osemnajstimi leti, je Sežana veliko več izdala za muho enodnevnico proslave, kot pa za spomenik, ki naj bi kljuboval vsaj desetletjem (pa ni), če ravno ne stoletjem. Spominjam se, da nas je takrat močno razočaral že istrski kamen, ki vleče na sivo, namesto belega kraškega, ki z leti blede in še bolj belo sije.

Kosovelovina je še v božjih rokah, oziroma v sodnijsko-zapuščinski ... (ne)obdelavi.

Zdi se, da se ne sodniji ne dejanski dedinji ne kulturnim dedičem ne mudi; naj se le stvar zavleče, čimdlje-temboljše.... Bo vsaj manj kravžljanja možganov z dam - ne

Tončka Kosovel in Jolka Milič v Tomaju leta 1976

dam? Joj, kam bi del in kaj z bogato kulturno dediščino počel? In kdo bo plačal ter vzdrževal? In podobne zoprne marnje... Vrh tega, Marijan, jaz sem ženska, praktikmatik oziroma pragmatičarka. Ne delam

računov brez krčmarja, ne prodajam medvedove kože, ko je medved še v gozdu. Dandanes pa so sploh čudni časi; še na družbeno lastnino prežijo jastrebi in gruntajo, kako bi se je dalo najlažje in najceneje prilastniti, kaj še, da bi kaj zasebnega podružbili in začrtali, recimo idealno kulturno-turistično pot kraškega poeta!

Za mojo hišo je mestna zelenica, o kateri se šušlja - upam, da ni res - kako je že našla zasebnega lastnika. Podobno se šušlja o parku ob bivši poletni rezidenci barona Economo, oziroma dovčerajšnji glasbeni šoli... Za naš (sežanski) denar bodo menda zgradili luksuzen hotel ali kaj podobnega, mu prištukali park, ki je zdaj mestna dobrina, in nato si bo skupnica osebkov, seveda najboljši izmed najboljših lisjakov, prilastnili (dokapitalizirala) in hotel in park. Za polovično ceno... Še za Botanični park nisem več gotova, ali ni kdo vrgel nanj svojega zaljubljeno-pohlepnega pogleda. Ob sobotah, nedeljah in praznikih je že dlje časa zaprt, ob delavnikih pa odprt le med uradnimi urami. Baje zaradi huliganov in mamilarjev (ko da ne bi znali huligani in mamilaši preskočiti zidka, ki ga še jaz zmorem, le malo bolj nerodno!), kaznovani pa so samo sežanski miroljubni in miru željni krajsani in ljubitelji zelenih zatišij... Kaj vi, v Ljubljani, nimate nič huliganov in zasvojenecv od mamil, da bi pred njimi kar naenkrat zaprli Tivoli in kakšno drugo rastlinsko oazo? Kaj so se priklatali prav vsi v Sežano? In to prav zdaj, ko se gremo Evropa, Evropa in ko je lastninjenje in prilastninjenje naš oče naš?

PRIŽENJENI NA KRAS SE ZALJUBIJO DVAKRAT...

Dolga leta ste živeli s slikarjem Ivanom Varlom, ki je izhajal iz kulturno bogatega in izrazito ljubljanskega kroga okrog Ivana Mraka, Karle Bulovec in kiparja Jakoba Savinška. V velikem delu svojih slik je vseskozi upodabljal prav kraško pokrajino, jo tudi fotografiral, kakor tudi značilne Kraševce. Kakšno je bilo duhovno sožitje z njim? Kakšna je simbioza Kraševke z nekom, ki se naseli na Kras in ga vzljubi? Nekateri pravijo, da imajo oni, ki se priženijo na Kras, to pokrajino še rajši kot domačini, ker se zaljubijo dvakrat?

To, da se je Janez - za najožji krog - ali Ivan - za javnost - zaljubil v Kras, drži stoodstotno. Imel je sicer zelo rad tudi Gorenjsko, saj je preživel v Kamni gorici, pred odhodom v Ljubljano, vse svoje detinstvo in do smrti zahajal tja na sveta romanja. Vendar ni imel "predsodkov" do Ljubljane. Zdela se mu je prav prijetno mesto, po človeški meri, z okolico, vredno ogleda... Tudi Istra mu je bila strašno všeč, tržaški Kras do zaliva in vsa Goriška! Pravzaprav ni bilo kraja, ki ga ne bi zaradi te ali one značilnosti privlačil. Ker je zrasel z naravo in z njo živel, se je počutil povsod,

kjer je je bilo na pretek, dobro, v svojem elementu... Na Krasu pa je bil, seveda, zares doma. In jaz sem ga večkrat podražila, da je bolj kot vame zagledan v kraško pokrajino in da le zategadelj ob meni vztraja, drugače bi jo že davno popihal. Odgovoril je: Fifty-fifty. In takoj šegavo pristavil: Z razliko, da mi ona ne povzroča nobenih težav, da ni gnjavatorske sorte, kot si ti!

Ja, z Mrakom in Karlo (Bulovčevo) pa z Jakobom smo prijateljevali... tako rekoč do smrti. Pa z Brankom Miklavcem, igralcem

INTERVJU MARIJANA ZLOBCA Z JOLKO MILIČ

(ta na srečo še živi). Pa še s kom! Zelo rad je imel piranskega slikarja Pečariča in njegovo ženo, "obrajtal" je kiparja Pohlena, Lenassija, Marka Pogačnika, visoko cenil fotografa Pegana. In še in še... Naš dom je bil od nekdanj odprtega tipa, a to tembolj po moji zaslugi (ali krivdi) kot po njegovi. On ni bil vedno pripravljen deliti ali žrtvovati svoj prosti čas z ljudmi; po krajšem klepetu se je najrajši umaknil in goste prepuštil meni. Nič čudnega. Ljudi je imel že čez glavo v šoli, in to najzahtevnejše sorte: otroke in pedagoge! Lačen je bil tišine in zbranosti.

Duhovno sožitje? Skladno. Naravo in glasbo sva oboževala oba in to strast s skupnimi močmi utrjevala. Plošče sva na debelo kupovala in velikokrat nonstop poslušala, med delom in tudi izrecno. Za seboj imava maratonske izlete po Krasu in Gorenjski s hčerko, ko je bila še otročiček, izmenično na ramah, ali pa s kopico otrok in hčerko na potepu po okolici.

Ko sva bila sama zunaj, sva hodila po šest, osem, deset ur s krajšim premorom pred vrtnitvijo. Navadno sva morala ubrati stopinje nazaj, ko se nisva niti dobro spočila. Tisti, ki je nagajal, sem bila vedno jaz. Za počivališče sva si navadno poiskala

Jolka Milič pri Miramaru v Trstu leta 1960

kakšen posebno lep kot z visokimi drevesi na robu kakšne prostrane ograde, ki si ga zapustil prav s težkim srcem. Najrajši bi obležal kar tam. On pa je ves nostalgichen nagovarjal drevesa: O, blagor vam, ki vam ni treba nikamor iti...! Ob tem hecnem glagolu, izgovorjenim na norčav način, je sledilo rotnenje: Idi, idi, se že mrač! O kam, Gospod, gre tvoja pot! itn.

Jaz njemu dolgujem slikarsko izobrazbo, on meni literarno; drug drugega sva s pridom izobraževala in se duhovno oplajala. Nisva bila, kakor se temu reče, konvencionalen zakonski par; oba sva bila bolj umetniško nadihnena kot ekonomsko nastrojena ali podklovana, oba z glavo bolj v zraku, kot z nogami na tleh. Držala sva se strogo Nietzschejevega recepta - navajam po smislu, ne dobesedno - naj se mož ne pusti pojesti ženi in žena naj ne dovoli možu, da jo pohrusta. Miller (Henri) bi rekel, v zakonu in tudi nasploh onemogočiti vsako obliko fagocitacije... Vseeno mislim, da sem bila (in sem) bolj prilagodljive sorte jaz kot Janez - ženskam verjetno prilagodljivost tudi bolj leži - on je malo težje kot jaz prenašal zakonsko... prozo, ki je iz samih drobnih ničevih opravkov in skrbi in dolgovčnosti, brez

katerih pa, žal, ne gre, saj vsaka zveza ali skupnost ali kolektiv brez obveznega rožnega venca vsakdanjosti, nepomembnosti in nadleg propade. No, ta suknjič ga je včasih tiščal in jaz sem - hočeš nočeš - pristala na to, da ga sleče. Ločila sva se enkrat uradno in vsako tretje leto "interno". Ponavadi se je "svobode" prenašal po preteku meseca dni in potem sam skočil ves radosten v suknjič, češ: So še hujše reči, recimo samostojno dirigirano življenje, ki žal ni imuno pred vsakdanjimi skrbmi in še bolj razcefrano.

Tudi kot ločenca sva gojila drug do drugega sama lepa in plemenita čustva pa iskreno prijateljstvo. K meni je celo prihajal po kuharske ali nakupovalne nasvete, po pralne in šivalne prijeme in metode in po razne drobne prošnje, jaz pa k njemu po pleskarsko pomoč, namešal mi je barve in strokovnjaško ilustriral, kako je treba stene

Janez Varl leta 1952

premazati, da se ne bodo luščile, s kakšnim čopičem in tako naprej. Povabil me je v kino ali na sprehod, jaz pa njega na kakšno boljše kosilo ali zakusko... Pravzaprav sva se super olikano obnašala in se šla malo manj kot dvospjev prav takrat, ko sva bila narazen, ker sva odkrila, da nisva za skupaj; Ivan je naravnan skrajno individualistično, jaz pa tudi ne sodim med čredne živali. V nekriznih situacijah sva bila manj v rokavicah in bolj neposredna, kot se šika za Gorenjca in Kraševko. Kam pa pridemo s komplimenti in pretiranimi vljudnostmi? Nikamor!

To, kar sem povedala, je samo anekdota, ena izmed tisočev. Porabila sem točno uro, da sem jo napisala in na čisto prepisala, skupaj pa sva živela kot "mož in žena, trikrat poročena" - enkrat cerkveno in dvakrat civilno, da bo bolj držalo (saj je!) do smrti - skoraj 26 let - in še čez. Tisoč strani ne bi zadostovalo za več kot četrto stoletja dolgo zgodbo v dvoje... Brati potemtakem cum grano salis, s zrcnem soli!

KAR DASTE DRUGIM, BOLJ POTREBNIM, JE ZARES VAŠE...

Vaš oče je imel pekarno v Sežani. Potem je bila v vaši hiši državna pekarna. Kako je bilo z vašo družino? Kako so jo pretresale politične spremembe v povojnem času?

boj za osvoboditev Primorske". Vprašam ga: Ni nikolki prepeval ali slišal prepevati partizanske pesmi, ki so jo kmalu po vojni vzeli iz repertoarja (beri: prepovedali) "Nekje je dežela,

čudna ustanova ukvarjala... Da ne bomo samo Ljubljančanov jemali za zgled hude ali vsaj delne pozabljivosti, naj omenim mimogrede nekdanjega sežanskega profesorja, vmes

drugim zapisano: "V času vodenja sežanske občine si je prizadeval za razvoj šolstva, za povezovanje manjših gospodarskih podjetij v sposobnejše nosilce razvoja in za kadrovske

Pekarna Milič v Sežani leta 1928. Od leve proti desni: Miličeva peka Ciril in Rudi, Sežanec Toni Tončkov, mala sestra Vilma, mama, objokana Jolka, nona Pepina, psica Dvina in oče.

Začela bom z nujno digresijo! V prvi številki KRASA je Jože Spacal v svojem zelo zanimivem pogovoru z vami povedal, da sta oče in brat po razpadu Italije odšla v partizane, mama pa je doma kuhala partizanski minerski četi. "Ne spominjam se", pravi na strani 22, "da bi takrat kdaj slišal besedo revolucija ali komunizem. Na Primorskem je bil samo odpor proti fašizmu in

kjer vlada svoboda, kjer kmeta ne žuli nobena gospoda..." itd. Ni nikoli čul za politkomisarje, ki so bili vsi, od prvega do zadnjega komunisti ali tik pred sprejetjem v partijo? Se ni nikoli vprašal, zakaj? Niti kasneje? Je res pozabljiv ali z amnezijo posnema, recimo dr. Franceta Bučarja, ki je pred leti sicer priznal, da je bil še po vojni pri Udbi ali Ozni, a da ni vedel, kaj je to in s čim se je ta

tudi sekretarja ali višje sarže pri Socialistični zvezi, potem predsednika sežanske občine, nato ravnatelja gimnazije v Novi Gorici in zdaj pomočnika ministra za šolstvo in šport. Ker ga dodatni snopič Primorskega slovenskega biografskega leksikona ravno obravnava (Goriška Mohorjeva družba, Gorica 1993. Podatke je za leksikon zbral B. Mar.(ušič)). Na strani 528 je o njem med

okrepitev vseh javnih služb. Decembra 1972 je moral odstopiti kot sežanski župan (kadrovska čistka Franceta Popita), zaposlil se je nato kot prof. slov. jezika in kot rav. v Novi Gor. (1973-83)." - Oklepaj je mene močno začudil in marsikomu v Sežani, pa še kje drugje, vzel sapo. Mi vsi, laiki, zunanji (in tudi navadnejši partijci in aparatčiki) smo takrat čuli, da gre izključno za

INTERVJU MARIJANA ZLOBCA Z JOLKO MILIČ

sežanske lokalne zdrahe, ribarije in kdo bo koga. Še slutili nismo (saj bi se mu postavili ob bok!), da je Čehovin tak širok liberal in privrženec krivo-varske politike Kavčiča. Pa, kaj niso Kavčiča ob aferi in žaganju čisto vsi pustili na cedilu? Ali je bila kakšna redka izjema in med temi, naravnost unikati, naš bivši župan? Potem smo mu vsa ta leta delali krivico, saj smo mislili o njem kot o ostalih akterjih "pripira na sežanskem vrhu" enako slabo in najslabše, da so se pulili le za prestiž pa za utrditev ali pridobitev uglednega položaja; skratka, nič zgledna rabuka! Zdaj pa na vsem lepem zvemo, da je pogorel in nastradal samo zato, ker je bil Kavčičev paladin, zazrt v socializem z najprijaznejšim obrazom. Politično likvidacijo pa so se šli sežanski "Popitovci" in visoki funkcionarji a la pokojni Renner "piccolo" v španoviji z Evstahijem Zadnikom in Dragom Mirošičem, zdajšnjim spiritusom agensom Zveze za Primorsko. Pa še kdo, nekoliko nižje stature.

Ne morem verjeti svojim očem. Kaj porečeta zgoraj omenjena "likvidatorja" v svoj zagovor? So se dejstva res odvijala po tem scenariju, ali si je pomočnik ministra za šolstvo in šport primerno sfriziral svojo preteklost in nekoliko zmehčal in premesil zgodovino? Sprašujem, ker bi rada čula tudi drugo plat zvona, ju primerjala in o nikomur mislila slabše (ali boljše), kot si zasluži. Jaz namreč rajši vem, kot domnevam in ugibam!

A povrnimo se k Spacalu! Morda je bil premlad, odrasli pa so otrokom marsikaj zamolčali, da ne bi izblebetali potem, kjer ni treba in magari spravili v nevarnost domače, sebe in partizane. Kar je meni znano, so tudi te svetle obljube o lepši bodočnosti in socialni pravičnosti, ki brez političnega preobrata ali revolucije sploh niso bile možne, silno

privlačevale Primorce, ki povečinoma niso bili premožni, prej revni kot stena.

Jaz sem se udeležila nekaj terenskih sestankov, na katerih se je pogovor vrtel samo okrog socialnih sprememb na boljše. V svetu kmečkih zunanjih primitivnih stranišč na štrbunk nad gnojnikom - da citiram en sam primer, ki se mi je živo vtisnil v spomin - govorjenja o modernih kopalnicah v hiši, s toplo in mrzlo tekočo vodo, s tuši, angleškim straniščem in umivalnikom, je bilo za večino navzočih slajše kot petje siren. Ko smo se pozno v noč razšli, je neka nosečnica srednjih let skoraj nejeverno spraševala sosedo: Si misliš? Kot meščani. Kaj praviš, bo res? In kdo nam bo dal denar? Je sploh mogoče? Soseda jo je bodrila: Seveda bo res, saj se za to borimo!

Meni, če sem iskrena, se zdi precej klavarno, da se komunisti danes gredo skrivalnice s tajenjem te, druge važne komponente njihovega boja, in podčrtavajo le prvo, to je narodnoosvobodilno! Takrat je komaj kdo od nas, Primorcev, verjel alarmantnim novicam o drugačni resnici (s krvavimi dogodki) v Sovjetski zvezi. A ker so bili še bolj krvavi čisto zraven nas in so jih počenjali Nemci in Italijani, smo mislili, da gre predvsem za nacistično in fašistično propagando. Nam je res šlo zlasti za narodno vstajo in osvoboditev, če pa bomo dobili za navrh in kar množično še deželo brez davkov, kjer nas ne bo žulila nobena gospoda, ne samo tujci, pa večji kos kruha in boljše življenjske pogoje, seveda z zlato svobodo in samostojnostjo vred, naj se vseh teh dobrot branimo ali otepamo? Saj bi bili neumni, če bi se! Komu se je sploh sanjalo takrat, da bodo imeli po vojni malo boljšega kmeta za kulaka, vse kmete in kmetiče neznosno obremenjevali - da nasitijo mesta - z obveznimi oddajami in davki ter jih zgrda pehali v skupne staje zadružništva,

peke, mesarje, oštirje, kovače, čevljarje in trgovčiče pa šteli za reakcijo in proglasili za izkoriščevalce ljudstva, katere je treba izropati dodobra in kar čez noč. In še in še..!

Moja družina je bila, kot večina domačinov, na strani OF. Nič zagrizeno sicer, ker nismo fanatične sorte, vendar dosledno in dejavno, ne samo na jeziku. Oče je bil "liferant",

nem delu v Nemčiji, vsi - razen mladoletnega brata - zaprti pod Nemci v tržaškem zaporu. Stric je umrl v nemškem lagerju, teta (Rusinja) se je šla neutrudno ilegalko v Senožecah... Le zakaj to pripovedujem, ko pa ni več zasluge? Tik po vojni bi morali mahati z njimi in se postaviti pred vsa tista vrata, kjer so izdajali potrdila in borčevske izkaznice in talali zaslužnim in

Pekarna leta 1924. Od leve proti desni: Joško Brgevec, ata, nona Pepina, Filip Milič in Toni Skrinjar

če vam to kaj pove (dobavitelj živeža partizanskim enotam). Mama nas je sploh cankarjansko vzgajala, domoljubno in v duhu gesla "Le to, kar daste drugim, bolj potrebnim, je zares vaše!" Nemci so ji z brkami polomili hrbtenico in razbili trtico, fašisti pa so ji s klofutami izbili zob v Trstu, ker je na postaji openskega tramvaja po slovensko odgovorila slovensko ženo. Sestra je bila na prisil-

zagnanim ugodnosti ter leta. Pa se nismo, ker se nam je zdelo naravno, da vsak pomaga gasiti, ko dom gori, in graditi, če je porušen.

Poldrugo leto je bila Sežana pod anglo-ameriško upravo in v tem času in še prej je nova družbena ureditev onkraj Štorij in Štanjela le pokazala precej razločno, kam pes taco moli... V con B in v Sloveniji smo imeli sorodnike, znance in pri-

INTERVJU MARIJANA ZLOBCA Z JOLKO MILIČ

jatelje, pa še tja smo pogosto zahajali, da le nismo mogli preslišati... krikov in šepetov in ne prezreti nič kaj rožnatih razmer... z ukinjanjem obrtnih dovoljenj in bremzanjem vsake zasebne iniciative. Že tik po vojni, ko so bila naše vojaške čete še v Trstu, so nas v neki anketi spraševali in popisovali, kaj bi radi bili oziroma delali, ko se uredijo razmere in se bo življenje normaliziralo. Otroci smo rekli, da bi radi doštudirali, naša priletna služkinja Zofija, da bo ostala pri nas, ker se počuti kot doma in ji nič ne manjka, mama bi rada delala, kar je delala dotlej, v pekarni in v hiši. Oče pa je odgovoril, da namerava ostati pekarski mojster v svoji pekarni v Sežani in še naprej voditi v Trstu pekarnico, ki jo ima v najemu. Mi smo namreč imeli svoje interese v Sežani in v Trstu, kajti Trst je bil za naše navade le podaljšek Sežane in obratno. Odgovorili so mu spraševalci, da to ni mogoče. Da mora izbrati nekaj drugega. Očetu ni šlo v glavo, zakaj bi moral menjati poklic, ko pa je mojster v pekarski stroki. Vprašal jih je, zakaj neki. Odgovorili so: Ker so drugačni časi in še bolj drugačni bodo postali. Naj do jutri lepo premisli, zdaj gredo še k sosedom. Jutri pa se vrnejo po odgovor...Ko so odšli, sem rekla očetu: Ata, ko bi rekel, da hočeš biti pek ali pekarski mojster, in nič vztrajal z "v svoji pekarni", morda ne bi imeli nič

proti tvoji stroki. Ti pa kar naprej in trmasto "v svoji pekarni". Oče je tedaj vzkipeł: O ti klinci (sic), potemtakem je res, da bi nas obrtnike radi spravili na kahlo (sic)! In se, kajpak, zaklel, da njega ne bo več živ krst poklicno preusmerjal. Preden se je dokončno odločil za ta poklic, je bil mesar, mornar, pustolovec in factotum in še kaj bi se našlo, potem pa so prišla leta zresnitve in se je izučil za peka. Potem je vsem domačim pri mizi naznanil, da je doslej živel kot pekarski mojster v svoji pekarni, in to bo tudi do smrti ostal, pa če se z njim strinjamo ali ne. Mi smo se, kajpak, strinjali. Tudi on je držal besedo. Do zadnjega in že hudo bolan (rak) je delal v svoji novi, še močno zadolženi in na obročno odplačevanje kupljeni pekarni v Trstu - z mamo sta morala (in

smo morali) začeti vse skraja po nacionalizaciji pekarne in lokalov v Sežani - le smrt ga je - za en dan in za zmerom - odtrgala od ljubljene mentrge. Srce mu je odpovedalo na operaciji, ki bi mu morala olajšati dihanje in požiranje.

Ob priključitvi je ostalo pol družine v Sežani in pol v Trstu: sestra je študirala medicino v Milanu, brat je hodil v Trstu v slovensko gimnazijo, oče ju je preživljal. Mi (mama, bratranec brez staršev, ki je dorastel pri nas, zame pa je bil kot brat, stara mama in sestrina hčerka) smo ostali, prepričani, da malih obrti ne bodo nacionalizirali in da so bile alarmantne govorice iz trte izvite. V primeru, ko doštudirata sestra in brat, oče proda, kar imamo, in se vsi skupaj vrnejo. V primeru, da v Sežani ni življenjskih perspektiv - in za starša je bila pekarna

conditio sine qua non - se pač preselimo v Trst. Obveljala je druga varianta z vsemi posledicami. Jaz pa sem, kajpak, ostala, ker se je na mojem horizontu pojavila mavrica, imenovana Ivan Varl. Podobna mavrica je zadržala tudi bratranca, le da je bila ženskega spola. Stara mama je umrla v Sežani, pri meni. Zofija se je na zrela leta poročila v Senožeče in tam tudi umrla. Nečakinja pa je šla z očetom v Maribor. Zdaj živi v Ljubljani, srečno poročena, z dvema hčerkama... Preden smo se spet vsi skupaj sešli, smo morali počakati, da se je vzdignila železna zavesa. In od tedaj se srečujemo in sestajamo vsako leto tudi po večkrat.

Imate sestro in brata, oba pa sta odšla na tuje. Imate z njima redne stike?

Ata Pepi Milič, Jolka, mama Ivanka in Jeanne ob Božiču 1955

Seveda, redne in izredne in vsakršne, imamo se namreč zelo radi, kakor smo značajsko zelo različni, in se gremo magari polemike in dispute, v katerih vsak gode svojo in ne popusti niti za milimeter. Ko katerega izmed nas zaboli, prav gotovo rečemo "aj" vsi trije; včasih brez besed, včasih glasno. Nikoli pa ne gre mimo. Isto velja za veselje in uspehe. V smislu: tvoje veselje, moja radost.

ZLATE MEDALJE, ZLATI ORLI IN PRIZNANJA...

Živite z mamo. Hči se je omožila sicer s Kraševcem v Ljubljano, tako da vse potomstvo ostaja domače. V nekem smislu se vse začne in konča na Partizanski 14 v Sežani?

Z mamo živim spet skupaj dobro desetletje, odkar se je -

po zelo pozni upokojitvi - preselila v Sežano (Kar 54 let delovne dobe, da ne rečem garanja; dve leti v gostinstvu in 52 let pekarije. Tri odličja za pridnost! Dve zlati medalji in zlatega orla. In mimogrede, tudi brat si je prislužil nič koliko zlatih medalj in priznanj

honoris causa na področju fiziologije). Tako je Sežana spet postala sinonim za skupni dom - dolgo let smo se šli family reunion-e pri mami v Trstu, na ulici Starega lazareta (via del Lazzaretto Vecchio, 10), kjer smo imeli v najemu stanovanje in pekarno. Najprej

smo stanovali v prvem nadstropju, nato v drugem, bolj prostornem. Nasproti naše stavbe je bila takrat slovenska gimnazija.

Vse prvo nadstropje je z leti najel tržaški Inštitut za psihologijo. V neposredni bližini je Univerzitetna ulica (via dell

INTERVJU MARIJANA ZLOBCA Z JOLKO MILIČ

/Universita), kjer ima sedež tržaška filozofska fakulteta, ki se je razlezla že na našo ulico. No, na tej dolgi in melanholični ulici (Saba ji je posvetila dolgo pesem, ki sem jo imela kot knjižno znamenje, drobno in vzorno napisano, vedno v tisti knjigi, ki sem jo trenutno brala), sem preživela po kosih in koščkih oziroma mesecih in tednih... najbrž slabo desetletje

ali kaj več. Tercina, ki so jo pozneje mestni očetje dali pritrditi na začetek in konec ulice, je pogosto odražala tudi moje duševno stanje, ne samo odsevala Sabovo razpoloženje:

*C'è a Trieste una via dove mi specchio
nei lunghi giorni di chiusa triestezza,
si chiama via del Lazzaretto Vecchio.*

MENI SE TOŽI PO KRASU, KO JE BIL VES GMAJNAST IN POLN SRŠEČEGA KAMNJA...

...IN Z NESKONČNO SAMOTO

Gorenjci pravijo, da je Gorenjska najbolj aristokratska slovenska pokrajina. Taka baharija ali nadutost bi bila Kraševcu nekaj povsem tujega, če že ne kar odvrtnega. Kraševac v bistvu o Krasu ne filozofira veliko; ve, da je lep, celo najlepši, mnogo bolj sončen in sproščujoč, kot si kdo misli, bolj optimističen, kot ga beremo v Kosovelovi poeziji, bolj poduhovljen in vabljen za intimni dialog z njim...Kako vi doživljate Kras, ko se podajate na sprehode proti Šmarjam, proti Tomaju, proti Štorjam, proti Vilenici...? Se strinjate, da Kras ponuja bogastvo metafor, ki jih človek potem prebira vse življenje?

Meni se zdi ves svet strašno lep... Ko potujem - daleč ali blizu - sem strašno nesrečna, če me sopotnik ali sopotnica, ki sedi zraven, ogori oziroma vplete v kakšen pogovor, ker me prikraja za gledanje. Ko bi sedela v

kakšnem lokalu ali na postaji, bi se jima prav zahvalila za klepet; tako vsaj kaj zveš. Na poti pa se mi zdi gledanje največji užitek, ki ga noben medčloveški odnos ne poplača... Gorenjsko gledam, hočeš nočeš, tudi skozi Janezove oči. Turistično gledano je s Krasom nepriemerljiva, saj Kras ni - hvala bogu? - turistično niti ozavešen. Urejenost daje vedno vtis aristokratstva. Pa saj imajo Gorenjci na tem področju že stoletno tradicijo. To jim štejem v čast.

Meni se zdi Gorenjska izrazito...ženska pokrajina, Kras pa moška. Jaz ju vselej tako doživljam...in niti ne vem točno, zakaj. Vendar, če bi ju morala likovno personificirati, bi iz Gorenjske izrisala ženske konture, iz Krasa pa moške. Vi, ki cikakate po Krasu najbrž v avtomobilu, imate o njem (oziroma o Kraševcih) bolj idilično mnenje kot Jolka, ki gre pogostoma peš...in bolj od

Dobesedno: V Trstu je ulica, v kateri se zrcalim v dolгих dnevih zaprte žalosti; ime ji je ulica Starega lazareta.

No, resnici na ljubo, v tej ulici in na nešteto drugih tržaških, sem doživela tudi veliko radostnih uric in razposajeno srečnih dni, v krogu svojih dragih in najdražjih in številnih znancev ter prijateljev. Vrh tega sem

blizu vidi, kar vidi... Strašno zanemarjenost. Naravnost mačehovski odnos in brezčutnost do skupne dediščine...Le skozi obroč nesnage in skrajne zapuščenosti prideš iz Sežane peš..., da potem naletavaš na pasove zapuščenosti in nesnage, kamorkoli te vodi korak...

Meni se večkrat toži po nekdanjem Krasu, še iz časov Srečka Kosovela in malce kasnejšega mojega otroštva, ko je bil svet ves gmajnast in poln sršečega kamnja, s samotnimi in odmaknjenimi ogradami, z znamenitimi skladovnicami

prekrižarila ves Trst, podolgem in počez in podrobno, v vseh vremenskih prilikah in nepriilikah, ga kot kakšen Robinzon perlustrirala in eksplorirala ped za pedjo. Sama ali v družbi enako neutrudnih in radovednih pohajačev.

kamenja in s poljskimi "hiškami" vsakih sto ali dvesto korakov, v zid vgrajenih, s kali in z vsakovrstnim grmičevjem (češmina, ruja, črnega trna itn.), pa z jatami lastovk in vran - slednje so na Krasu skoraj izginile. Kras z neskončnostjo in z neskončno samoto, ki jo obdaja globoko in visoko ter prostrano nebo. In komaj kakšno vozilo. Pa živina na paši in tropi pastirčkov. In bele (makadamske) poti...z oblaki prahu. Minuli časi, ki jih nobena nostalgija ne prikljiče nazaj... Na srečo, boste najbrž rekli.

KJER SE JE KAJ DOGAJALO, TAM SEM BILA JAZ S SVOJO KOMPANIJO...

Nikoli niste študirali na univerzi. A ohranili ste si najljubšo obliko študija - branje vseh vrst knjig, zlasti leposlovja. In ker niste nikoli ponavljali profesorjevih misli, da bi na izpitu dobili dobro oceno, ste si ohranili prirojeno avtonomijo duha in misli. Ocene si dajete sami. Kako se potemtakem ocenjujete?

Kot otrok sem bila klateške in nemirne nature, silno družabna punčka, ki je pretaknila ves okoliški svet, le nosu v kakšen zvezek ali šolsko knjigo ni

vtaknila. Družila sem se z vsemi, moje najljubše branje so bili stripi in "giornalini", do vzgojnih knjig sem čutila "zdrav" in naraven odpor, v kino sem zelo rada hodila in nihala med dvema sanjama: ali postati svetovna potnica in pustolovka ali kakšna Greta Garbo. Si predstavljate? Z mojim internatskim frisoom skromne in plašne gojenke! Pod Italijo so kinematografi vrteli film nonstop od dveh-treh popoldne tja do desete zvečer, z istim listkom. Ko je igrala božanska Greta, je moja

Jolka Milič leta 1927, stara leto dni in tri mesece

skupina šla v kino ob dveh, ob sedmih ali osmih pa so prišli starši s palico po nas, in marš domov. Pri drugi in tretji predstavi smo malce razgrajali, grizljali pistače in karamele, a ko je prišel kakšen napet kader, ponavadi s erotičnim nabojem, so klepetavi ptički utihnili in buljili v platno.

Še zdaj vidim presunljiv prizor s cigareto, v filmu Taka sem, kot me ti želiš (Son come tu mi vuoi), če se ne motim. Njen vznemirljivi grleni glas - kdo ve, katera Italijanka ji ga je posodila, oziroma jo dublirala - nas je spravil ob dih. Ležeča provokantno in zapeljivo na divanu zaprosi stoječega zaljubljenca: Dammi una sigaretta - Daj mi cigareto! Zveni blazno banalno, a v njenih ustih je čarobno zvenela vsaka banalnost in traparija... Pol sveta bi dala, da bi bila vsaj malo njej podobna. Ali vsaj Marlene Dietrich. Ali Joan Crawford... Nedosežne sanje.

Iz "obupa" sem se še bolj potepala, na debelo kolesarila, brala nič, se učila bolj malo, a vedno za dobro in prav dobro. Kjer se je kaj dogajalo, tam sem bila jaz s svojo kompanijo, doma le ob urah lakote in kon-

trole (kosilo, večerja, malica). Zaradi svoje mobilnosti so me imeli domači za nemirnega otroka, takega s črvički nekje. To je trajalo, dokler me ni moja sestra, poldrugo leto starejša od mene, bistra kot le kaj, pa še vzorna učenka povrh, ki jo je učenje zabavalo, nekega poletnega dne prijela v roke, čisto zgrožena nad mano. Kaj bo s tabo, je začela. Rasteš kot plevel, vedno na cesti kot konjska figa (to metafora je nekje pobrala; ni bila njena izvirna!). Ne bereš, se ne učiš, se ne umivaš. Kaj bo iz tebe?! Nabrenkala mi je toliko grozljivih minusov, da me je čisto prestrašila. V sebi sem ječala: Jej, kaj bo iz mene, ljudje. Pomagajte, na robu prepada sem...! Naslikala je mojo prihodnost v tako dramatičnih barvah, da sem pri priči odprla knjigo, ki mi jo je stisnila v roke. Pa ni šlo in ni šlo; sproti sem pozabljala, kaj berem. Usmilila se me je in mi začela brati knjigo ona - nekaj grozljivo sentimentalnega. In ko je opazila, da me je zgodba zgrabila, je rekla, končala boš pa sama. Zdaj veš, kako gre; če hočeš zvedeti konec, pa se moraš potruditi. In sem se, saj

Jolka, Vilma in Učo Milič pri birmi leta 1938

sem naravnost umirala od radovednosti. Sprva je šlo težko, a ko sem se naučila brati, sem začela brati vse in brala kar naprej, primerno in neprimerno čtivo, dovoljeno in prepovedano, za otroke in odrasle, z enakim užitkom celo... Postopoma sem se iz velike pohajkače, lačne sveta in ljudi, spremenila v dekletce, ki rado presedi ali prečepi ob knjigah ure in ure. Ob šolskih seveda bolj malo. Pod učbeniki je bil vedno odprt kakšen roman. Rada sem brala in mislila, z junaki kar naprej dialogizirala, se z njimi strinjala ali pa ne. Knjige o raznih verstvih so me tudi vedno pritegovale, tudi o biologiji in etnologiji. Filozofija pa mi je ostala večna neznanka; zanjo sem prav negirana. Vanjo je bila naravnost zaljubljena sestra. Najbrž nisem sposobna abstraktnega mišljenja. In marsikaj preberem, da sem informirana, a gre skozme kot skozi cedilo... Nekaj Grkov je ostalo, nekaj Rimljanov, vmes še kaj, in zadnje čase večkrat vzamem v roke in z užitkom preberem (v italijanskem prevodu) Schopenhauerjevo "Umetnost, da ti

dajo prav, osvetljeno z 38. zvijačami" (L'rte di ottenere regione, esposta in 38 strata-gemmi - Die Kunst, Recht zu behalten, in 38 Kunstgriffen dargestellt).

Poezija se mi je zdela do osemnajstega leta bla, bla, bla, pa še nerazumljiva ali brez potrebe zakompliciran rebus. Potem me je rebus pritegnil. Toliko časa sem se mučila, dokler ga nisem razvozerala...in sproti sem začela uživati ob zvočni lepoti ali miselni pestrosti, itd.

Kako naj sebe okarakteriziram? Duhovno nemirna, eklektična, nedisciplinirana, nagnjena k neubogljivosti. Vendar se vplivov ne bojim. Če se mi zdi nekaj resnično ali vredno, me ne zanima, iz katerih ust je prišlo. Ker sem izrazito antisektaška, z veliko lahko-to sprejemam in razumem pluralnost mišljenja. Da misli in čuti marsikdo čisto drugače kot jaz, se mi zdi samo po sebi umevno. Zdelo bi se mi celo precej dolgočasno, če bi vsi mislili skoraj enako.

PLOSKANJE SE RAZLEGA ENAKO BURNO ZA VSE: ZA DOBRO IN SLABO...

V vašem kritičnem stališču se mi zdi nekaj povsem razumljivega. To, da prevladuje graja nad hvalo, kritična drža nad komplimenti, ker je izražanje zadržkov veliko bolj konstruktivno kot hvaljenje ali celo hvalisanje. Vendar pa je tu tudi nevarnost, da ljudje stvari sprejmejo preveč osebno ali iščejo za izraženimi mislimi

osebno zamero. Kakšne so vaše izkušnje?

Smem povedati z anekdoto? Le ko vlak iztiri ali se tramvaj prevrne ali avto povozi pešca, časopisi kaj napišejo. Ni v navadi, da bi pisali (in hvalili), ker se bolj ali manj držijo urnika, ker redno vozijo in ker ni bilo prometnih nesreč. Dober

roman, dobra pesniška zbirka, dober koncert in film itd., bi morala biti norma, pod katero se sploh ne sme. In o kateri ne kaže tratiti besed. Molk bi moral biti znamenje, da je norma zadoščeno in da je knjiga, na primer, o.k. Razpisati bi se morali pa, ko izstopa stvar iz norme, v pozitivnem pomenu ali negativnem. Mi smo že izgu-

bili čut za mero. V gledališču zlasti, saj se ploskanje razlega čisto enako burno malodane za vse, dobro in slabo. Kot da bi se šli nekakšne zastonske klakerje. Na TV gledamo preploskane oddaje, ki so en sam božji dolčas. In ne samo na naši televiziji. Tudi pri naših sosedih in še dlje!

Avtorji so večinoma zelo

samoljubne osebe, ki se včasih niti ne znajo distancirati od svojih stvaritev. Če ti kakšna njihova zgodba ali pesem ali esej ni popolnoma všeč, oziroma imaš določene pomisleke o njih, še ne pomeni, da pisca ali pesnika ali esejista ne maraš. Morda je ravno nasprotno; bereš jih, ker so ti "en gros" všeč, čeprav na račun njihove

pisarije malce polemiziraš. Oni pa ti tega "distingva" ne dovolijo in ti ne odpustijo. Imajo rajši, da jih hvališ in magari klatiš na račun knjige same idi-otije, kot da jih hvališ s kakšno rezervo, češ, tukaj pa ga je malo polomčkal...

(Nadaljevanje prihodnjič)

POPRAVEK

V sestavku "Andrej baron Čehovin in njegov spomenik", objavljenem na 54. strani I. številke revije, se je vrinila napaka. Avstroogrška vojska pod poveljstvom maršala Radetzkega se je bojevala s sardinskim kraljem Albertom v letih 1848 in 1849 in seveda ne v letih 1948 in 1949!

Uredništvo

Devetdeset let po
Kosovelovem rojstvu

Pavel Skrinjar

OBLETNICA JE PRILOŽNOST...

Obletnica je vedno priložnost, da spregovorimo o pomembnosti človeka, dogodka, kraja, da ga poskušamo osvetliti, da z novimi spoznanji in z novimi deli obogatimo že znano...

Letošnje praznovanje 90. obletnice rojstva pesnika Srečka Kosovela je imelo velik odmev zlasti v primorskem tisku. To ni nič čudnega, saj je Kosovel dolga leta veljal le za pesnika Krasa.

V teh devetdesetih letih smo Srečka Kosovela velikokrat ocenjevali in vedno znova in znova prevrednotili. Njegovo mesto v slovenski literaturi je sedaj že več ali manj jasno in sega dovolj visoko. Vendar pada senca na marsikaj, kar je povezano z imenom velikega pesnika. Skoraj sedemdeset let je že, kar je umrl, pa še vedno ne vemo, ali je pred nami že ves njegov literarni opus. In nekam neprijetno je tudi to, da še vedno nismo uspeli zagotoviti in uresničiti volje večine Kraševcev, da bi v Tomaju, kjer so si Kosovelovi ustvarili domačijo (1925), postavili in odprli muzej, o katerem smo velikokrat govorili s takrat še živečimi Stanom, Tončko, Karmelo in Anico. Leta pa bežijo...

V srcu ostaja upanje, da bomo ob obletnici Srečkove smrti (leta 1996 bo sedemdesetletnica) lahko stopili v Kosovelovo domačijoter jo odprli kot muzej in spomenik našemu kraškemu rojaku.

Obisk v Kosovelovi spominski sobi

PESNIK, KI NAS JE VELIKOKRAT PRESENETIL

18. marec 1994. Poslopje stare osnovne šole v Sežani je polno otroškega prešernega smeha, vriskov in razposajenosti. Kaj bi tudi ne bilo, saj je to še vedno šola, v kateri domujejo učenci tretjih in četrtih razredov osnovne šole in dveh razredov srednje šole, ki nosita ime po pesniku Srečku Kosovelu!

Kakšna je Kosovelova spominska soba?

V drugem nadstropju te, skoraj stodvajset let stare zgradbe, je že od leta 1976 urejena Kosovelova spominska soba, v katero prihajajo posamezniki in zlasti skupine šolar-

jev, da bi si jo ogledali. Marsikdo obstane pri vratih, ko se mu, namesto sobe z zibko in drugim pohištvo, pred očmi pokaže skoraj prazna soba, po stenah popisana in poslikana s pesmimi Srečka Kosovela, v kateri temno pobarvane hrastove letvice okvirja-

Sežana leta 1904, ko se je rodil Srečko Kosovel

Sežana

SREČKO KOSOVEL

jo stene in kjer sredi stropa visi iz enakih letvic sestavljena kocka, na kateri je pritrjen kos na pol obdelanega kraškega marmorja, značilnega sestavnega dela kraške pokrajine. Trije beli vrtljivi fotelji in pet stolov (edina imitacija stolov, ki so jih imeli tudi Kosovelovi) ter tri blazine, oblečene v belo platno, tvorijo avditorij za publiko. Ob steni še dve vitrini. V eni trije Srečkovi rokopisi in fotokopija listine babice Marije Trebec (Celanove), da se je 18. marca 1904 ob 10. uri rodil takrat štiridesetletni Katarini Kosovel, ženi nadučitelja, peti otrok moškega spola na hišni številki 210 v Sežani (poslopje osnovne šole). V drugi dve zbirki, ki sta Kosovela predstavili svetu: "Zlati čoln" (iz leta 1954, izdana ob petdeseti obletnici pesnikovega rojstva) in "Integrali" (iz leta 1967), ki so Srečkovo poezijo postavili nad evropsko raven. Pa še skrinja iz začetka 18. stoletja je tu. V njej so aparature, ki omogočajo predstavitev programa z zvočnim zapisom Kosovelovih pesmi in glasbe. Tega lahko izbiramo. Slišno podobo spremljajo še diaposnetki, ki jih iz enega ali drugega projektorja projiciramo na belo steno.

Kosovelova spominska soba sestoji iz dveh prostorov. Iz večje sobe, opisane v prejšnjem odstavku, in iz manjše sobe, v kateri so na eni steni obešene predvsem slike Srečka Kosovela, na drugi strani pa police, na katerih so razstavljena ali postavljena knjižna dela. To so različne izdaje Koso-

velovih pesmi (na žalost nimamo vseh), kakor tudi njihovi prevodi v tuje jezike, od francoskega in italijanskega do nemškega, pa tudi ameriška izdaja je tu. So še knjige, v katerih različni pisci obravnavajo Kosovela, njegovo delo, njegovo misel in njegova sporočila...

Na policah je tudi nekaj knjig avtorjev, ki so se rodili na območju sedanje sežanske občine, oziroma so na njem delovali ali še delujejo. Od Mare Husu, Jožeta Pahorja, Branke Jurca in Cirila Zlobca do Aleksandra Peršolja, Jolke Milič, Davida Terčona in drugih piscev. Edini, ki je ves svoj dosednji opus, od originalov do prevodov, prispeval v Kosovelovo spominsko sobo, je pisatelj, pesnik in borec proti mafiji Danilo Dolci, po očetu Italijan, po materi Slovenec, rojen v Sežani.

Kosovelovi starši

Predno si obiskovalci

*Mati Katarina Stres,
poročena Kosovel*

ogledajo projekcijo diapozitivov in prisluhnejo programu, jim navadno povemo, da je bila ta soba nekoč stanovanje Kosovelovih.

Nadučitelj Anton Kosovel je kot učitelj seveda stanoval v šoli in poučeval v času, ko je bila Sežana v svojem drugem razcvetu. Proti koncu 19. stoletja so v Sežani nastajale lepe in pomembne zgradbe in ji dajale videz trga ter celo obcestnega mesteca, saj je skoznjo peljala zelo pomembna pot od Dunaja do Trsta. Tako so ob tej poti rastle gostilne in stanovanjska poslopja, nekoliko bolj oddaljeni pa sta bili zgradbi sodišča in šole.

Družabno in društveno življenje je dosegalo zavidljivo raven. Zgodaj so bili sežanski gostilničarji že naročeni na slovenske časnike. Sežanci so imeli čitalnico in cel kup društev, v katerih so bili člani. Tudi ženska društva so imeli - od Rdečega križa do različnih pevskih, dramskih in kulturnih. V kulturnih društvih

*Srečko Kosovel,
star tri leta*

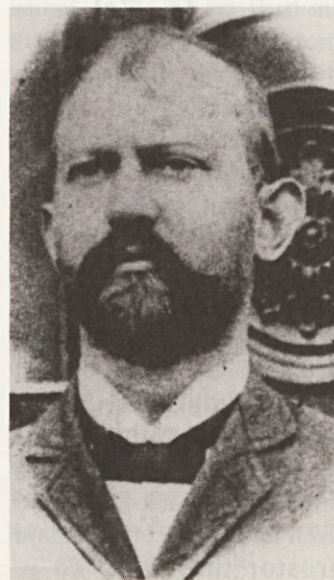

so imeli tamburaše, pravi salonski orkester, godbo na pihala. In, seveda, imeli so tudi gasilsko društvo, katerega člani so bili najuglednejši ljudje v Sežani.

Anton Kosovel je bil rojen učitelj. Rodil se je v Črničah leta 1860. Šolo in učence je ljubil. Kot se za pravega učitelja spodobi, je "v eni roki vihtel palico, v drugi pa ponujal sladkor", največ pa je uporabljal prijazno besedo. In z njo je veliko dosegel... Učenci so ga imeli radi, ljudje pa tudi. Bil je povsod - v cerkvi orglar, vodja cerkvenega pevskega zbora, na proslavah in prireditvah je včasih nastopal v več vlogah hkrati. Igral je več instrumentov in bil vodja orkestra, pa še skladatelj za nameček, tudi tajnik gasilskega društva in menda član prav vseh drugih društev, razen ženskih.

S svojo osebnostjo je Anton Kosovel izstopal, zato ni naključje, da se je njegov pogled ustavil na postavi mlade dame Kata-

*Oče Anton Kosovel,
nadučitelj*

rine Stres, ki je tudi izstopala, sicer družabnici in spremljevalki gospe Scaramanga, žene trgovca in barona grškega porekla. Njihova družina si je ob posestvu, na katerem je danes sežanski botanični vrt, postavila razkošno vilo (sedanje poslopje občine Sežana), v kateri je občasno prebivala, saj so gospoda sicer stanovali v Trstu.

Katarina Stres, rojena 1862 v Sužidu pri Kobaridu, ni ostala ravnodušna ob dvorjenju in se je z Antonom Poročila 3. novembra 1894 v Sežani.

Leta 1895 se je zakoncema Kosovel rodil prvi sin - Stano. Po očetu je podedoval ostrino in pronicljivost, mogoče tudi malo trme, ki jo imamo vsi Kraševci nekaj. Le dve leti pozneje se je rodila Tončka, čez dobro leto Karmela in po treh letih Anica. Potem so minila še tri leta, ko se jima je rodil peti in zadnji otrok - Srečko.

Vzponi in padci...

To je bila srečna družina. Vendar so v življenju vzponi in tudi padci. Žal se je moral tudi Anton soočiti z njimi. Prevelika vnema nadučitelja za vse, kar je bilo slovensko in slovansko, in veliki uspehi, ki jih je pri tem dosegal, so mu v bistvu uničili kariero. Že leta 1906 so Antona premestili v Pliskovico, kjer je poslej poučeval in živel s številno družino. Otroci pa so bili takrat že toliko stari, da so morali obiskovati šolo, kar je Antonu povzročalo dodatne preglavice... No, po dveh letih je našel v Tomaju prostor tudi zase, ko je

Anton Kosovel je igral bas v Tamburaškem Društvu Tomaj (1913)

službeno mesto v Pliskovici zamenjal z učiteljem Rojcem, in se z družino preselil v tamkajšnjo šolo.

Zaradi narodne zavesti so Italijani Kosovela predčasno upokojili in ga s tem prisilili, da si je moral poiskati

najemniško stanovanje. Načrtoval je postavitev lastne hiše, kar mu je uspelo ob pomoči sina Staneta in hčerke Tončke. Za Srečka pa je postal novi dom le poslednja postaja na njegovi poti v neskončnost.

Srečkovi brat in sestre

Sanje staršev, da bi otroci "nekaj" postali, so se uresničile skoraj v celoti. S trdim delom in z velikim odrekanjem so Kosovelovi otroci dosegli vidne uspehe.

Stano je doštudiral. Tudi on je pisal pesmi, vendar se je posvetil publicistiki. Živel je v Ljubljani.

Karmela je postala pianistka. Poučevala je v Ljubljani in v Avstriji, kjer je spoznala slikarja Alfonza Graberja, se z njim poročila in ostala v Avstriji. Tam je umrla kot zadnja izmed Kosovelovih otrok in je edina, ki ni pokopana v Sloveniji.

Anica je postala profesorica slovenskega jezika, ker se je morala zaradi bolezni odpovedati farmaciji. Poučevala je v Ljubljani.

Edino Tončka ni šla študirati, saj je bilo treba skrbeti za brata in sestre, očetova plača pa je bila premajhna. Vendar je tudi ona obiskovala šolo v Mariboru in

Družina Kosovel pred Srečkovim rojstvom

SREČKO KOSOVEL

Ljubljani dokončala trgovsko šolo. Ostala pa je na domu v Tomaju in poslej je bila tista, ki je vseskozi najbolj živo in srčno predstavljala najmlajšega brata - pesnika.

Srečko se je sicer vpisal na romanistiko, vendar študija ni dokončal. Prehitela ga je smrt. Bil je človek, ki so ga bogovi ljubili, saj so mu dali velik talent in kratko življenje. Umrl je mlad, komaj 22 let star.

Živo se spominjam zobozdravnika in slikarja dr. Hlavatyja z Opčin, ki je v Kosovelovi sobi pripovedoval, da je nekaj časa v Akademskem kolegiju v Ljubljani delil sobo s Srečkom, ki da je cele noči ali vsaj dolgo, dolgo v noč bedel ob svetilki in pisal, pisal. Ker ga je motila luč, se je hudoval nanj in mu rekel nekoč nekako takole: "Nehaj, no! Saj boš še crknil, ko se takole noč za nočjo uničuješ!"

Hlavaty pa ni bil edini, ki ga je Srečkova smrt silno prizadela. Prizadela je tudi slikarja Avgusta Černigoja, s katerim sta prijateljela in skupaj načrtovala umetniško sodelovanje, v katerega naj bi pritegnila pesnikovo sestro Karmelo. Igrala naj bi klavir na likovnih razstavah Avgusta Černigoja, Srečko pa naj bi recitiral svoje pesmi. Toda Srečkova smrt je dokončno pretrgala in pokopala vse te vezi, ki so se tkale, saj Černigoj pri Kosovelovih ni bil posebno priljubljen.

Tončka Kosovel-Ravbar z možem Bojanom v Tomaju (1979)

Pesnik Kosovel je počasi, korak za korakom prihajal med Slovence

Pesnik Kosovel je počasi, korak za korakom, kakor bi resignirano hodil po kraški gmajni, prihajal med Slovence. V času njegovega življenja so razni časopisi in revije objavili nekaj njegovih pesmi, od otroških in drugih, vendar te v današnjem poznavanju pesnikovega dela ne predstavljajo njegovih najboljših stvaritev. Tu moramo izzeti

Ekstazo smrti, s katero je tako zelo opozoril nase, da so mu prerokovali še lepo prihodnost.

Po njegovi smrti so tisti, ki so spremljali Kosovelovo literarno pot, pač ugotovili, da je umrl poet, ki je veliko obetal, saj niso poznali njegove ogromne, še neobjavljene literarne zapuščine. To so imeli Kosovelovi domači pa tudi prijatelji. Posebno to velja za pisma, iz katerih lahko marsikaj razberemo in izluščimo.

Prva pesniška zbirka z

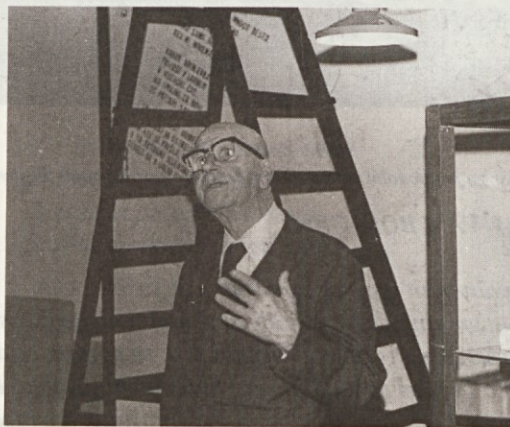
naslovom "Pesmi", ki jo je izdal Srečkov prijatelj Alfonz Gspan leta 1927, torej leto po pesnikovi smrti, predstavlja Kosovela kot kraškega poeta. Ob koncu zbirke in na koncu kratke življenjepisne opombe je Gspan zapisal: "S pričujočo zbirko njegova zapuščina ni izčrpana. Usoda ostalega gradiva zavisi od slovenskih kulturnih razmer"

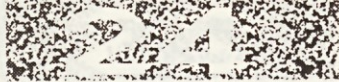
Leta 1931 je izšla zbirka pesmi z naslovom "Izbrane pesmi", ki jih je zbral in uredil Anton Ocirk. Zanj je napisal tudi obširen uvod. Po tej izdaji pa se je sistematično lotil Kosovelove velike literarne zapuščine in nam jo predstavljal v Zbranih delih slovenskih pesnikov in pisateljev.

Že po izdaji prve pesniške zbirke (1927) in zlasti po izdaji druge (1931) je med Slovenci Kosovel vzbudil veliko zanimanja. Izdaja "Zlatega čolna" leta 1954 je poprejšnjo vrzel zapolnila in nekako uresničila Kosovelovo namero, da bo izdal pesniško zbirko s tem naslovom, v kateri naj bi se poslovil od "baržunaste lirike", in da bo poslej pisal drugače. Tej nameri pa je zelo nasprotoval pesnikov brat Stano. Ni namreč verjel v umetniško moč Srečkove poezije; še najmanj je verjel v tisto, ki je pretrgala klasično predstavo o pesniški obliki, in začela nove izrazne poti.

Z izdajo "Integralov" v letu 1967 pa smo vsi, ki smo mislili, da Kosovelove pesmi vsaj približno poznamo, obnemeli in hlastno segli po novi knjigi pesmi. Ponudila nam je veliko, veliko več, kot smo lahko slutili!

Dr. Robert Hlavaty v Kosovelovi sobi

SREČKO KOSOVEL

Srečko Kosovel je pokazal nov svet, poln novih spoznanj in drugačnosti. In ob tem sta se nam porodili dve vprašanji: kako je lahko tako mlad človek toliko ustvaril in zakaj nismo tega izbora del dobili že takrat, ko so bile izdane "Izbrane pesmi" (1931), saj bi lahko v veliki meri vplivale na druge pisce?

Kosovel - vizionar, znanilec nove dobe...

Ko smo se ob različnih priložnostih odločali, kaj Kosovelovega predstaviti, smo vselej nekako obstali pred tolikšno raznolikostjo pesnikove lirike. Bili smo skoraj brez moči v zadregi, čemu naj damo prednost. Ali naj ponudimo Kras v pesnikovem delu, saj smo vendarle Kraševci? In nihče ni Kras tako lepo predstavil, kot je to znal prav Srečko Kosovel! Naj pri tem pozabimo podobe njegove matere, ki se pojavlja v Kosovelovi pesmi kot čudovita, ljubezni in nežnosti polna svetla luč, ki kaže človeku pot v življenje? Naj preprosto prezremo tistih štirih ali petih desetih otroških pesmi, izmed katerih bi jih nekaj kar radi drugam uvrstili? Naj govorimo o "novi dobi", ki prihaja, o "rdečem atomu", o skledi krompirja in socialni poeziji, o močnem naboju revolucionarnosti, ali naj

preprosto tudi to izpustimo in se oklenemo konstruktivistične lirike? Ali pa naj se povrnemo k pesmim v prozi?

Kosovel je vse to in je še več! Je mislec, je vizionar, je resnično znanilec nove dobe. Je človek svojega časa, vzgojen v duhu ljubezni, spoštovanja človeka in človekovih vrednot, ki

pa je te vrednote videl potlačene in razmetane, kot je bil potlačen in razmetan čas, v katerem je živel.

Svetovna vojna jer bila za mladega Srečka huda preizkušnja; v njegov mladostni nemir in v njegovo prešernost sta se prikradla obup in slutnja smrti...

Sicer veder in hudomušen mladenič je Kosovel v

pesmih postal znanilec smrti. Njegova občutljiva narava se je najbolj ujela v ostro, vendar tako lepo kraško naravo. Besede kraških kmetov so bile zdrave kot brinjeve jagode med bodečimi trni; bori so postali bratje, ki jih je srečeval na poti po gmajni. Čeprav bori drug za drugim padajo, ostaja na tej gmajni grm - ne vprašajte, kje rase in ostaja skala; prav tista, ki ima svojo povest, povest o življenju, in kaj zato, če je bilo to življenje bridko in samotno.

Kosovel je premlad in prehitro umrl, da bi mogel svoje pesmi, svoja dela kakorkoli spreminjati in popravljati. Iz rokopisov je videti, da je pisal hitro in hlastno, kot bi mu zmanjkovalo časa, kot bi bruhal vulkan.

Velikokrat nas je presenetil in se nam postavil kot trudno zrcalo, da bi videli v njem svoj obraz, obraz Kraševca, obraz Slovenca, zlasti pa obraz Človeka. Kajti vedno stojita Človek in Svet drug proti drugemu. Včasih sta si vsak s svojo samoto grozeča, včasih presenetljivo blizu in dobra si. In vse je Kozmos. In vse je Resnica.

Pavel Skrinjar

*Srečko Kosovel (olje),
kakor ga je upodobil slikar Alfonz Graber, mož Karmele Kosovel*

POKAZAL VAM BOM GRM

Pokazal vam bom grm, ne vprašajte, kje rase.

Ali rase na gmajni ali za bori ali za skalami ali na Krasu ali v mojem srcu.

Ali rase v sanjah, ki vidijo grozo, ali rase za gorami bodočnosti.

Kajti lahko bi rasel povsod in zato tudi v meni. Lahko bi ne rasel nikjer, in zato pri meni.

Pokazal vam bom grm, trnov grm, ne vprašujte, kje rase.

SREČKO KOSOVEL

ŠKRAT DOBROŠIN

Majhen škrat je Dobrošin,
ali velik bogatin:
skrinjo zlatnikov ima,
skrbno čuva jih doma;
a če prideš in ga prosiš,
jih dobiš, da komaj nosiš.

Da bi vedel, kje domuje,
kje skopuško jih varuje,
šel bi prosit ga vsak čas
zlatov zase in za vas.

(Iz knjižice "Kolački", ki jo je brez navedbe letnice
izdala goriška Mohorjeva družba; z risbami jo je
opremil Milko Bambič)

BURJA

Burja trese hruško,
vije njene veje -
ah, lepo je biti burja -
veje in se smeje.

Veje vije, lomi, lomi
in se ne upeha -
ali slabo, slabo biti
slamnata je streha.

Burja strehe vse podere,
polja vsa prebega -
jaz pa če le stol prevrnem,
se že očka krega.

VIDIM TE, MATI

Vidim te, mati; stopaš po klancu
(v temnem stolpu jutro zvoni) -
hiše so tihe, polja še spijo,
le v tvojem oknu še luč gori.

Ah, tako, mati, pokleknil bi, mati,
(zvonjenje razliva se v polja temna) -
tako bi pred tebe stopil, popotnik,
in razodel ti povest srca.

Žalostna je ta povest, o mati,
(zvon je odklenal v polja temna) -
vračam se, mati, vračam se, mati,
da zdaj za vedno ostanem doma.

Vidim te, mati, stopaš po klancu
(v temnem stolpu jutro zvoni) -
hiše so tihe, polja še spijo,
le v tvojem oknu še luč gori.

TRUDNO ZRCALO

Trudno zrcalo
sem, ki odseva bolest ljudi,
siv sem in truden in
pred drugimi zrcali
zapiram oči.

RIME

Rime so izgubile svojo vrednost.
Rime ne prepričujejo.
Ali si čul trenje koles?
Pesem bodi trenje bolesti.

Kam bi s frazami, dragi govornik!
Spravite fraze v muzeje.
Vaše besede morajo imeti trenje,
da zgrabijo srca človeška.

Vse je izgubilo svojo vrednost.
Belo morje pomladne noči
se razliva po poljih, vrtovih.
Slutnja bodočnosti gre mimo nas.

PRORAČUN

finance = 0
finančni upi = nepopolno število
veselje in moč = za tri
energija = ∞
obup = 3 X na teden
zaljubljenost = vsak mesec
dolгови = nepopolno število
up v bodočnost = ∞
premočrtnost = a//b

Summa = nestrpno
pričakanje

SMRT

Mi gremo
proti kozmosu.

Povsod je kozmos:
v vsaki duši,
v vsakem srcu.

Ko odpoljubi smrt
nam vso bolest
in v srcu se ustavi čas
se umaknemo
v veliki Prostor.

Svetal postane naš obraz.

152

hvat.
di greu.
proti kozmosu.
Povsod je kozmos:
v vsaki duši,
v vsakem srcu.
Ko odpoljubi smrt
nam vso bolest
in v srcu se ustavi čas
se umaknemo
v veliki Prostor.
Svetal postane naš obraz.

Kulturna sekcija
Kluba sežanskih študentov

VZORNIK MLADIM LJUBITELJEM LITERATURE

Klub študentov občine Sežana je že zdavnaj ustanovil kulturno sekcijo, v okviru katere naj bi delovala literarna skupina. Študentje so vseskozi iskali premiren prostor, v katerem bi lahko razvijali različne dejavnosti, izmenjavali svoje izkušnje in svoje poglede na kulturno dogajanje, predvsem pa predstavljali svoja dela. Prostor so si sedaj zagotovili v dogovoru z Ljudsko univerzo v stari osnovni šoli in po potrebi v Kosovelovi spominski sobi.

Simbolično so prvo srečanje tega literarnega krožka, ki ga vodi študentka germanistike Mateja Škrinjar, pripravili v petek, 18. marca letos ob osmih zvečer v Kosovelovi spominski sobi, kjer se je pesnik Krasa skoraj natančno pred devetdesetimi leti rodil. Čeprav je bilo tega dne le malo obiskovalcev, je Mateja Škrinjar prepričana, da bo krožek zaživel, deloval in pridobil nove člane, saj pravi:

"Literarni krožek združuje ne samo študente, ampak vse tiste, ki imajo literaturo in sploh pisano besedo radi. Tiste, ki berejo ali pišejo. S tem mislim predvsem na srednješolsko mladino in na ostale, ki se nam lahko pridružijo, čeprav niso člani kluba študentov. Saj imamo vsi isti cilj. Tukaj ni nobenih omejitev, nobenih obveznosti, ni preverjanja prisotnosti in ne ocenjevanja. Vse temelji na posameznikovih interesih in željah kot člana neke skupine s podobnimi interesi.

Literatura je zame skoraj vseobsegajoča. Dlje se z njo ukvarjaš, globlja je. Je neizbežna in nujna za človeka... Prepričana sem, da je vsakdo vsaj enkrat napisal nekaj vrstic!

Filatelisti počastili spomin na Kosovela

PRILOŽNOSTNI ŽIG IN SPOMINSKA OVOJNICA

Sežansko Filatelistično in numizmastično društvo Lipica, ki je bilo ustanovljeno ob 400-letnici Kobilarne Lipica, se ob zaokroženih obletnicah spomni pomembnih osebnosti in posebnih dogodkov. Nanje poskuša opozoriti zlasti filateliste z izdajami spominskih ovitkov in z izdelavo ter uporabo priložnostnih poštnih žigov, ki se za določen čas ali samo za dan uporabljajo v kraju, kjer poteka obletnica pomembne osebnosti ali pomemben dogodek. Uporabo žiga odobri PTT podjetje.

Letos je FND Lipica iz Sežane ob 90-letnici rojstva pesnika Srečka Kosovela, ki se je rodil v Sežani, izdalo spominski ovitek s faksimilom pesmi "Kons 5".

Na ovojnici je tudi "znamka ljubezni", ki je uničena s priložnostnim žigom, na katerem je zapis: 90-letnica

Lahkjo bi povlekli vzporednice med potrebo po hrani kot fizično potrebo in potrebo po literaturi kot duhovno potrebo! Samo z zadovoljitvijo obeh je človek na poti k popolnosti. In človek mora na tej poti ostati in vztrajati kljub zavajajočim kažipotom. Literatura je brez bralcev mrtva. Ne obstaja. Je samo vezava listov z množico črk. Šele bralec ji da smisel in napolni tisto nepovedano s svojimi izkušnjami, jih poveže v svoj svet. Zato je vsako delo samo njegovo. In isto delo je lahko tudi tvoje in je moje!

Ne pustimo zato knjig na policah. Primimo jih in jih berimo, dokler ne izčrpamo njihovega bogastva, ki je večno!

Želim, da bi se srečali kar največkrat. Pogovarjali se

bomo o raznih delih (tujih, domačih; sodobnih in klasičnih). Pri tem mislim tudi na dela, ki jih bomo sami ustvarili. Govorili bomo o tem, kaj literatura vsebuje, in vključevali tudi besedila, ki so uglasbena. Prirejali bomo literarne večere z znanimi in manj znanimi ustvarjalci. Če bomo zbrali dovolj gradiva, ga bomo objavili v raznih publikacijah in s pomočjo Kluba študentov občine Sežana poskušali izdati publikacijo svojih del". Zaželimo mladim dobro delo in veliko uspehov! Istočasno pa vabimo vse, ki jih sodelovanje v literarnem krožku zanima, da se oglasijo Mateji Škrinjar (lahko na Ljudsko univerzo Sežana) in se njenim sodelavcem pridružijo!

rojstva, pod njo sta letnici 1904-1926 in faksimile podpisa Srečka Kosovela ter datum 18.3.1994 z oznako pošte 66210 Sežana.

Sežansko filatelistično in numizmastično društvo je izdalo že tri ovitke v Kosovelov spomin, saj je tudi Srečko zbiral znamke. Zato je tudi prav, da

pripišemo, zakaj so se odločili za znamko ljubezni... Preprosto zato, ker imajo radi Kosovela in to tudi posrečeno izpričujejo. Če podpis Srečka Kosovela na žigu povežemo z napisom na znamki, dobimo sporočilo: "SREČKO KOSOVEL - LJUBIM TE!"

Iz Kosovelove knjižnice v Sežani

BRALCI IŠČEJO KNJIGE!

Če smo pred leti knjižničarji za širjenje bralne kulture uporabljali slogan "Knjiga išče bralca", smo se sedaj znašli v razmerah, v katerih se vsak dan soočamo z dejstvom, kako bralci iščejo različne knjige in iz knjižnic odhajajo praznih rok!

Velikokrat se spomnim, kako smo v letih pred osamosvojitvijo poslušali naše predstavnike iz političnih krogov, na primer dr. Kmeclja, s podatki o velikih denarnih prispevkih, ki jih Slovenija plačuje nerazvitim bratskim republikam v tedanji Jugoslaviji... Velikega števila si nisem zapomnila, spominjam pa se komentarja, ki je pojasnjeval: Če bi samo ta denar ostal Slovincem, bi ga bilo več kot dovolj za pokrivanje potreb na vseh kulturnih področjih. In prav tako se velikokrat spominjam besed dr. Antona Trstenjaka v takratnih referendumskih dneh za osamosvojitve Slovenije, ko sva se peljala iz Sežane v Portorož, kjer sem vodila v Avditoriju z njim pogovor. Ko sem ga vprašala, kaj misli o slovenski državi, je odgovoril približno takole: "Slovenci smo delavni in brihtni, a nismo državotvorni. In imamo nekaj slabih lastnosti, kot so: nevoščljivost, zavist, škodoželjnost. Pa skregani smo med seboj!"

Ta uvod sem napisala, da bo lažje razumljivo dejstvo, ki mu v nadaljevanju namenjam nekaj vrstic...

Samostojna slovenska država, kot kaže, nas vsaj zaenkrat ni osrečila. O tem bi se

lahko široko razpisala; če drugače ne, na osnovi vsega, kar sleherni dan poslušam iz pripovedi ljudi, ki prihajajo v knjižnico in ki so včasih na robu obupa.

Pisati o tem mi je toliko lažje, ker delam v

knjižnici že skoraj trideset let... Sprejela sem vodstvo majhne občinske knjižnice s skromnim knjižnim fondom - približno 6.000 knjig - v enem samem revnem prostoru. In bili sva v njej samo dve zaposleni.

Vedno se je bilo treba boriti za denarna sredstva in še za vse ostalo, kar sodi h knjižnici. Vendar se je z našo veliko vztrajnostjo in s prizadevnostjo knjižnica uspešno razvijala, posodabljala, tako da je v letu 1991 dosegla stopnjo, ki sem se je že sama razveselila. Skoraj smo se že približali svetovno uveljavljenim minimalnim normativom, ki se nanašajo na prostor, strokovni kader, nabavo knjig, opremljenost in knjižnično mrežo v občini.

Zlasti slednje se mi zdi pomembno, saj je vsak večji kraj, kot so na primer: Hrpolje, Divača in Komen, dobil knjižnico. S tem je bila namreč dejansko približana knjiga vsem občanom in jim omogočena dostopnost do vsake knjige! In najbolj razveseljivo je to, da si je knjižnica z različnimi in vsestranskimi dejavnostmi ter s celodnevno odprtostjo pridobila širok krog bralcev ter razvila zavirljivo bralno kulturo ne le v sami Sežani, kjer je matična knjižnica, temveč v enaki meri tudi v ostalih krajih občine.

Sedaj, po letu 1991, pa doživljamo dejstvo, da se sredstva za nakup knjig zmanjšujejo. Tako smo v letu 1991 kupili 4.000 knjig, v letu 1992 le 3.380 knjig in v letu 1993 samo še 2.500 knjig! Normativ - ena knjiga na pet prebivalcev, kar bi pomenilo za našo občino letni nakup 4.800 knjig - smo takrat že skoraj dosegli. Vsaj kazalo je, da v tej smeri napredujemo. Po letu 1991 pa se je vse to sesulo.

In kaj se dogaja sedaj v matični knjižnici in v njenih podružničnih enotah, v katerih smo si mnogo let prizadevali za čim širši kulturni dvig svojih občanov, v spremenjenih družbenih razmerah pa se znašli v velikih težavah? Tudi zaradi dražjih knjig je v knjižnici vse več obiskovalcev in bralcev - po novem lahko pripišem: tudi davkoplačevalcev - ki zahtevajo knjige. Toda, knjig ni! Nekateri pa čakajo na zaželeno naslove tudi po mesec dni...

In ker smo pred preobrazbo občin v smislu že začrtane lokalne samouprave, moram opozoriti bodoče župane in svetnike občin ter krajanke območij, ki bodo postala samostojne občine, na vprašanje o financiranju in vzdrževanju - **tudi knjižnic!**

Lučka Čehovin

V izjemno prijetno urejeni sežanski knjižnici Srečka Kosovela se vrstijo tudi literarni in umetniški večeri...

Na sliki književnik Boris Pahor in ravnateljica knjižnice Lučka Čehovin

Nadaljevanje razmišljanj iz 1. številke revije Kras

PRISTOP K SODOBNI GRADNJI NA KRASU JE V ZAGATI

**Morda prihajamo
v Sloveniji na pravo pot**

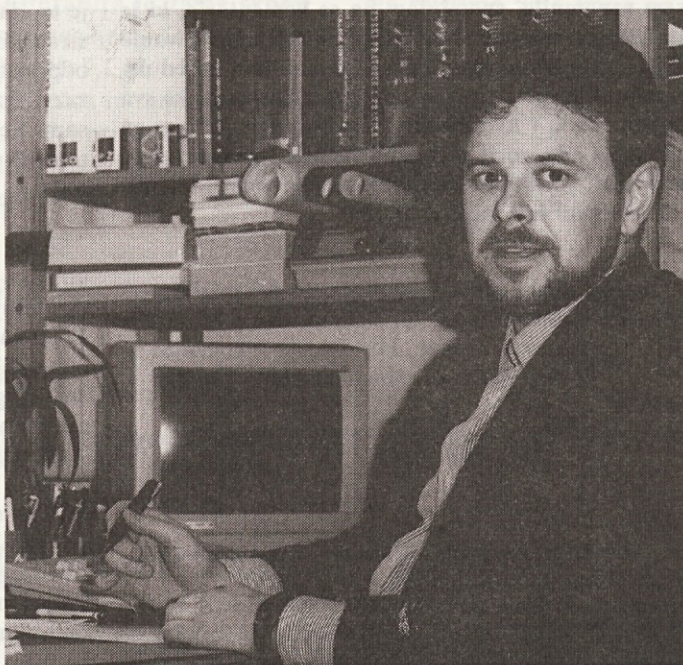
Kljub zaželeni poljudnosti članka so izhodišča mojih razmišljanj vezana na tista strokovna prizadevanja, ki so povsem skladna z mnogimi mednarodnimi priporočili.

Zadnjih svežih napotkov "iz prve roke" smo bili v Sloveniji deležni pred nadavnim, ko so k nam prišli na obisk eksperti Sveta Evrope. Vodil jih je direktor oddelka za zaščito kulturne dediščine gospod Jose Maria Ballester, ki si je ob koncu obiska med drugim ogledal tudi Štanjel.

Na nekajdnevem srečanju z naslovom "Integralno varovanje kulturne dediščine", ki je bilo v Ljubljani, smo spoznali mnogo koristnih izkušenj iz zahodno-evropskih dežel, da bi v prihodnosti Slovenija lažje prebrodila nekajdesetletno zamudo in ob tem ne ponavljala njihovih napak.

Brez velike medijske odmevnosti je minila tudi domača predstavitev strokovni javnosti najnovejše "uradne" slovenske opredelitve, ki zadeva omenjeno področje. Novi minister za okolje in prostor dr. Pavel Gantar je potrdil prizadevanje za ohranjanje ARHITEKTURNE IDENTITETE Slovenije kot ene

Vredno se mi zdi nadaljevati razmišljanja o "kraški arhitekturi" tam, kjer ga je končal profesor Fister v svojem članku v 1. številki revije Kras. Ne samo zaradi tehtnosti njegovih uvodnih misli in sugestij, ki nam jih je ponudil, temveč tudi zato, ker je opozoril na večino travm, za katerimi smo začeli Kraševci v zadnjem času "bolehati". Poskušam čimbolj preprosto, razumljivo in čim manj "učeno" nadaljevati zapis. Morda z nekoliko drugačne perspektive in z drugimi poudarki...

*Mag. Ljubo Lah, dipl. inž. arhitekture,
Fakulteta za arhitekturo, gradbeništvo in geodezijo Univerze v Ljubljani*

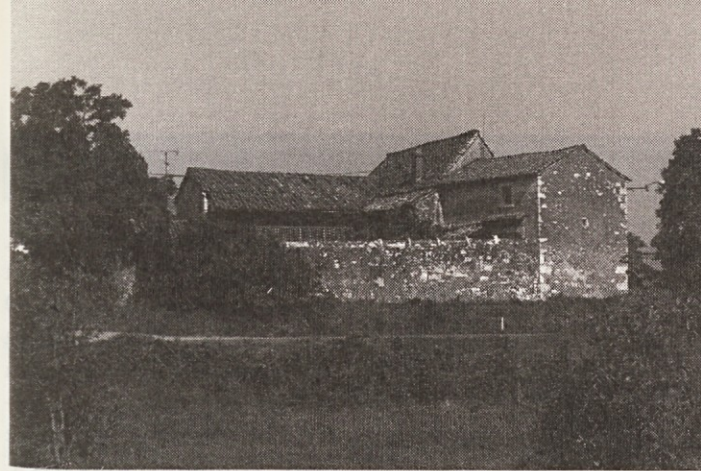
Novi minister za okolje in prostor dr. Pavel Gantar je potrdil prizadevanje za ohranjanje ARHITEKTURNE IDENTITETE Slovenije kot ene izmed nacionalnih vrednot. Seveda pa nas ob tem prizadevanju čaka še veliko dela, da načelne opredelitve prelijemo v vsakdanje življenje.

izmed nacionalnih vrednot. Seveda pa nas ob tem prizadevanju čaka še veliko dela, da načelne opredelitve prelijemo v vsakdanje življenje.

Vsa ta dogajanja lahko pomenijo za Kras in Kraševce, ob vseh že večkrat izraženih priznanjih izjemnosti kulturne dediščine Krasa, dovolj velik izziv - če le ne bo ob tem zmanjkalo zrelosti, razuma in kulture.

Gradbeniška praksa na Krasu še ne potrjuje zaželenih usmeritev

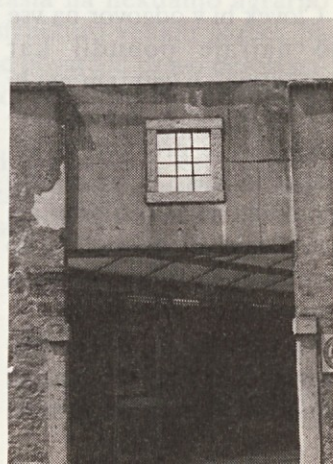
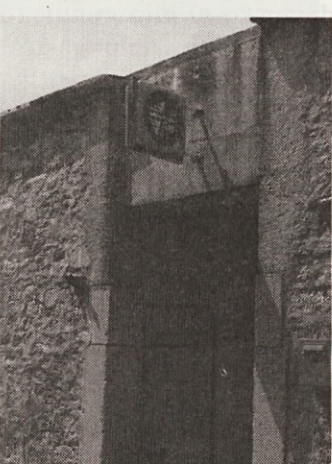
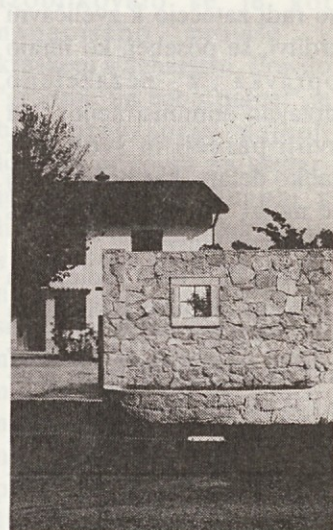
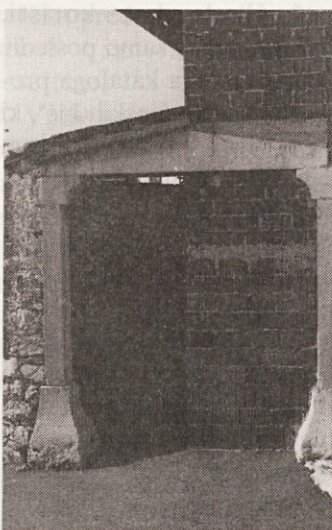
Ne morem reči, da dogajanja na Krasu lahko spremljam povsem neprizadeto. Že zaradi tega ne, ker sem pač Kraševce. Ob tem zlahka razumem večino zagat, negotovosti in razdvojenosti, ki jih občutijo ljudje, ko si želijo urediti ali izboljšati svoje bivalne razmere. Razumem tudi številna "nespametna dejanja", ki se dogajajo pri gradnji novih hiš ali obnavljanju starih, za katere pa sam menim, da so zgolj logičen odziv na splošne razmere, v katerih smo živeli in še živimo. (O razumevanju tega problema sem nekoliko bolj obširno pisal v "Kraškem koledarju 1994", zato na tem mestu ne gre ponavljati razlag in spleto, ki so po mojem mnenju

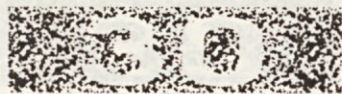

KRAŠKA ARHITEKTURA

Poskus rekonstrukcije značilnega prostorskega in oblikovalskega razvoja kraške domačije v okviru meja nespremenljive stavbne parcele. Nazorno sta predstavljeni pravili "gradnje na robu parcele", ki omogoča optimalen izkoristek razpoložljivega prostora in "sposobnost postopne rasti kraške hiše", ki je vselej v preteklosti uspela zadovoljevati nove potrebe in zahteve bivanja.

Ohranjen stavbna dediščina nam na Krasu, žal, še ne pomeni razvojnega potenciala, kot se uveljavlja v nekaterih zahodnoevropskih deželah. Stavbni fond poskušajo na najbolj smotrni, sebi prilagojen način vključevati v razvojna prizadevanja. Pri nas smo s prakso integralnega vključevanja stavbne dediščine v celovit razvoj, in še posebej v celovito oblikovanje prostora, še na začetku. To si vedno znova dokazujemo tudi s poskusi na strokovni ali nekoliko manj strokovni ravni. Kraševci nerazumevanje kvalitet svoje lastne "kraške arhitekture" in sploh vsega tistega, kar je že zgrajenega v prostoru, radi dokazujemo na eni strani z nasilnim "prezidovanjem", na drugi strani pa z nostalgичnim vračanjem k pozidavam v "starem slogu".

privedli ljudi do takega odzivanja).

"Strokovnjaki", ki spremljajo dogajanja na Krasu z razdalje in "pokroviteljsko" ali pa nekoliko preveč "čustveno" očitajo domačinom neodpušljive napačne posege v stavbno dediščino - pa naj gre pri tem za preurejanje starih hiš, za gradnjo novih, nadomestnih hiš ali pa za gradnjo povsem novih hiš, ki z značilnostmi "kraške arhitekture" nimajo nič skupnega (eno takih naj bi v prihodnosti tudi sam podeval).

Prav imajo! Svoj prav pa imajo tudi domačini, ki se ob takem odnosu počutijo na nek način izigrane in izzване, češ, da uničujejo kraško arhitekturo. Ob tem se radi zatečejo k zveličavni trditvi, še posebej, ko imajo opravka z nezaželeno državno administracijo: "Na svoji parceli in svoji hiši lahko delam, kar hočem. Saj je moja!" In jo podkrepijo s primerno kletvico.

Težko je iz tako zapletenih odnosov delovati koristno in najti rešitve v "eni potezi", ker jih nikjer v svetu ne poznajo in jih preprosto ni! Marsikdaj še najbolj primanjkuje strpnosti, tolerantnosti in občutka za "živeti skupaj".

Človek bi v odgovor na vse to najraje ponudil kar "priročnik", v katerem naj bi bilo povedano in ponazorjeno, kaj je pravilno in kaj napačno, kako se na najbolj primeren način reši problem pri zidavi ali obnovi, kako prenavljati in kaj ob tem ohranjati in varovati, itd.

Žal razmere pri nas še niso dovolj zrele za to! Niti ni mogoče zlahka pripraviti

Na Krasu je namreč v zadnjih desetletjih izginilo toliko stavbnega fonda, da bi to, če bi se zgodilo hipoma, zlahka razglasili za katastrofo. Ob tem pa se je gradilo novo, ne vselej dobro, največkrat slabo, na silo ali na "rezervo". Glavno, da je hiša pod streho.

tako univerzalnega "priročnika"; še posebej ne takega, ki bi upošteval regionalne oziroma lokalne značilnosti. So pa na drugi strani priročniki tipa "ABC - gradnje hiše" in podobni, ki so imeli in še imajo velik vpliv na samograditelje, z vidika prenove in ohranjanja pokrajinskih značilnosti, pa so povzročili zagotovo več škode kot koristi. Spomnimo se samo posledic "Beograjskega kataloga projektov enodružinskih hiš", ki so bili za obdobjem ponudbe "domačih" projektov hiš, npr. "Loza" in "Lipica" ter "PH", v splošni uporabi med novograditelji na Krasu! Tisti, ki so v zadnjih desetletjih zidali nove hiše, jih dobro poznajo - še posebej probleme z njihovim prilagajanjem po "svoji meri".

"Navadnemu" človeku na Krasu v bližnji preteklosti dejansko ni bilo punujeno kaj več od tipskih projektov. Za stroko in projektantska podjetja je bil to v večini nezanimiv posel - iz različnih in številnih razlogov. Ljudje so bili dobesedno prisiljeni v izbor zanje najbolj ustreznega načrta med tistimi (slabimi), ki so jim pač bili dosegljivi! Vse skupaj pa je spremljalo še popolno nerazumevanje

"strokovnjakov" in "lokacistov", tistih odgovornih ljudi, ki naj bi svoje nadrejene opozarjali, da nekaj ni v redu. Teh pritiskov od spodaj navzgor pa ni bilo - vsaj v dovolj veliki meri ne! "Država" se je dolga desetletja obnašala, kot da je vse to ne zanima. Celo danes najdete v njihovih vrstah zagovornike, ki trdijo, da državo ne sme zanimati, v kakšno (škatlasto) arhitekturo individualnih hiš se pretaplja kapital posameznikov, češ, saj je privaten!

Vsakdo se je poskušal znajti v taki situaciji, kakor je vedel in znal, dokler se niso izoblikovali kar nenapisani "recepti" med ljudmi, kako se sezida ali obnovi hišo. O ustreznosti ali neustreznosti se nismo kaj dosti spraševali. Čas tovrstne gradnje "na veliko" pa je v prostoru pustil posledice, ki jih lahko razumemo povsem osebno ali pa z vidika povzročene "nacionalne škode". Na Krasu je namreč v zadnjih desetletjih izginilo toliko stavbnega fonda, da bi to, če bi se zgodilo hipoma, zlahka razglasili za katastrofo. Ob tem pa se je gradilo novo, ne vselej dobro, največkrat slabo, na silo ali na "rezervo". Glavno, da je hiša pod streho.

Ljudje smo prilagodljivi in se hitro navajamo na novosti. Čeprav so v pros-

toru nasilne in "brutalne", jih sčasoma sprejmemo za svoje - kakršnekoli pač so. O tem, koliko dragocenega prostora smo porabili in koliko nepotrebnih infrastrukturnih napeljav (nove poti, vodovod, elektrika, telefon) je bilo za tako razkošno gradnjo potrebnih, pa bom mogoče razglabljal v enem izmed nadaljevanj.

Ob vsem opisanem si v bližnji preteklosti namreč nismo znali dovolj prepričljivo odgovoriti na vprašanje: kaj je resnični napredek? ... in kdaj je neka novost resnično dobra?

Je znamenje napredka, če z rušenjem stavb naredimo parkirišča za avtomobile, če pozidamo najboljše polja in jih zastrupljamo s pesticidi, če tonemo v vedno večjo birokratizacijo življenja, če dihamo slab zrak, če živimo sredi hrupa, ... če dopuščamo, da propada stavbna dediščina, ki na Krasu predstavlja večino stavbnega fonda, hkrati pa gradimo novo, mnogokrat ne dovolj kvalitetno, ob tem potratno zasegamo prostor in spreminjamo bivalno okolje v "večna gradbišča".

Posledica podpore takemu "zlaganemu" napredku je Štanjel! Ne gre valiti krivde na posameznike, niti na samograditelje v "novem" Štanjelu. Glavno breme odgovornosti zanastale razmere in značilno (ne)reševanje problema prebivalcem starega dela Štanjela v preteklosti nosita prav vpleteni del države s svojim aparatom in stroka. Poleg tega, da naj bi bil Štanjel biser Krasa, je tudi zgled zamujene priložnosti. Še ne docela, pa vendar. Ne gre za štanjelski grad; gre

KRAŠKA ARHITEKTURA

predvsem za stari del Štanjela in Štanjelce!

V čem so poglobitve kvalitete "kraške hiše"

Nekoliko polemičnemu razmišljanju je morda smiselno dodati na koncu prispevka še čisto konkretno razlago k razumevanju kvalitete "kraške hiše". Vredno je nazorno ponazoriti tisto iz stavbarstva na Krasu, kar je očem na nek način prikrito, a je bistveno!

Mnogo je bilo napisanega o posebnostih in značilnostih "kraške arhitekture" že v prispevkih avtorjev prve številke revije Kras in jih ne gre ponavljati.

Pomembno dopolnilo k razumevanju razvoja stavbnega kompleksa pri tako imenovani kraški hiši, ki ga poskušam v nadaljevanju osvetliti, je vezano predvsem na ODNOS STAVBE DO STAVBNE PARCELE. Natančnejših raziskav v zvezi s tem v literaturi o Krasu ne najdemo, saj so se očitno stroke poglobljeno usmerjale na posamezne pojavnosti, ki so vizualno bolj upadljive v zvezi s "kraško hišo" (predvsem

značilni stavbni členi in likovni elementi).

Opozoriti velja, da je sicer že geograf Ilešič za kraško območje ugotovil, da gre za tipično obliko prvotnih in zelo starih razdelitev zemljišča na grude. Kasneje je Sedej v enem izmed svojih zapisov bežno opozoril: "...tudi parcelacija gradbenih prostorov je v vasi drugačna in učinkuje v mnogočem naključno, saj se nekatere domačije širijo s svojimi zidovi kar na desetine metrov daleč po ulici".

V odnosu med stavbno strukturo in parcelo ostaja še vedno nepojasnjeno prvotno, izhodiščno razmerje - kaj je vzrok in kaj posledica v tem primeru in kaj se je čemu prilagajalo. Kar pa je bistveno in velja posebej poudariti, sta dejstvi, da je parcelacija znotraj obsega nekdanjih naselij vselej drugačna od parcelacije ostalih kmetijskih ali neplodnih površin. In da sta bila razvoj in današnja izoblikovanost stavbnega kompleksa pri "kraški hiši" dolga stoletja determinirana in omejevana z mejami stavbne parcele. Le v tem kontekstu je

mogoče pravilno razumeti vse posledice, ki so jih narekovala omenjene omejitve na prostorski razvoj "kraške hiše" in ki so hkrati njene temeljne značilnosti:

1. Izbor najugodnejše lege stavb in optimalnega izkoristka prostora je narekoval gradnjo objektov na robu parcele, kar je zaznati skozi dolga obdobja razvoja stavbne tipologije, vse do pred nekaj desetletij, ko je ta temeljna kompozicijska lastnost opuščena.

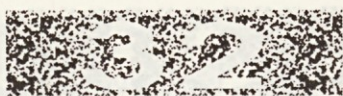
2. Orientiranost oziroma kompozicija stavbnih enot in sklopov je bila v prvi vrsti določena z obsegom in konfiguracijo (reliefom, naklonom) stavbne parcele. Dodatni dejavniki, ki so vplivali na zasnovo, so bili še dostopnost, osončenost, zaščita pred vetrom in vpliv stavb iz neposredne sosesčine.

3. Vpliv na razvoj posebne oblike adicijske ali dodajalne gradnje, ki narekuje gradnjo z značilnimi stranskimi fasadami brez odprtin, ki omogočajo, za razliko od sodobne gradnje, postopno dozidovanje in kasnejšo rast objektov brez potrebe po večjih rušitvenih posegih.

Za to zadnjo lastnost Ivan Sedej pravi: "Izredna kompozicijska prožnost in komponibilnost kraške hiše pa ima za posledico slikovite in plastično izredno zanimive rešitve. Kraška domačija je organizem, ki je le redko sklenjen. Tu je vedno mogoče kako celico dodati - pač v skladu s potrebami. Brez škode za videz in tipiko borjača pa je mogoče kak prizidek tudi opustiti ali podreti. /.../ To pa je tudi lastnost, ki jo lahko pripišemo kraški hiši od najstarejših primerkov pa vse do časa pred drugo svetovno vojno".

Predstavljenega temeljnega kompozicijskega (prostorskega) načela "kraške hiše" verjetno ne moremo najti nikjer zapisanega. Izoblikovalo se je kot nenapisano pravilo v kraškem stavbarstvu. Pravilo "gradnje na robu parcel" je bilo pravzaprav najbolj logičen odgovor na ustvarjene razmere. Skupaj z likovno-oblikovalskimi in simbolno-pomenskimi načeli je v prostorskem smislu smotrno obvladovalo nekdanjo podeželsko gradnjo na Krasu vse do sodobnih preobrazb. Način sodobne gradnje "na sredi parcele", ki je sčasoma v številnih kraških naseljih zašla na nekdanjo agrarno strukturo velikih parcel, pa je povzročil pravo devastacijo ali opustošenje pokrajine - čeprav to označujemo v drugih spletnih kot pozitivni znak "napredka" in "razvoja".

Problemi varstva voda v Pivški dolini

IZVIRI, KI SO POMEMBNI TUDI ZA KRAS IN SLOVENSKO ISTRO

V slovenskem kraškem prostoru predstavlja Pivška kotlina poleg izredne prometno-geografske lege tudi še posebej važno vlogo kot hidrografska streha Notranjskega krasa.

Komunalne odplake iz Pivke odtekaajo v reko Pivko in v ponore na Pivškem polju. V nižje ležečih naseljih (Prestranek, Matenja vas...) se jim pridružijo še nove komunalne odplake. In vse skupaj ponika v Postojnsko jamo! Tako se onesnažuje postojnski jamski sistem in vire pitne vode v Malnih. In dokler ne bo urejeno čiščenje odpadnih vod iz vseh naselij skupaj z urejeno kanalizacijo (meteorno in fekalno) in čistilnimi napravami, bo v nevarnosti kvaliteta pitne vode.

Človekova potreba po zdravi pitni vodi postaja iz leta v leto večja. Ob tem postaja njeno zagotavljanje vedno akutnejše... Znano je, da je Slovenija v primerjavi z evropskim povprečjem z vodo relativno bogata dežela. Toda strokovnjak za vode inženir Kokolj poudarja, da je ta vodnjatost varljiva in da jo lahko ocenjujemo šele na osnovi poznavanja lokacije oziroma dostopnosti virov pitne vode in zanesljivosti dobav ob vsakem času in zaščitenosti pred onesnaževalci.

Tega se je zavedala že Zveza vodnih skupnosti Slovenije, ki je v letu varstva okolja 1977 izdala dragoceno gradivo za svojo 7. skupščino - napotke "Varstvo voda v luči varstva okolja". Zasnova bodoče oskrbe s pitno vodo temelji na izkoriščanju meteornih, površinskih in podzemnih voda. Glede na to je izrednega pomena zavarovanje vodnih virov pred onesnaževanjem in neracionalnim uporabljanjem pri urbanizaciji prostora. Ocenjuje se, da je v Sloveniji kakšnih 300 večjih virov, ki onesnažujejo vode, le kakšnih 70 med njimi pa jih ima čistilne naprave.

Pivška kotlina je hidrografska streha Notranjskega krasa

Eden izmed krasologov dr. Peter Habič je v Zborniku 88, ki ga je izdala Slovenska akademija znanosti in umetnosti v Ljubljani leta 1989, zapisal, da hrani slovenski kras kar tri četrte vseh voda, ki so dosegljive v daljših sušnih obdobjih. Če hočemo te vode v prihodnosti koristno uporabljati,

moramo razviti učinkovit sistem njihovega zavarovanja pred onesnaževanjem.

Z varstvom kraških voda so povezani številni ukrepi pri urejanju kraškega prostora. Pri tem imajo upravni organi lokalnih skupnosti izredno pomembno vlogo.

Dr. Habič pripominja, da je od vseh sedanjih slovenskih občin le pet občin (z okrog 500.000 prebivalci) povsem brez krasa. Na Dinarskem krasu Slovenije je bilo leta 1981 v 17 občinah okrog 200.000 ali 11 % prebivalcev Slovenije.

V slovenskem kraškem prostoru predstavlja Pivška kotlina poleg izredne prometno-geografske lege tudi še posebej važno vlogo kot hidrografska streha Notranjskega krasa (F.Habe, Ljudje in kraji ob Pivki, 1975). Največji del voda Pivške kotline odteka v Postojnsko jamo in s tem pripada črnorskemu porečju, le manjši del pripada jadranskemu.

Prav na območju krasa dosegajo padavine maksimum, saj ujamejo visoke kraške planote od 2000 do 3000

milimetrov padavin letno na kvadratni meter. Tako predstavlja kraški prostor naše največje vodne rezerve. Kljub temu pa je bilo v preteklosti na območju Pivške kotline čutiti pomanjkanje pitne vode. Tako je mesto Postojna ob onesnaženi reki Pivki in njene pritoku Nanoščici iskala svoje vire pitne vode na pobočnih izvirih Nanoščice in pozneje vse do sedemdesetih let izvir Korentana v Orehovškem krasu. Vse te vode je bilo treba klorirati.

Vedno večja poraba pitne vode je končno prisilila poklicane, da je bil leta 1066 izdelan načrt za zajetje pitne vode v Malnih pri Planini za celotno koprsko zaledje. Leta 1971 so zajeli del vode v Malnih za oskrbo Postojne in okoliških naselij. Tehnična izvedba pa ni bila posrečena - ob nizkih vodah je vode zmanjkovalo, čeprav se je iz izvira prelivalo še več kot 1000 litrov na sekundo. Z prenovitvijo zajetja tik ob izviru ob bivšem Milavčevem mlinu in z večjo čistilno napravo se se razmere izboljšale. V perspektivi so izviri namenjeni tudi dodatnemu oskrbovanju Krasa in Slovenske Istre - seveda ob učinkoviti zaščiti in varovanju. Zaenkrat je zavarovano le ožje območje zajetja Malni. Širše zaledje, ki obsega ozemlje več občin, pa je še v postopku usklajevanja pred sprejetjem odloka o zaščiti (ki pa je že izdelan!).

Postojnska čistilna naprava je že preobremenjena...

O problemu varovanja kraškega zaledja je Znanstveno-raziskovalni center SAZU - Inštitut za raziskovanje Krasa Postojna skupaj z občino Postojna organiziral 25. aprila 1991 posvet o zavarovanju pitne vode na Krasu - primer Malnov, na katerem je bilo prikazano, da je zaledje izvirov Unice sestavljeno iz različnih hidrogeoloških enot z različno ekološko obremenjenostjo in ogroženostjo površinskih in podzemskih voda. Poleg čistega podzemeljskega javorniškega toka vplivajo na izvire v Malnih na robu Planinskega polja še cerkniške vode in vode, ki kot Pivka z Nanoščico skozi Postojnske jame najdejo svojo pot do Planinske jame in se pojavijo

tudi v izvirih Malni. V cerkniških in pivških vodah pa zaradi urbanizacije in industrializacije raste količina odpadkov. Z intenzivno kmetijsko proizvodnjo so vode izpostavljene onesnaževanju z naravnimi in umetnimi gnojili. V prizadeva-njih za izboljšanje kakovosti vode je bila v Postojni zgrajena centralna čistilna naprava za mesto Postojna, žal pa je nanjo priključena le kanalizacija zgornjega dela in centra Postojne, ni pa priključen nanjo tudi spodnji del okrog Postojnske jame. Rezultati centralne čistilne naprave so dokaj dobri, vendar se postavlja vprašanje, koliko časa še?!

Onesnaženost dotoka v čistilno napravo iz leta v leto postaja večja, tako po KPK-ju kot po BPK 5. Vzporodno z bolj onesnaženim dotokom v čistilno napravo je iztok iz nje vedno bolj kvaliteten. Čistilna naprava je bila v letu 1989 (januar-avgust) povprečno obremenjena z 18.896 PE na dan, kar pomeni 1033 kg KPK na dan oziroma 196 miligramov na liter in 2003 BPK na dan ali 380 miligrama na dan. Prečiščena voda je bila povprečno obremenjena z 19 miligrami BPK 5/l oziroma z 53 miligrami KPK/l. V recipient je odteklo še 1664 PE na dan. Skupni učinek je za 88 % zmanjšanje odpadne vode. Tako navaja N.Milharčič!

Po mnenju upravljalca čistilne naprave je zaradi večje obremenjenosti treba razmišljati o drugi stopnji čistilne naprave - še za 15000 enot, saj je bil v avgustu 1989 priključen na sedanjo čistilno napravo še zahodni del Postojne prek črpališča pri hotelu Proteus. Tako sedaj čistilna naprava obratuje na robu svojih zmogljivosti.

Gradnja čistilnih naprav in njihovo vzdrževanje je finančno veliko breme, vendar je, dolgoročno gledano, manj drago od škode zaradi onesnažene vode.

Eden izmed največjih ekoloških problemov postojnske občine pa je neurejena kanalizacija na območju mesta Pivke in okoliških naselij. Komunalne odplake iz Pivke odtekajo v reko Pivko in v ponore na Pivškem polju. V nižje ležečih naseljih (Prestranek, Matenja vas...) se jim pridružijo še nove komu-

nalne odplake. In vse skupaj ponika v Postojnsko jamo! Tako se onesnažuje postojnski jamski sistem in vire pitne vode v Malnih. In dokler ne bo urejeno čiščenje odpadnih vod iz vseh naselij skupaj z urejeno kanalizacijo (meteorno in fekalno) in čistilnimi napravami, bo v nevarnosti kvaliteta pitne vode.

Probleme odpadnih voda v manjših naseljih se lahko rešuje z manjšimi, že uveljavljenimi čistilnimi napravami in z biološkimi čistilnimi napravami (sanitarnimi močvirji), ki se šele uveljavljajo. Možno pa je tudi priključevanje več naselij na eno čistilno napravo...

Neglede na reševanje problemov v manjših naseljih pa ostaja akuten problem centralna čistilna naprava v Pivki. Dokler ta ne bo zgrajena, ne moremo govoriti o učinkovitem varovanju kraškega podzemlja, še posebej postojnskega jamskega sistema.

Kaj pa komunalni odpadki?

Na kakovost površinskih voda vpliva tudi razpršenost in neurejenost odlagališč komunalnih odpadkov. S popisom divjih odlagališč na območju občine Postojna, ki ga je opravil sekretariat za varstvo okolja in urejanje prostora občine Postojna leta 1991, je bilo ugotovljenih več kot 160 srednjih in večjih divjih odlagališč. Z uresničitvijo koncepta o ravnanju z odpadki se bo količina odpadkov na divjih odlagališčih zmanjšala.

Občina Postojna je namreč med redkimi, v kateri se zbirajo in odvažajo odpadki iz vseh naselij v občini. Po programu tudi odpravljajo divja odlagališča in urejujejo centralno deponijo nad Staro vasjo pri Postojni. Njena dejavnost je začasna - do zgraditve nove, regijske, za katero se je kot najugodnejša lokacija pokazala v Orehovskih brdih pri Postojni. Šele z njeno zgraditvijo se bodo razmere za varstvo voda na Notranjskem uredile.

**dr. France Habe
Miran Vatovec**

Razmišljanje ob gradnji slovenskega cestnega križa

KRAS NA KATEREM ŽIVIMO

Ime naše pokrajine Kras je nastalo iz antičnega imena Carusadus, Mons Carusad, Carsus... To je posrečeno izbrano ime, saj, preprosto povedano, predindoevropski besedni koren "ka(r)a" ali "ga(r)a", ki smo ga Slovenci obrnili v "kra" in iz njega dobili ime Kras, pomeni "kamen". Takega izvora so najbrž tudi imena Karantanija, Karavanke, Kranjska in druga, saj je v Sloveniji v resnici veliko kamenja in krasa... Najstarejša znana slovenska oblika imena Kras je zapisana kot "Grast" v neki listini iz leta 1177. In iz imena te pokrajine je izšel splošni pojem "kras", ki je, z redkimi izjemami (Kitajci mu v svojem jeziku rečejo "gloda kamen"), uveljavljen po vsem svetu - mednarodni termin.

Kras je poseben tip pokrajine, tako na površju kot tudi pod zemljo, ki je nastal s pomočjo vode na vodotopnih in prepokanih karbonatnih kamninah (apnencih in dolomitih). Zanj so značilne posebne površinske in podzemeljske oblike, katerih nekaj mednarodnih terminov izvira tudi z našega krasa in iz slovanskih jezikov (vrtača, dolina, polje, ponor).

Kaj je naš Kras?

Naša pokrajina Kras je s svojimi slabimi 9.000 kvadratnimi kilometri v svetovnem merilu drobec, ki ga na globusu ni videti. Na Kitajskem je kraška pokrajina, ki meri 700.000 kvadratnih kilometrov, velik del Balkanskega polotoka je kraškega, a

ima pojav vseeno ime po našem Krasu. Veliko je, seveda, zgodovinskih vzrokov, saj je bil Kras edini del dinarskega krasa, ki je bil v času otomanske države dostopen potniku iz Zahodne in Srednje Evrope. Pa ne le dostopen! Pot z Dunaja do Trsta je bila ena izmed velikih evropskih prometnic. Še posebej po razglasitvi Trsta za svobodno luko.

Vprašanje pa je, če bi Kras takšen, kot je danes, še naredil tak vtis na popotnika, da bi ga opisoval kot, včasih kar grozečo, posebnost. Po zelenih gozdovih predalpskega hribovja in notranjskih planot, po lepo obdelanih ravninah in dolinah, po zelenju Ljubljanskega barja in Planinskega polja, se je nad Postojno prikazal gol, razjeden skalnat grič - Sovič - in oznanjal potniku, da zapušča zelenilo

Z velikimi asfaltiranimi površinami se vadozna, to je prezračena plast kraškega podzemlja nepropustno zapre proti površju, kar bistveno spremeni značilnosti in procese (prezračevanje, dotok padavinske vode) tega dela podzemlja in na življenje v njem. S teh površin se občasno koncentrirano zlivajo v podzemlje večje količine vode (kanali), ki je močno obremenjena z raznimi primesmi (natrijev klorid, mineralna olja, svinec, kadmij), škodljivimi tako za živali kot za človeka.

in da vstopa v kamnito puščavo. To je bila slika o Krasu, ki se je popotnikom vtisnila v spomin: siv, skalnat puščoben svet, poleti od vročine žareče skale in suša, pomanjkanje vode, pozimi pa leden mraz in ostra burja s snežnimi zameti, kar je včasih za dlje časa onemogočilo prehod. Danes si težko predstavljamo olajšanje in veselje, ki ju je občutil popotnik, ko je po dveh dneh potovanja čez goli kras zagledal z roba pri Bazovici pod seboj zelene griče in modro morje.

Danes je velik del Krasa pogozdenea, pašniki niso nikjer do golega pomuljeni, travniki s posameznimi hrasti okoli Lipice so bolj park kot kraška gmajna, pa tudi te, s suho travo in posameznimi brini ter borovci, zbuja več estetskih občutkov kot pa strahu ali neugodja.

Še bolj kot Kras pa se je spremenila človekova tehnika, njegova "mehanska" moč. Kaj je žeja, vročina, mraz, burja, ko pa človek sedi v hlajenem ali zakurjenem avtomobilu, kakršno je pač vreme, in v manj kot pol ure po asfaltni cesti zdrvi čez Kras! Kdor ni pazljiv, komaj opazi, da je na Krasu.

Zato pa tehnika po drugi strani prinaša Krasu marsikakšno nevšečnost, neprijetnost in tudi hudo, celo nepopravljivo škodo. Nekateri "rane", kakršne so veliki kamnolomi ali cestni useki, še posebej avtocest, so vidne že od daleč, tudi iz zraka, drugih pa sploh ni videti in se pozna ali se bo poznal šele njihov učinek.

Slovenski cestni križ in kras

V nadaljevanju podrobneje pišem o prometnicah na krasu, še posebej o načrtovanem slovenskem "cestnem križu". Ker predstavlja kraški svet 43 % ozemlja naše države, pretežno njeno južno polovico, lahko rečem, da bo pol slovenskega "avtocestnega križa" na krasu. Torej bo res "križ", predvsem za kraško podzemlje!

Avtoceste so povsod precejšnja obremenitev za okolje in bolj ali manj ekološko vprašljive. Na krasu pa je njihovem vplivu še posebej podvrženo kraško podzemlje, ki pa, po drugi strani, včasih tudi samo postavlja posebne tehnične težave pred graditelje. In te v nadaljevanju predstavljam...

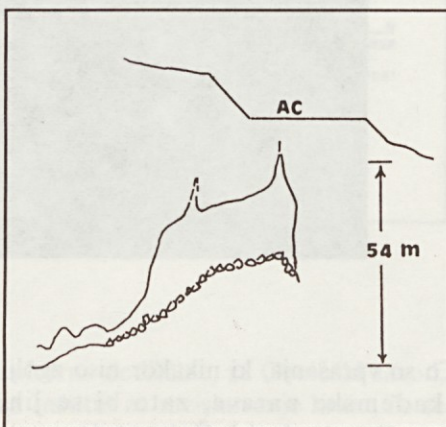
Z velikimi asfaltiranimi površinami se vadozna, to je prezračena plast kraškega podzemlja nepropustno zapre proti površju, kar bistveno spremeni značilnosti in procese (prezračevanje, dotok padavinske vode) tega dela podzemlja in na življenje v njemu. S teh površin se občasno koncentrirano zlivajo v podzemlje večje količine vode (kanali), ki je močno obremenjena z raznimi primesmi (natrijev klorid, mineralna olja, svinec, kadmij), škodljivimi tako za živali kot za človeka. Da niti ne omenjam posebnih primerov - nesreč, kot je pred nedavnim pri

Kozini, ko je naenkrat steklo v kraško notranjost (na površju se niti luža ni naredila) kakšnih 18 ton mineralnih olj. Ta voda se prej ali slej pridruži kraški globinski vodi, ki se steka proti kraškimi izvirom. Ti, na primer izviri Rižane ali Timave, so zajeti za oskrbo s pitno vodo in tako po svoji (zaenkrat) kvaliteti kot količini zelo pomembni, v bližnji bodočnosti pa bodo najbrž neprecenljivi.

Gradnja cest odkriva nove in nove kraške jame...

Druga posebnost, ki je tudi pomembna pri gradnji avtocest po krasu, so kraške jame. Izkušnje ob gradnji avtoceste Vrhnika-Postojna, kjer so v predhodnih raziskavah sodelovali tudi strokovnjaki Inštituta za raziskovanje krasa ZRC SAZU iz Postojne, so lahko zelo poučne. V ožjem območju

Nad Planinskim poljem je prav pod avtocesto 50 metrov visoka "Podorna dvorana", del več kilometrov dolge jame Logarček (po Inštitutu za raziskovanje krasa SAZU, 2, 1967)

več kot 20 km dolgega odseka ceste (to je kakšne 3 kvadratne kilometre površine) je več kot 60 kraških jam in brezen vseh tipov, od preprostih, tsnih vodnjakastih brezen do ogromnih podzemeljskih dvoran z rekami in jeziki. Med gradnjo pa se je pokazalo, da vse jame še zdaleč nimajo naravnega vhoda, da niso odprte proti

površju, ampak so se odprle šele ob zemeljskih delih za avtocesto. V ožjem delu cestnega odseka Vrhnika-Postojna se je tako odprlo 22 jam in brezen, do takrat popolnoma neznanih. Preračunano to pomeni več kot 7 jam na kvadratni kilometer kraškega površja. Med temi jamami so bile večinoma majhne, vmes pa je bilo tudi 24 metrov globoko brezno in 70 metrov dolga jama.

Gradbeno tehnične rešitve za premostitev teh jam so bile zelo različne. Če je votli prostor dovolj globoko pod površjem, ne ovira gradnje, čeprav gre za veliko podzemeljsko dvorano. Tak primer je jama Logarček v robu Planinskega polja - največja dvorana v tej jami, z značilnim imenom Podorna dvorana. Leži natanko pod avtocesto. Med cestiščem in stropom dvorane je 13 metrov skalnega stropa. Po mnenju strokovnjakov te debelina v vseh primerih zadošča in niso bila potrebna nobena dodatna zavarovalna ali utrjevalna dela.

Na Krasu poznamo še večje podzemeljske dvorane. Največja v Sloveniji je, vsaj zaenkrat, Martelova dvorana proti koncu Škocjanskih jam, dolga 308 m, široka 123 m in 146 m visoka (2,1 milijona kubičnih metrov!). Ta dvorana ni daleč od mesta, kjer naj bi potekala čez Škocjanske jame, oziroma čez njihovo nadaljevanje oziroma čez še neznane podzemeljske rove med Škocjanskimi jamami in Kačno jamo, ena izmed bodočih avtocest po Krasu. Sto metrov debel strop, kolikor ga je nad jamo (sicer še ne vem, v kakšni višini bo tam avtocesta - v nivoju, na nasipu ali pa morda v globokem useku), vsekakor s statičnega vidika ni vprašljiv.

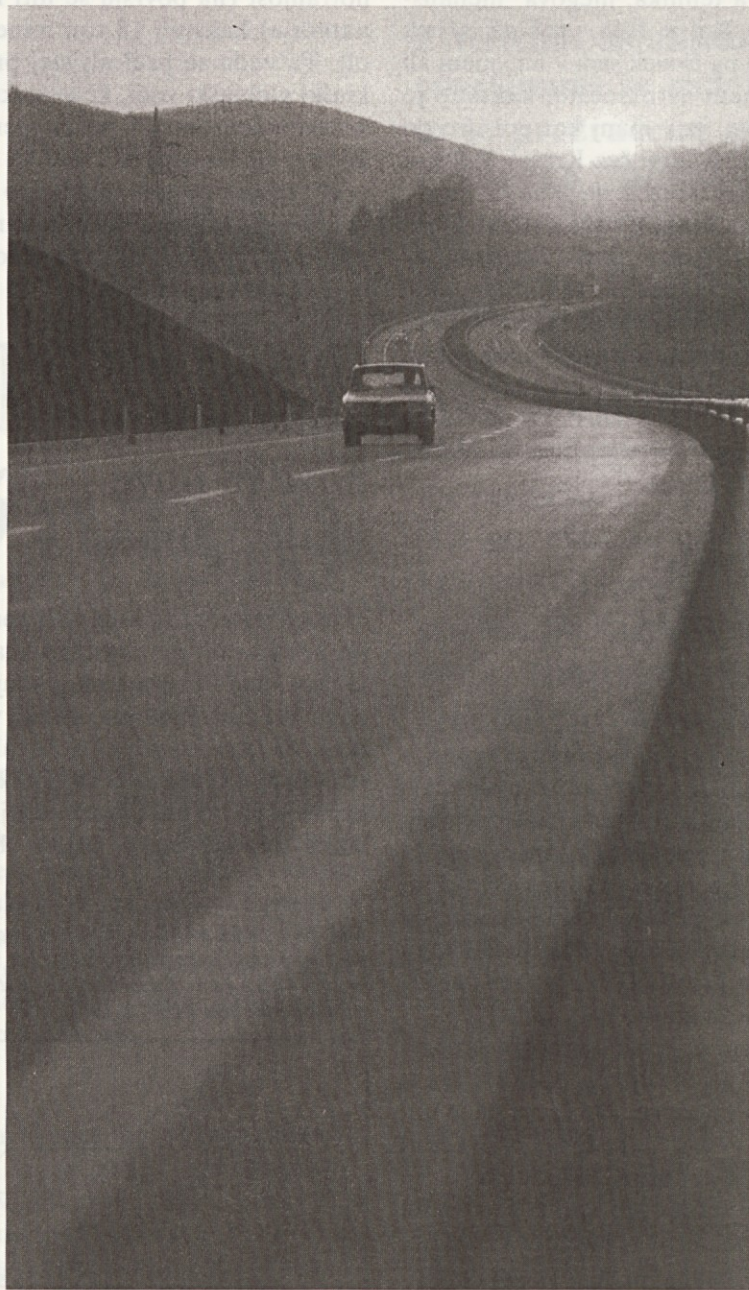
Kras "živi", se razvija in spreminja!

Vendar pa ne smemo pozabiti, da kras "živi", da se razvija in spreminja, kar najbolje dokazujejo udori in grezi, ki včasih tudi neposredno prizadenejo človeka. Zdi se, da so to redke in enkratne nesreče. Toda, če te pojave

spremljamo sistematično, na večjem ozemlju in dlje časa, kakor to delamo na Inštitutu v Postojni, se pokaže, da gre za določen proces.

V Tomaju se je 7.11.1961 podrla hiša št.10 (pod kuhinjo in hlevom se je udrila 3,5 m globoka luknja), v Rogu se je odprlo leta 1975 40 m globoko brezno gozdnemu delavcu dobesedno pod nogami, leta 1982 se je udrlo brezno pod konjem, ki je padel vanj in se ubil. Leta 1979 se je nad Predjamo odprlo 73 m globoko brezno in ni veliko manjkalo, da bi vanj zgrmel buldozer, ki je širil kolovoz in s tem povzročil udor. Leta 1982 se je pod novo hišo v Kozini odprla 15 m globoka in v notranjost 20 m široka jama. Morda še bolj "spektakularen" in medijsko odmeven je bil grez v strugi Reke pod Vremami, v katero je izgini-la vsa voda in je ostala struga v Škocjanskih jamah suha. Pa še zadnji, sicer ne edini, primer z avtoceste! Novembra 1993 se je nad Verdom v zelenici sredi med voznima pasovoma pod delavcem odprla 3 m globoka jama. Mož se je ujel na robu in ni bilo nič hudega. Kaj pa bi bilo, če bi se luknja odprla malo stran, v preHITEVALNEM pasu, in bi vanjo zapeljal avto s hitrostjo čez 100 kilometrov na uro? S Floride so znani taki nenadni grezi tudi pod hišami in cestami in v enega je padel celo mestni avtobus.

In to je vprašanje, ki še ni rešeno, kot je še toliko nerešenih vprašanj zaradi "pomanjkanja denarja", kar je izgovor, ki je vedno pri roki. "Podorna dvorana" v Logarčku se imenuje tako, ker je nastala predvsem s podiranjem, rušenjem stropa; torej je nastala od spodaj navzgor. Kamenje in skalovje po dnu dvorane kažejo, da ta proces nastajanja poteka še danes. Nazadnje smo si s tega vidika ogledali Podorno dvorano (ker je strop 20 metrov visoko, si ga natančno tako ali tako ni bilo mogoče ogledati) pred gradnjo avtoceste, to je bilo leta 1970. Ne vemo, ali poteka podiranje tako kot prej, relativno počasi, ali pa stalni tresljaji zaradi težkih tovornjakov proces pospešujejo. Ali je odpadlo nestabilno kamenje in je nastal uravnotežen obok, ali pa je kamnina še bolj prepokana in vedno bolj razpada?

To so vprašanja, ki nikakor niso zgolj akademske narave, zato bi se jih morali resno lotiti. Žal to vsi vemo, ukrepa pa nobeden!

Ali naj torej ne gradimo cest po Krasu in naj bi Kras postal otok, oaza brez prometnic?

Najbrž to ni rešitev. Pač pa bi bilo treba zagotoviti najresnejše načrtovanje. In tudi ovinku, ki bi sicer podražil gradnjo, se ne bi smeli odpovedati, če bi to zahtevali bodisi kraška narava, varstvo pitne vode ali sama varnost

ceste. Podražitev, ki se je investitorji vedno in najbolj otepajo, pa je kljub vsemu le enkratni udarec. V nasprotnem primeru gre pač lahko za trajno in nepopravljivo škodo okolju in morda tudi za življenje ljudi.

Moramo pogledati kruti "ekonomski računi" v oči: vodotesno cestišče in kanali za odvajanje onesnažene vode in strupenih snovi ob nesrečah (ne rečem "morebitnih", saj je jasno, da do njih prej ali slej pride) morajo biti. Kjer je nevarnost rušenja, tudi

geofizične raziskave in uporaba georadarja ter druge moderne tehnike ne sme biti vprašljiva, saj bodo le tako lahko zagotovljeni obstanek Krasa kot Krasa, obstoj njegovih prebivalcev in tudi obstoj ter varnost avtocest.

Za konec še vprašanje!

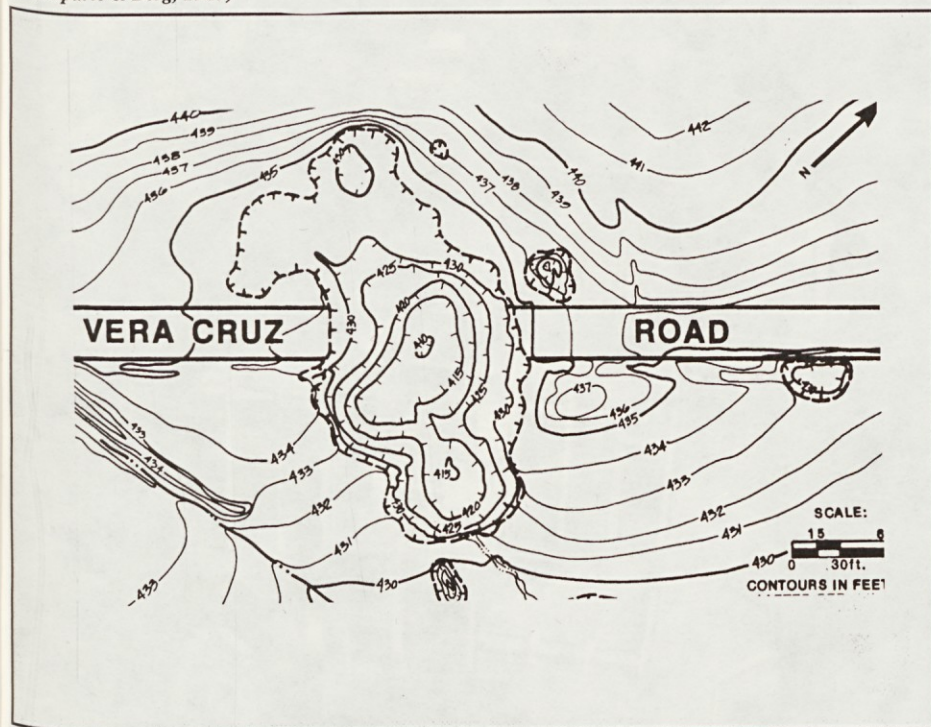
Nisem pesimist, a vendar moram končati z žalostnim primerom prav zdaj, ko mineva 25 let, kar smo zgradili

pokazala potreba? Vse to je bilo predvideno in se je tudi uspešno delalo med gradnjo odseka avtoceste Vrhnika-Postojna.

Sprašujem se, ali je mogoče, da se bo nad Škocjanskimi jamami odprlo ozko brezno, pa bo graditelj izrabil priložnost in vanj speljal odpadno vodo z avtoceste in pri tem še prihranil precej gradbenih stroškov?

In končno sprašujem odgovorne, zakaj plačujemo davkoplačevalci toliko denarja za Ministrstvo za okolje in prostor, za njegove specializirane službe, za Zavod za varstvo naravne in

V Pennsylvaniji je leta 1883 "pogoltnil" avtomobilsko cesto 60x30 metrov velik grez (Bonaparte & Berg, 1887)

prvo avtocesto čez naš kras in ki kaže, da se nismo prav ničesar naučili...

Ob gradnji odseka med Razdrtim in Čebulovico se tudi odpirajo brezna in jame, a izvajalec - graditelj po lastni presoji opravi z njimi. Kot se sliši, jih preprosto zasuje.

Sprašujem, ali so bili tisti, ki so z Italstrado sklenili pogodbo, pod takim finančnim pritiskom ali taki nevedneži, da niso v pogodbo vključili obveznega spremljanja del, kontrole in sprotnih raziskav ter ekspertnih mnenj, če bi se

kulturne dediščine, za Geološki zavod, za Inštitut za raziskovanje krasa, če se takrat, ko bi bila priložnost in nujnost, da se uporabita znanstveni kapital in kapital, nakopičen v dragi opremi, nanje nihče ne spomni!

BESEDA O AVTORJU

Dr. Andrej Kranjc, profesor geografije in diplomirani arheolog, je višji znanstveni sodelavec Slovenske akademije znanosti in umetnosti in upravnik Inštituta za raziskovanje krasa ZRC SAZU v Postojni.

Rodil se je 5.11.1943 v Ljubljani, kjer je na bežigrajski gimnaziji maturiral leta 1962 z nalogo Favna jam na Kočevskem. Na ljubljanski univerzi je vpisal geografijo in arheologijo. Za diplomsko nalogo o Kočevskem polju je leta 1971 prejel Prešernovo nagrado za študente. Leta 1972 je bil na strokovnem izpopolnjevanju v Franciji. Z nalogo o preučevanju krasa v Ribniški Mali gori je leta 1977 dosegel stopnjo magistra, z delom o recentnih jamskih sedimentih (v njem je veliko gradiva, zbranega o jamah na Krasu, posebej iz Škocjanskih jam) pa je leta 1987 doktoriral.

Od leta 1966 dela na Inštitutu za raziskovanje krasa ZRC SAZU v Postojni. Ukvarjal se je predvsem s fizično speleologijo in krasoslovjem. V zadnjem času se vedno bolj posveča ekološkemu proučevanju krasa in varstvu kraškega okolja, posebej naravnega spomenika Škocjanskih jam, ter zgodovini krasoslovja in raziskav našega krasa. Njegova bibliografija šteje blizu 400 enot, med njimi dve samostojni monografiji in dve v soavtorstvu. Dejaven je v delu domačih in mednarodnih strokovnih združenj ter sodeluje in tudi vodi mednarodne programe v okviru UNESCO, Evropske unije ter bilateralno (sosednje države in Francija). O svojem delu je poročal na kakšnih 50 domačih in tujih srečanjih ter obiskal številne kraške pokrajine in jame, od Norveške do Grčije, od severne Kanade do južne Kitajske. Je urednik Geografskega vestnika in Acta carsologica.

Za delo v krasoslovju in speleologiji je prejel zlato plaketo Borisa Kidriča in red zaslug za narod s srebrno zvezdo.

PREDSTAVITVE

Pogled v prihodnost...

Splošna banka Koper

Po dolgih desetletjih
poslovanja se je
1. januarja 1991
Splošna banka Koper
ustanovila kot delniška
družba. V svojih dvain-
vajsetih enotah in agen-
cijah poslujemo na
območjih občin Koper,
Izola, Piran, Sežana,
Postojna in Ilirska
Bistrica, s
predstavništvom za
ACTIVO pa opravljamo
svoje bančne posle tudi
v Ljubljani.

Poenostavimo naše sodelovanje

BANKOMAT

BANKA NA DOMU

infotel #

V svojih poslovnih enotah in agencijah opravljamo vse vrste bančnih poslov - toolarske in devizne - in se z njimi poskušamo čim bolj približati svojim varčevalcem ter jim nuditi kakovostne storitve.

Na tolarskem področju opravljamo bančne posle za imetnike žiro računov, tekočih računov, hranilnih vlog in tolarskih depozitov.

Na deviznem področju opravljamo menjalniške posle, posle za imetnike deviznih računov in deviznih hranilnih vlog ter zanje opravljamo nakazila v tujino in sprejemamo nakazila iz

v zadnjih letih v razširjanje brezgotovinskega poslovanja in v izboljševanje kakovosti bančnih storitev. Poudarek je na približevanju storitev prebivalcem, krajem njihovega prebivanja in zadovoljevanja življenjskih potreb.

Naše nove bančne storitve so:

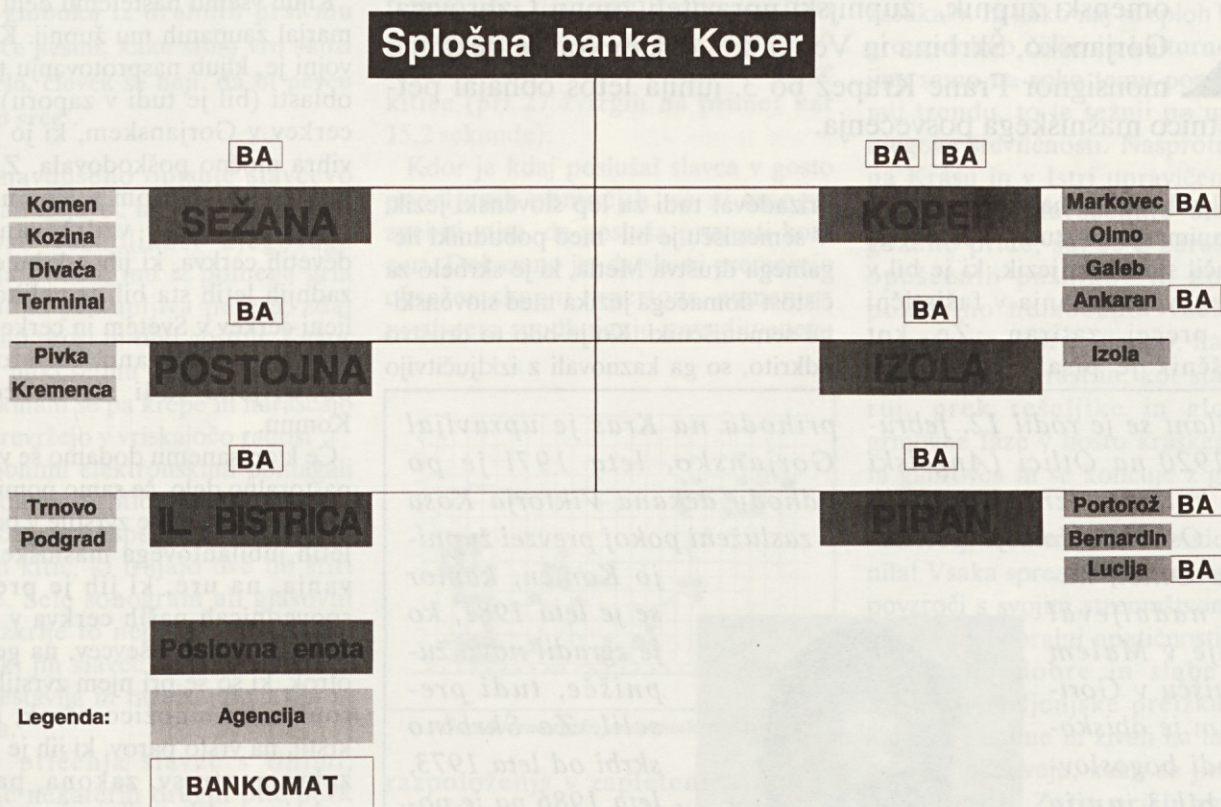
BANKA NA DOMU omogoča pošiljanje čekovnih blanketov in pokojninskih odrezkov na dogovorjeni naslov ter plačevanje položnic od doma.

INFOTEL - avtomatični informacijski servis omogoča imetniku poizvedbe o stanju na svojem tekočem računa in žiro računa. Sporoča tudi informacije o dnevni tečajih tujih valut. Imetnik telefaksa dobiva lahko vse informacije tega servisa tudi natisnjene na papirju.

Z različnimi oblikami brezgotovinskega poslovanja smo v Splošni banki Koper svojim varčevalcem bistveno približali in poenostavili opravljanje denarnih poslov.

Bančni uslužbenici lahko sedaj veliko več časa in pozornosti namenjamo

SHEMA POSLOVNIH ENOT IN AGENCIJ SPLOŠNE BANKE KOPER Z NAMEŠČENIMI BANKOMATI

tujine.

Nudimo tudi različna posojila in sicer:

- večnamenska posojila za prebivalstvo,
- posojilo za malo gospodarstvo,
- posojila za stanovanjsko in komunalno gradnjo.

Strategija razvoja bančnih storitev v Splošni banki Koper je bila usmerjena

BANKOMAT - bančni avtomat omogoča imetniku tekočega računa dvigovanje gotovine vsak dan, podnevi in ponoči; tudi ko je banka zaprta. Enajst bankomatov Splošne banke Koper je sedaj nameščenih v najbolj pomembnih in obiskanih mestnih središčih.

ACTIVA - vsesplošna plačilna kartica omogoča imetniku plačevanje blaga in storitev po vsej Sloveniji.

varčevalcem; še posebej za svetovanje o najetju možnih posojil in o naložbah ter za nasvete o njihovih zahtevnejših denarnih zadevah.

Kje so poslovne enote in agencije Splošne banke Koper in kje so nameščeni njeni bankomati, prikazuje mo na shemi!

Petdesetletnica mašniškega posvečenja...

MONSIGNOR FRANC KRAPEŽ - ZLATOMAŠNIK

Komenski župnik, župnijski upravitelj župnij Gabrovica, Gorjansko, Škrbina in Veliki dol, dekan kraške dekanije monsignor Franc Krapež bo 3. junija letos obhajal petdesetletnico mašniškega posvečenja.

Že v mladih letih je naš jubilant kazal veliko zanimanje za študij. Posebej ga je privlačil slovenski jezik, ki je bil v času njegovega šolanja v fašistični državi precej zatiran. Že kot semenišnik je pisal pesmi in si

prizadeval tudi za lep slovenski jezik. V semenišču je bil med pobudniki ilegalnega društva Metla, ki je skrbelo za čistost domačega jezika med slovenskimi semenišniki. Ko je bilo to društvo odkrito, so ga kaznovali z izključitvijo

Jubilant se je rodil 12. februarja 1920 na Otlici (Angelski gori) kot prvi izmed mnogih otrok. Osnovno šolo je obiskoval na Otlici, nadaljeval šolanje v Malem semenišču v Gorici. Tam je obiskoval tudi bogoslovje in bil 3. junija 1944 posvečen v duhovnika. Po posvečenju je bil imenovan za župnika v Velikem dolu, kjer je ostal do leta 1981. Še

kot župnik v Velikem dolu je v letih 1944-1953 soupravljal Gabrovico. Ves čas od svojega

prihoda na Kras je upravljal Gorjansko, leta 1971 je po odhodu dekana Viktorja Kosa v zasluženi pokoj prevzel župni-

jo Komen, kamor se je leta 1981, ko je zgradil novo župnišče, tudi preselil. Za Škrbino skrbi od leta 1973, leta 1986 pa je ponovno prevzel skrb za Gabrovico. Danes kljub štiriinšedesetletnem letom, ob pomoči kaplana Mateja Kobala, skrbi za pet žup-

nij, ob tem pa je še dekan kraške dekanije, ki obsega ves Kras.

iz vseh italijanskih semenišč in le posredovanje uglednih Slovencev mu je omogočilo vrnitev na študij. Po končanem študiju je prišel na Kras, ki mu je ostal zvest vsa leta duhovniškega delovanja.

Posegal je tudi čez meje župnij, za katere je skrbel. Po vsej Primorski in tudi zunaj nje je vodil ljudske misijone, vrsto let je sestavljal pridigarske osnutke, bil je svetovalec škofa dr. Janeza Jenka, prizadeval si je za Priključitev Primorske Jugoslaviji. In še bi lahko naštevali...! Od leta 1971 naprej je bil dekan komenske dekanije, ko se je ta leta 1991 združila s sežansko (tomajsko) dekanijo, je postal dekan novonastale kraške dekanije.

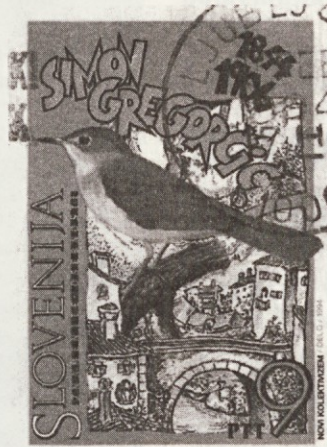
Kljub vsemu naštetemu delu ni zamenjal zaupanih mu župnij. Kmalu po vojni je, kljub nasprotovanju takratnih oblasti (bil je tudi v zaporu) obnovil cerkev v Gorjanskem, ki jo je vojna vihra močno poškodovala. Zgradil je nov župnijski dom v Komnu. Lepo skrbi za redno vzdrževanje vseh devetih cerkva, ki jih oskrbuje. Prav v zadnjih letih sta bili temeljito obnovljeni cerkev v Svetem in cerkev Device Marije v Obršljanu, še letos pa bo obnovljena tudi streha cerkve v Komnu.

Če k opisanemu dodamo še vse redno pastoralno delo, če samo pomislimo na ure pridig, ki so se zvrstile v petdesetih letih jubilantovega mašniškega delovanja, na ure, ki jih je predsedel v spovednicah naših cerkva v skrbi za dušni blagor Kraševcev, na generacije otrok, ki so se pri njem zvrstile pri veroouku, na množico otrok, ki jih je krstil, na vrsto parov, ki jih je združil v zakramentu sv. zakona, pa na vse pokojne, od katerih se je poslovil, ko jih je pokopaval, potem se šele zavedemo, koliko je naredil za Kras in ljudi na njem.

Petdesetletnica prihoda monsignorja Franca Krapeža na Kras je priložnost, da se mu za ves njegov trud zahvalimo ter mu z vzklikom "Na mnoga leta!" zaželimo še dolgo dejavno bivanje med nami!

Matej Kobal

PTICA, KI JO PESEM SLAVI

"Kako globoko iz drobnih prsi mu kipe vroče pesmi, kako silno vro skozi tanko grlo, človek se boji, da bi pevcu ne počilo srce".

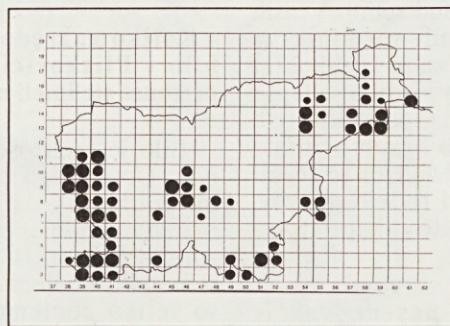
Tako navdušeno opisuje slavčevo petje Fran Erjavec in pronicljivo analizira vso raznolikost njegovega oglašanja: "Sedaj mu iz polnega grla doni sladka prikupljiva pesem, zdaj zopet milo prosi in tiho gostoli. Kakor na tanki nitki se mu tresejo zategnjeni glasovi, kmalu se pa krepe in naraščajo ter se sprevržejo v vriskajočo radost".

S sodobnimi elektronskimi pomagali so ornitologi ali ptičeslovci ugotovili, da slavec zmore zapeti od 618 do 1274 različnih kitic, ki trajajo dve do štiri sekunde. Šele sonogram ali glasovni zapis razkrije to nepopisno bogastvo zlogov, ki jih slavec neutrudno kombinira, sestavlja in razdira, ponavlja in modulira.

Petje pričenja slavec s tihimi, oglašanje nekaterih drugih ptic pevk oponašujočimi zlogi, nakar se stopnjevale zvrstijo kar najbolj različni zlogi. Temu, za naše uho najbolj melodičnemu pasusu, ki je hkrati najglasnejši, sledijo potem, ko se je drugi del kitice že sesul v naglo ritmično ponavljanje enega samega zloga, različno ponavljajoče se faze. Običajno je slišati tudi značilen glasnejši sklepni zlog. Vmes pa pevec nasuje še vrsto frekvenčno nemoduliranih žvižgov, ki jih nekateri slišijo kot jokave klice (Erjavec pravi: "milo prosi"). Četudi so

ti žvižgajoči zlogi silno kratki - merljivi so komaj v milisekundah - učinkujejo zaradi večkratnih ponovitev kot dolge kitice (pri 27 žvižgih na primer kar 15,2 sekunde).

Kdor je kdaj poslušal slavca v gosto poseljenih območjih, se ni zmozel znebiti vtisa, da posluša pravcati koncert. Dokazano je, da slavci premorejo obsežen skupni repertoar, namenjen predvsem spodbujanju gnezditvenega

Gnezditvena razširjenost malega slavca

razpoloženja v zapleteni strukturi območnosti, to je medsebojnih teritorialnih odnosov. Le manjši del napevov je tipično individualnih, lahko bi rekli namenjenih izživljanju posameznikov.

Slavec je ena izmed tistih ptic, ki jih pogosto slišimo, a le redkokdaj vidimo. Je ptica sence in mraka, neglede na to, da enako uspešno naseljuje vlažna in suha prebivališča. Njegov dom so pri nas svetle listnate hoste z bogato podrastjo, senčnate žive meje, pa tudi bujne zaraščene loke ob potokih in

rekah, ki so najverjetneje prvotno slavčevo prebivališče.

Pogled na zemljevid slavčeve razširjenosti v Sloveniji pove, da ga najdemo predvsem v zahodni Sloveniji, to je v Istri, na Krasu, v Vipavski dolini, Posočju in Goriških Brdih. Bolj strnjeno je naseljen še v nekaterih ravninskih predelih, kot so Ljubljansko barje, Bela krajina, Spodnje Posavje in ponekod ob Dravi in Muri. Še v začetku tega stoletja je gnezdil tudi v Savinjski dolini in na Gorenjskem, vendar je bil takrat še povsod veliko bolj pogost, kot je danes.

Upadanje slavčeve številčnosti in krčenje njegove nekdanje razprostranjenosti se je pričelo že sredi prejšnjega stoletja in se do danes ni zaustavilo in zasukalo. In kako naj se sploh bi, ko pa gre sodobno čiščenje kulturne pokrajine samo na roko temu populacijskemu trendu, to je težnji po upadanju njegove številčnosti. Nasprotno pa bi na Krasu in v Istri upravičeno lahko pričakovali naraščanje števila te gozdne ptice, saj se z zaraščanjem opuščanih pašnikov in košenic v pokrajino neizbežno vrača hosta. Vegetacija, kot je znano, napreduje prek začetnih rastlin, kot sta brin in ruj, prek rešeljike in gloja kot grmovne faze v hosto kraškega gabra in gabrovca in se končuje z gradnovo hosto.

Zatorej, vremena slavcu bodo se zjasnila! Vsaka sprememba v naravi, naj jo povzroči s svojim stremuštvo človek ali v svoji moralni apatičnosti narava, ima svoje dobre in slabe strani. Modrost življenjske preizkušnje je, kako se rastline in živali na take spremembe odzovejo, kako se jim uspejo prilagoditi. Zato prisluhujemo ob slavčevem petju tudi grškemu pesniku Seferisu, ki nam ima povedati tole: "Slavček, slavček, slavček, kaj je bog? Kaj nebog? In kaj je tisto med njima?"

Sicer pa v našem kulturnem prostoru razmišljamo bolj pragmatično, bolj stvarno, in predvsem, seveda, dosledno antropomorfno, tipično človeško. Tako obžalujemo, da se Kras zarašča, o slavčku pa le kot o metafori!

Nono Avgust Vrabec iz Pliskovice pravi:

MARSIKDO SE BO MORAL VRNITI K OBDELOVANJU ZEMLJE, DA BO PREŽIVEL!

Vedno sem si želela spoznati kraški praznik trgatve ali po domače bendimo. To mi je omogočila sošolka Karmen, ki me je lansko jesen z veseljem povabila nanjo. Takrat sem spoznala vse Grižnikove iz Pliskovice. Tudi nonota Avgusta Vrabca, ki me je presenetil, da pri 82. letih še vedno vozi traktor, bere časopise in je z razmerami pri nas in po svetu bolje seznanjen od marsikaterega mladostnika. In ugotovila sem, da nisem edina, ki gojijo spoštovanje do nonota Guštota; vsi, ki so bili tisti dan med trtami, tudi sin Franc, so upoštevali nasvete in mnenja najstarejšega izmed Grižnikovih gospodarjev.

V teh dneh sem Pliskovico ponovno obiskala, vendar z drugačnim namenom. Kraška vasica me je spet prijazno sprejela s svojimi osemdesetimi hišami, s cerkvijo Sv. Tomaža, s številnimi vinogradi in seveda s prijaznimi ljudmi. Prišla sem, da bi se z nonotom Avgustom pogovarjala o njegovi preteklosti in o tedanjem Krasu... Tole sem si zapisala o tem:

Gospod Avgust, če dovolite, bi vas najraje ogovarjala z nonotom Avgustom. Najprej pa, prosim, povejte, kdaj in kje ste se rodili?

"Rodil sem se v Pliskovici 1. maja leta 1912."

Kaj lahko poveste o svoji družini?

"Bili smo trije bratje in tri sestre. Po zgodnji smrti ene izmed sestra nas je ostalo pet otrok in, seveda, mati z očetom. Naša družina se je preživljala s kmetijo; imeli smo od štiri do pet glav živine in dva vinograda."

Ko sem bila jeseni pri vas

na trgatvi, je bilo kar veselo. Kako pa je bilo v preteklosti med bendimo?

"Vaščani smo si pri trgatvi pomagali med seboj. Včasih so prišli tudi sorodniki iz mesta... Ja, za nas velikokrat lačne otroke, je bilo še lepše kot danes. Gospodinje so prihranjeno hrano pripravljale na ta dan in to je bil eden izmed redkih dni, ko se je človek pošteno najedel."

Kaj pa pesem, vas je spremljala med trgatvijo?

"Ja, seveda! Pri naši hiši smo imeli stiskalnico ali prešo po domače. Tako so hodili tudi drugi k nam prešat in vedno smo peli pozno v noč. Sploh se je takrat več prepevalo kot danes."

Če greva na drugo, za nas, dijake, ne najlepšo temo, mi povejte kaj o svojem šolanju?

"V šolo sem hodil tukaj v Pliskovici. Naredil sem vseh osem razredov. Učil me je

Nono Avgust iz Pliskovice

foto: T. Trebec

Alojz Bole iz Rovinja pri Trstu, v četrtem razredu pa smo dobili še italijansko učiteljico za uro italijanščine na dan".

Koliko razredov šole je bilo v Pliskovici? Kateri predmet ste imeli najraje?

"Bilo je vseh osem razredov. Do šestega razreda je bil pouk vsak dan, 7. in 8. razred pa je imel pouk le ob torkih in petkih. Najraje sem imel zemljepis, v šoli pa so veliko pomena polagali lepopisju, ki se ga danes zanemarljivo."

Kaj pa ocene?

"Imel sem največ 'ajnzerjev', to je enic, ki so bile najvišja ocena, kot so sedaj odlične ocene, petice. Naš učitelj me je predlagal za nadaljnji študij, žal pa doma nismo imeli denarja."

Kakšen pa je bil prosti čas otroka in pozneje mladeniča v Pliskovici?

"Hodili smo na pašo in prepevali Na planincih,

Izidor ovčice pase... Igrali smo se 'lovčkanje'; v roko si vzel kamenčke in jih vrget v zrak, nato pa si jih moral ujeti."

Kje so se dekleta in fantje srečevali?

"V nedeljah in pa zvečer na kržadi. Seveda pa tudi na plesih v okoliških vaseh!"

Povejte še kaj o plesih!

"Bili so ob vaških praznikih - opasilih... Ples se je začel že zgodaj popoldne, končal pa pred temo. Bilo je v navadi, da je punca podarila fantu šopek rož; šele nato se je z njim zavrtela. In ples so začeli javni pari, šele nato so zaplesali tudi ostali. Otroci na ples niso smeli!"

Kaj menite: so bile punce takrat res bolj sramežljive, kot so dandanašnji?

"Ja, gotovo! Ni bilo javnega poljubljanja, ne objemanja. Če je bilo dekle bolj navihano in živo, je kmalu izgubilo ugled (in vaše 'raglje

so bile zadovoljne, da so le dobile koga v svoje zobe".

Ali ste peli tudi podoknice? Ste kdaj prislonili lestev k dekletovemu oknu?

"Ja, tudi to smo počenjali! Bolj pa se spominjam navade ob Novem letu. Ohrovt ali 'vrzoto' smo obložili s pomarančami ali z jabolki in ga privezali na hišo dekleta, ki nam je bilo všeč. Ta dar je bil dekletu v čast".

Kako se je odvijalo vaše življenje po končani šoli?

"Doma je ostal najstarejši brat. Najprej sem šel v Trst za vajenca v trgovino z živili. Tam sem bil tri mesece. Najemnina za sobo, kjer sem spal, pa je bila previsoka in po treh mesecih sem se vrnil domov.. Nato sem šel delat v kamnolom v Koprivo, a sem po enem letu spet ostal brez dela, ker je podjetje propadlo. Čez čas mi je vaščan Pepi Majden priskrbel delo v Sežani. Delal sem kot štaler v gostilni pri Malalanu. Skrbel sem za njihovo živino ter živino trgovcev, ki so prihajali vsak mesec 12. in 22. dne na semenj. Trgovali so predvsem z vlečnimi konji"

Povedali ste, da ste s soprogo Darino poročena že dolgih osemindeset let. Se še spominjate ohceti?

"Ja, tega človek nikdar ne pozabi! Poročila sva se v vaški cerkvi, kosilo smo imeli pri nas doma, večerjo pa pri nevesti, tukaj pri Grižnikovih, kamor sem pristopil za zeta. Tako je bilo v navadi!"

Kaj pa vaše sedanje življenje; s čim se ukvarjate?

"Kmetija in obdelovanje zemlje je bila in je še vedno moje življenje in moja ljubezen. Rad berem časnike, prisluhnem radiju in gledam televizijo. Do 79.

leta starosti pa sem se tudi kam zapeljal z avtom".

Kaj je za Kraševca najpomembnejše?

"Voda! Nekoč še bolj kot danes. Vezani smo bili le na vaše vodnjake ali štirne in na okoliške kale, kamor so hodile ženske prat perilo. V kalih pa smo tudi napajali živino".

Kakšno je kmetovo življenje na Krasu?

"Trdo!"

Kako mora Kraševcec živeti, da preživi?

"Kot mravlja. Delati poleti, da lahko iz zalog črpa pozimi!"

Ali mislite, da je zemlja za

Kraševca še vedno tako pomembna, kot je bila nekoč?

"V prejšnjih letih se je pomen zemlje za kraškega človeka zmanjševal, saj je iskal zaposlitev drugod. Stvari pa se spreminjajo. Brezposelnost je velika in marsikdo se bo moral vrniti k obdelovanju zemlje, da bo preživel!"

Vi imate že lepa leta... Kakšen je vaš recept za dolgo življenje?

"Trda mladost in delo sta me utrdili. Nikoli nisem kadil. Mastne hrane raje nisem jedel. Kozarec dobrega vina pri kosilu ni škodil, več pa nisem pil. Seveda pa imamo tu, na Krasu, dober zrak!"

Kaj je za vas Kras?

"Moj dom in moj ponos!"

Najlepše se vam zahvalujemo za vaše pripovedovanje, nono Avgust. Želim vam še veliko zdravih let in drobnih prijetnih presenečenj!

"Hvala! No, upam, da bo še prišla k nam na trgatev in klepet!?"

Vesela povabila in polna občudovanja do tega bistrega človeka sem se poslovila... Res upam, da bom jeseni pri Grižnikovih spet trgala grozdje!?

Pogovarjala se je:

Tanja Trebec

Slamčeva hiša

foto: T. Trebec

PREDSTAVITVE

Knjiga mag. Ljuba Laha
o izogibanju nepravilnim posegom
v bivalno okolje

PRENOVA STAVBNE DEDIŠČINE NA PODEŽELJU - KRAS

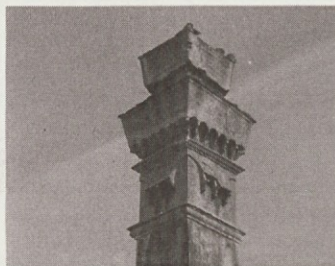
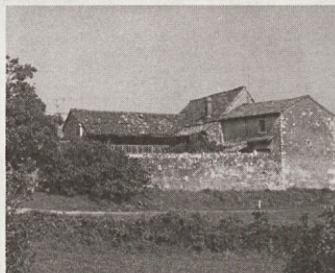
Lahova knjiga, ki je uvrščena v Seidlovo zbirko Dolenjske založbe, pomeni v mnogočem nov način razmišljanja o razvoju podeželja in o prenovi stavbne dediščine. Govori o razlogih, zakaj nam je ta novi način potreben, in o tem, kaj je nujno v prihodnosti storiti, da bi se izognili mnogim problemom in razvojnim razhajanjem na podeželju, ki vse bolj naraščajo. Knjiga je prispevek k prizadevanjem za razumnejši "napredek" podeželja - za tak "napredek", ki je obogaten tudi z vsem tistim, kar smo vrednega podedovali od naših prednikov. Namenjena je v pomoč predvsem strokovni javnosti, vsem tistim, ki so kakor koli vpleteni v odločanja o prihodnosti podeželja, pa tudi tistim, ki bolj ali manj prizadeto spremljajo dogajanje v prostoru - tudi čez svoj plot - in jim pri tem ni vseeno, kaj se z našim prostorom dogaja.

Razmišljanja, dokazovanja in nove pobude, ki jih v svoji knjigi ponuja avtor, služijo v oporo že večkrat izrečene misli - da je mogoče vpeljati pozitivne spremembe le s skupnim zavzetjem in s sistemskim pristopom - če le vemo, kaj resnično želimo v prihodnosti doseči in če ob tem razvijemo čisto določne predstave o dogovorjenih ciljih razvoja.

Recenzenta knjige sta priznana in uveljavljena strokovnjaka Univerze v Ljubljani prof. dr. Ana Barbič z Biotehniške fakultete in prof. dr. Peter Fister s Fakultete za arhitekturo, gradbeništvo in geodezijo.

Po njunih ocenah je knjiga poglobljena raziskava odprtega problema, ki je v danem trenutku v slovenskem prostoru zelo aktualen, tako za arhitekturno stroko kot za realnost.

Dolenjska založba iz Novega mesta je izdala zanimivo knjigo **PRENOVA STAVBNE DEDIŠČINE NA PODEŽELJU - KRAS**. Napisal jo je mag. Ljubo Lah, dipl.inž. arhitekture, Kraševce, doma iz Dutovelj, sodelavec Fakultete za arhitekturo, gradbeništvo in geodezijo Univerze v Ljubljani. Na 240 straneh velikosti 21 x 29 cm avtor z več kot 120 barvnimi in črno-belimi ilustracijami obravnava prenovu stavbne dediščine na podeželju ter za ponazoritev predstavlja primere s Krasa. Knjigo lahko naročite za 3.990 SIT z naročilnico, objavljeno na zadnjem listu naše revije!

Študija je zasnovana kot celostna analiza interdisciplinarnega značaja, okrepljena s posebnimi metodami preverjanja (anketa, realni modelni preizkus itd.) in izpeljana kot hkratna teoretična in metodična predstavitev izbranega problema. Raziskava je prikaz problematike reševanja skladnega razvoja podeželja s posebnim poudarkom na smotrni izrabi že zgrajene stavbne dediščine in na izogibanju nepravilnim posegom v krhko ravnotežje ekološko, kulturno in gospodarsko pomembnega bivalnega okolja Slovenije in še posebej Krasa. Obdelana tema je toliko pomembna, da mora biti predstavljena javnosti.

In kako se mag. Ljubo Lah loteva vprašanj o prenovi stavbne dediščine na podeželju, točneje na Krasu, si lahko preberete tudi v tej številki revije Kras. V obsežnejšem sestavku "Pristop k sodobni gradnji na Krasu je v zagati" predstavlja dandanašnjo gradbeniško prakso na Krasu, značilnosti tako imenovane kraške hiše in kaže na vzroke, zaradi katerih je na Krasu v zadnjih desetletjih izginilo toliko stavbnega fonda, da bi to, če bi se zgodilo hipotoma, zlahka razglasili za katastrofo.

Knjigo "Prenova stavbne dediščine na podeželju - Kras" priporočamo vsem, ki jim je tipična kraška stavbna dediščina kaj pomeni in ki imajo v svojih načrtih kakršno koli prenovitev ali obnovitev že zgrajenih stavb, zidov, vhodov na borjače itn., pa tudi tistim, ki se pripravljajo na gradnjo novih bivalnih ter spremljajočih zgradb oziroma objektov!

Obljuba dela dolg!

NAŠ USPEH - SPOŠTOVANJE DRUGIH...

Silva Matos

Vse oblike kulturnega vedenja izredno vplivajo na mnenje ljudi in na njihovo pripravljenost, da bodo z nami sodelovali. Z lepim vedenjem lahko razvijamo naklonjenost javnosti, pa tudi v posameznikovih očeh ustvarjamo vtis, da smo vredni zaupanja. Lepo vedenje prav gotovi ni naključje, ni nekaj neodvisnega in vzvišenega, ampak je pravzaprav veriga podrobnosti, drobnih načinov, ki pomenijo bolj ali manj stalen stil ali slog, kulturno raven človeka.

moramo veliko narediti sami, sebe oblikovati v lepem odnosu tudi do drugih, v skrbnosti do svojega ravnotežja, do svojega zdravja, do sočloveka in v načinu pogovora, sodelovanja!

"Obljuba dela dolg!" je star slovenski pregovor, ki zajema zelo veliko razsežnost človekovega vedenja. Kaže na to, kako gledamo na druge ljudi, koliko jih cenimo - ali preprosto, koliko je v nas tudi kulture lepega vedenja.

Biti zvest načelu "Obljuba dela dolg!" pa tudi ustvarja možnost za dobro sodelovanje, medtem ko neizpolnjene obljube sodelovanje uničujejo. Nekaj obljubiti, pomeni, da bomo naredili vse, da obljubo uresničimo. Če pa se kljub temu zgodi, da ne zmoremo obljubljenega storiti, se moramo vljudno opravičiti. Pozabljivost je velikokrat le izgovor za nemarnost!

Morda bo treba razmisliti, ali znamo dovolj dobro oceniti, presoditi, kaj bomo naredili - za sebe, za svojce, za prijatelje in znance, za poslovne partnerje ali za koga drugega. Včasih moramo narediti inventuro ali pregled, kolikokrat smo nekaj obljubili in kolikokrat smo obljubo izpolnili. Da ne bomo morda odkrili, kako živimo od obljub in nenarejenega, od nedoseženih ciljev in sanj!

Če že hočemo, da se s sanjami in iluzijami ukvarjamo sami zase, saj so sanje nekaj čudovito lepega, naj to ne pomeni bega, izhoda pred vsakdanjimi

nalogami (nadlogami), ki se jih ne lotimo. Še slabše pa se nam zgodi, če v te igre in neizpolnjene obljube sebi vključujemo in zapletamo svoje najbližje, svojo družino, morda sodelavce, vodje, poslovne partnerje.

No, vedno seveda ne pride do tega, da bi česa namerno ne naredili. Lahko se nam zgodi, da pač radi pozabljamo ali pa zaradi preobremenjenosti, množice obveznosti, ki jih imamo, ne vemo več, kje se nas drži glava. Hitimo s sestanka na sestanek, preskakujemo od ene naloge na drugo, postavljamo časovne razporede svojih dogovorov, potem pa pač nekaj ne gre več skupaj. Izpustimo en sestanek, ne odgovorimo na pismo, zamudimo pomembno srečanje, pozabimo svoje besedilo, pozabimo na partnerjevo obletnico ali na roditeljski sestanek, ne plačamo računa...

Če gre za pozabljivost, nismo edini. In lahko si pomagamo tako, da si zapišemo vse v beležko, da vodimo vse, kar moramo storiti, v eni evidenci. Zapisovanje obljub je dober pripomoček, seveda pa ne pomaga, če se na obljube "požvižgamo" ali če smo si naložili preveč obveznosti!

Razmisliti je treba, ali ne bi prevzemali le toliko nalog, obveznosti, dela, kolikor lahko storimo. Ali ne bi obljubili le tisto, kar res zmoremo?

To, da znamo v življenju odkrito povedati, kako nečesa ne zmoremo, je tudi naše ravnotežje, je tudi kultura komunikacije. Sobesednik, sodelavec, poslovni partner bo našo razlago sprejel, če bomo znali povedati, kdaj, zakaj in kako bomo sodelovali, kdaj pa tega ne moremo. Še posebno, če svoje obljube držimo in sprejemamo dogovor z njim kot zakon.

Če se hočemo obnašati na lepem, kulturnem nivoju, ni dovolj samo samodisciplina in sposobnost, doseči manjše ali večje skupne cilje, ampak je predvsem pomembno spoštovanje, sprejemanje sebe in drugih. Prav to, zadnje, nam omogoča, da se znamo vživeti v druge in da jim nikdar ne bomo storili nekaj, kar ne želimo, da bi storili drugi nam!

Ni treba, da si bogat, da bi lahko gojil kulturo medčloveških odnosov, saj ta izhaja iz človekove notranjosti, iz globine njegovega odnosa do sebe in do drugih ljudi. Morda bi lahko rekli, da imata tu največjo vlogo vzgoja in okolje, v katerem smo odraščali. A to bi prav gotovo bilo premalo. V tem okolju smo se naučili, kaj drugi pričakujejo od nas, in da se moramo na nek način obnašati, ker tako pričakujejo. Toda najbolj važno je, da se sami odločimo in sprejememo vedenje, lepoto in umetnost komunikacije, da se odločimo za kulturno vedenje. To pa je dolga, dolga pot. Za to

ZDRAVJE

KAJENJE?
NE,
HVALA!

Dr. Edita Stok

Pravzaprav lahko zapišemo, da je tobak od leta 1990 nekakšna medijska "zvezda". Države se prehitujejo z zakoni o kajenju, sprožajo se obsežne reklamne in vzgojne kampanje za preprečevanje kajenja. In uspehi niso izostali. Cigareta in kajenje nista več pojma človekove zrelosti in odraslosti, ampak postajata vse bolj pojma človekove neizobraženosti, neosveščenosti in tudi nižjega socialnega stanu!

Zakaj nam cigarete škodujejo?

Čeprav vas večina ve odgovoriti na to vprašanje, ne bo odveč naštetiti škodljive sestavine cigaret in njihove učinke. To so nikotin, ogljikov monoksid in katran.

Nikotin je snov, ki se pri vdihavanju cigaretne dima hitro absorbira ali vpija v kri. V možgane pride v manj kot tridesetih sekundah po vdihu cigaretne dima. V telesu se nikotin razgradi v kotinin in druge presnovne oblike. Nikotin spodbuja simpatični živčni sistem in sproščanje adrenalina, povišuje srčni utrip in krvni pritisk, pospešuje zlupljanje krvnih ploščic ter učinkuje tudi psihično, ker sproža občutek večje relaksiranosti, to je sproščenosti, in hkratne sposobnosti za premagovanje stresov.

Ogljikov monoksid je toksičen ali strupen plin, ki ga hemoglobin - beljakovina, ki veže kisik iz zraka - v rdečih krvnih telescih veliko bolj veže od kisika. Zato zmanjšuje njihovo prenosno sposobnost za oskrbovanje človeških celic s kisikom iz pljučnih mehurčkov po vsem telesu. In ker je v cigaretne dimu tega strupenega plina kar kakšnih 5 odstotkov, je sposobnost kadilčeve krvi za prenašanje kisika po ožilju in krvnih kapilarah do celic kar za 5 do 7 odstotkov manjša od nekadilčeve sposobnosti... Neposredni učinki ogljikovega monoksida pa so, tako kažejo raziskave, zmanjšana telesna

teža novorojenčkov pri kadilkah!

Tobačni katran vstopa v dihalna kot aerosol, kot mikroskopsko majhne kapljice, ki lebdiijo v cigaretne dimu. In pri kadilčevi neposredni inhalaciji ali vdihavanju takega dima se ga kar 70 % odlaga v dihalnih poteh ter jih draži. Zaradi ponavljajočega draženja nežnih sten dihalnih poti povzroča njihovo kronično vnetje in spremembe. Katran je med glavnimi povzročitelji kroničnega bronhitisa. Ker sčasoma uniči drobne dlačice v pljuči, katerih naloga je, da potiskajo nastalo sluz po dihalnih poteh

žnosti za raka v ustni votlini in grlu!

Da bi kar se da zmanjšala škodljive učinke cigaret in človeka kar najbolj zavarovala pred rakom na pljuči, tobačna industrija zmanjšuje vsebnost katrana v cigaretah. Glede na vsebnost katrana v njih se cigarete delijo na tako imenovane lahke, v katerih je do največ 10 miligramov katrana v kosu, in na tako imenovane težke z največ 29 miligramov katrana v kosu.

Kajenje povzroča tudi obolenja srčnožilnega sistema

navzgor, k ustom in nosu, ostaja sluz v pljuči in je idealno gojišče najrazličnejših bakterij... Katran pa je nedvomno tudi povzročitelj raka na pljuči. To so dokazali laboratorijski poskusi na miših. In verjetnost oboletja za rakom je pri zmernih kadilcih desetkrat večja kot pri nekadilcih, medtem ko je pri hudih kadilcih takšna verjetnost kar petindvajsetkrat večja kot pri nekadilcih.

Pri vsem tem je treba poudariti, da tudi tako imenovano pasivno kajenje - vdihavanje s cigaretne dimom onesnaženega zraka, ne da bi pri tem sami kadili cigareto - povečuje možnost za nastanek raka na pljuči. Tudi na tak način prihajajo v človekova pljuča kancerogene ali rakotvorne snovi.

Pri ljudeh, ki tobak žvečijo, ne kadijo, pa so povečane mo-

Kajenje povzroča tudi nalažanje maščobnih oblog (ateroskleroza) in oženje krvnih žil. Zmanjšuje naravno sposobnost telesa za odstranjevanje žilnih oblog ter s tem zmanjšuje preskrbo srca s kisikom, kar se navsezadnje kaže z bolečimi nogami pri hoji, s krči v nogah, konča pa se z gangreno noge. Več kot 90% pacientov z gangreno je navedlo, da so pred ugotovitvijo te poškodbe dnevno pokadili več kot 20 cigaret na dan... Med vsemi škodljivimi snovmi, ki jih vsebujejo cigarete, je za srce najbolj škodljiv ogljikov monoksid!

Kaj pa pasivno kajenje?

Tudi če niste kadilec, ste še vedno marsikje prisiljeni vdihovati tobačni dim. To se dogaja zlasti v restavracijah, diskotekah, pisarnah in drugih delovnih prostorih in še kje, saj

Se še spomnite svoje prve cigarete? Kašljali ste in se dušili, vendar je bil občutek enkratni. Mislili ste si: "Končno sem tudi jaz faca, frajer!" Prižgati cigareto in odrasti?... Časi so bili res drugačni. Le spomnite se Bogarta ali Jamesa Deana in številnih drugih filmskih zvezd! Niste si jih mogli predstavljati brez cigarete... In vse tiste krasne reklame o cigareti kot čudežnem sredstvu za izhod iz vseh težav! Sedaj pa vse močnejši prodor zavesti o škodljivih učinkih cigaret, o naraščanju raka na pljuči zaradi kajenja in ukrepi nekaterih zdravstvenih zavarovalnic, ki so kadilcem dodatno povečale zdravstveno premijo. Odnos do cigarete se je spremenil...

USPEŠNO IN ZDRAVO ŽIVLJENJE

V AMERIKI PONUJAJO NAPRAVICE ZA LAJŠANJE STRESA

Besedo stres, ki je tujka, vzeta iz angleške besede "stress", slišimo ali jo tudi sami uporabljamo za označevanje človekovih vsakdanjih psihičnih, razpoloženskih pa tudi telesnih napetosti, notranjih pritiskov, ki nas tlačijo, zavirajo in obremenjujejo v tolikšni meri, da nismo za nobeno rabo. Največkrat nas prevzame zaradi predolgo trajajočega napornega dela, zaradi neuspešnega izpolnjevanja del ali nalog in v zvezi z njimi zamujenih rokov, zaradi trajnejšega strahu pred čim, zaradi pritiska okolja, ki mu nismo več kos...

Proti stresu ni nikakršnih zdravil. Stres obvladuje naš vsakdan, naš delovni svet in naše zasebno življenje. Stres - ta tako pogosto uporabljena beseda - je vzrok za povišan krvni pritisk, za strah, za naglico in razburjenje. Lahko pa je stres tudi pozitiven, spodbuden. Medicina ga priznava kot nujnega za vžig naših telesnih "motorjev" in za doseganje visoke storilnosti.

Kaj se zgodi z nami, ko se znajdemo v stresu? Srednji možgani signalizirajo nevarnost, nadledvična žleza izliva adrenalin, telo ukinja kontrolo nad sladkorjem in maščobami v krvi, se mobilizira in čaka na "težaško" delo. Zato se moramo čimprej naučiti, kako se stresu ogniti, kako njegove negativne učinke zmanjšati, pozitivne učinke pa izrabiti sebi v prid!

Nekaj namigov:

Stres pred potovanjem - Pred potovanjem si naredite seznam najpomembnejših potnih accesorjev, od kozmetičnih potrebščin do ure budilke, od pršila proti mrčesu (takega, ki ne škoduje ozonu v zraku) do pokrivala za zaščito pred soncem in dežnika za deževno vreme!

Stres pred pomembnimi zmenki - Pripravite si papirje, napišite argumente ali dokaze za pogovor in premislite vse taktične poteze. Organizacija je vse!

Stres doma - Kdor je neprestano slabe volje, se jezi na partnerja, starše, otroke..., je sam žrtev stresa. Razumevanje, dobro razpoloženje, urejeno življenje in pozitivna naravnost so najboljši ubijalci stresa!

Stres s samim seboj - Ta stres je najslabši. Naučite se smejeti; tudi sami sebi. Skrbite za ravnovesje: kdor veliko sedi, naj se ukvarja s športom; kdor ima psihično napeto delo, naj si poišče hobi, ki sprošča...!

Kaj poleg navedenega še pomaga proti stresu?

globoko sproščanje z glasbo pomirja psiho; kopel s sivko in oljem geranije pomirja živce; masaža obraza sprošča zakrčeno obrazno mimiko; menlini, limonini in timijanovi obkladki odpravljajo izčrpanost (po pogostih stresih); telesna vadba pomaga pri "težkih" nogah in bolečinah v hrbtu.

Predvsem pa je pomembno, ne pustiti stresa, da vas premaga!

Če se vaše telesne in duševne baterije izpraznijo, trpi zdravje. Preobremenjenost slabi imunski sistem. Mnoge ženske posledice stresa takoj opazijo tudi na svoji koži, ki reagira z izpuščaji in mozolji.

Zato nasvet: Sproščajte se! Vsakih devetdeset minut dela si privoščite nekaj minut odmora. Ugotovljeno je, da se tudi napadi lakote pojavljajo v takih presledkih. Mnogi kadilci pa v takih časovnih intervalih segajo po cigareti.

Stresni terapevti v Ameriki so ustvarili nove priprave za lajšanje stresa, za katere so jih inspirirale ali spodbudile otroške igrače. To so, na primer:

Stresna žogica hi-tech, s peno prekrita in baterijsko vodena proizvaja glasove razbitega stekla, ki jo mečemo v zid.

Čarobne lunine žogice, ročno delo umetnika Kena Wadeja, edinstveno stisljive kroglice za vrtenje v dlani, da zmanjšujejo napetost.

Kitajske Jianshen ali Shou-Xing kroglice za krepitev rok in dlani ter za zagotavljanje dobrega zdravja z relaksacijo. Z novimi raziskavami so na Kitajskem so ugotovili, da delujejo Jianshen kroglice na podobnem principu kot meditacija. Z vsrkavanjem misli in razuma v digitalno aktivnost vzbujajo teta stanje - najglobljo relaksacijsko stopnjo.

Starodavni Kitajci so sploh tisti, ki so spodbudili uporabo takih sferičnih pomirjeval.

Pomirjevalni kolesčki yo-yo so po mnenju psihiatrov primerni za relaksacijo, saj ritmični gibi roke gor-dol pri poganjanju in navijanju vrvice človeka sproščajo.

panda

večine kadilcev to, da vi ne kadite, prav nič ne moti. Problem je predvsem nemoč kadilcev, ki do nedavnega praktično niso imeli možnosti, izogniti se vdihavanju cigaretnega dima. Kajenje na sestankih, v lokalih in drugod v javnih prostorih je bila izključna pravica kadilcev.

Pri kajenju se sproščata dve vrsti tobačnega dima - dim, ki nastaja pri kajenju in ga kadilec vdihava ter izdihava, in dim, ki nastaja pri izgorevanju cigarete med kadilčevim kajenjem. Ta, drugi dim, vsebuje veliko več kancerogenih snovi in je za nekadilca bolj nevaren.

Še posebej pasivno kajenje škoduje otrokom, saj so raziskave potrdile domneve, da velik delež otrok, ki živijo v prostorih s cigaretним dimom, oboli na dihalih.

In kako preprečiti kajenje?

Najuspešnejši preprečevalci kajenja so izobraževanje in nazorno opozarjanje ljudi na škodljive posledice kajenja, ukinjanje kajenja na javnih mestih, preprečevanje in omejevanje kajenja ter spodbujanje zdravega in športnega življenja.

Seveda pa je predvsem pomembno, da vsakdo pri sebi in zase razčisti svoj odnos do cigarete in kajenja in da preprosto sešteje oziroma pretehta razloge, ki govorijo kajenju v prid, in razloge proti kajenju. Boljše je, da se odločite prenehati kaditi, oziroma da opustite misel na kajenje, saj bo takrat, ko se bo pojavil dražec kašelj ali vas bodo začele boleti noge, najbrž že pozno!

ČE SMO USTVARJALNI, SMO TUDI ZADOVOLJNI!

Učiti se, pomeni, biti mlad! Toda človekova učljivost ni odvisna od njegove starosti, ampak je odvisna od njegove osebnosti. Če poskrbimo, da se naša osebnost spreminja, razvija, narašča tudi naša učljivost... In zlasti dandanašnji, ko se svet okrog nas vedno hitreje spreminja, je pomembno, da se na te spremembe pravilno in pravočasno odzivamo, da ostajamo v ravnovesju z njim, ustvarjalni in zadovoljni.

Delam - učim v šoli, kjer je izobraževanje formalno, se pravi uradno, nekoliko ločeno od življenja. In ugotavljam, da se veliko za življenje potrebnih ter pomembnih stvari naučimo neformalno, zunaj šole.

Takšno učenje nam omogočajo med drugim tudi študijski krožki (za odrasle), zato sem bila vesela povabila direktorja Ljudske univerze Sežana Pavla Skrinjarja, naj bi vodila tak krožek.

Prvič smo se študentje - krožkarji srečali oktobra lani. Ugotavljali smo, da se želimo izpopolniti v fotografiranju in narediti "korak naprej od povprečnih družinskih, gasilskih posnetkov". Postavili smo si naslednje cilje:

- postaviti razstavo, ki bo pokazala ne le naše tehnične spretnosti in sposobnosti, ampak predstavila predvsem pogled vsakega krožkarja na naše skupno okolje;

- izdati nekaj razglednic, ker opazamo, da imamo na Krasu manj dobrih razglednic, kot jih imajo v nekaterih drugih predelih Slovenije.

Na srečanjih, ki so vsak petek med 15,30. in 18. uro na Ljudski univerzi alči na prostem, na terenu, ugotavljamo, da se poleg spoznavanja zgodovine in tehnik fotografiranja učimo tudi opazovati, presojati in kritično komentirati, da si razvijamo občutek za estetiko, lepoto, oblikovanje, arhitekturo in da izostrujemo smisel za zaznavanje, spoznavanje zgodovine Sežane, ljudi tega mesta, pa tudi spoznavamo drug drugega ter sebe! Skupinsko delo pa ima še eno veliko prednost pred samostojnim delom. V skupini človek hitreje napreduje, raste. Človekova kreativnost ali ustvarjalnost prispeva namreč k novi, skupni ustvarjalnosti, ki se obogatena prelija nazaj, v vsakega posameznika. Ta pa pri svojem nadaljnjem delu uveljavlja novo, višjo kakovost.

Na klasičnih tečajih je vedno nekdo predavatelj, medtem ko so tečajniki bolj ali manj pasivni sprejemniki. V študijskem krožku pa smo si člani enakovredni; vsakdo po svojih željah in sposobnostih ustvarjalno sodeluje v vsakotedenskih programih, pogovorih, kritikah o prikazanih diapozitivih...

Ker se lahko z besedo in s fotografijo vsakdo izrazi, pomeni krožek za vse nas tudi prijateljska srečanja.

Mentorja o kiparskem in slikarskem študijskem krožku

ZAČELI SMO...

V prvi številki revija Kras je objavljen članek o študijskih krožkih v sežanski občini. Dodajava nekaj informacij o kiparskem in slikarskem krožku!

Mentorja študijskega krožka sva Mojca Senegačnik in Damjan Švara. Člane za krožek sva iskala osebno, saj sva hotela privabiti predvsem ljudi, za katere sva vedela, da se z likovnim ustvarjanjem že ukvarjajo.

Z vsemi člani krožka smo se oktobra in novembra lani dvakrat srečali in napovedali poskusni vklop. Zavedava se, da kljub majhnemu območju ne pozna dovolj ljudi, ki v sebi umetniško žilico imajo, zato sva vsakega povabljenca prosila, naj s sabo pripelje še koga...

Še pred prvim srečanjem sva napisala okvirni program za delovanje krožka, ki so nama ga na Andragoškem centru Slovenije v Ljubljani z veseljem odobrili. Bila pa sva, seveda, pripravljena, da ga popolnoma prikrojiva interesom in željam vse skupine.

Prvo srečanje je bilo v Komnu pri Ujetkenovih na št. 20/a. Takrat je dnevni red sestanka predvidel predvsem medsebojno seznanitev članov krožka in najino tolmačenje, kaj je študijski krožek... Vsi smo bili optimistično razpoloženi in smo v takšni obliki srečanj ter v posredovanju medsebojnih izkušenj videli predvsem možnost za dobro in prijetno sodelovanje. Spili smo še nekaj "glažov" terana in se ob slovesu dogovorili za naslednje srečanje pri Andreju Jazbecu iz Svetega, članu krožka.

Tudi na drugem srečanju, pri Andreju, smo dobro debatirali, vendar smo si na koncu morali priznati, da nam zaradi študijskih obveznosti (nekaj krožkarjev študira v tujini) primanjkuje časa za redno srečevanje in sklenili, da naša srečanja nekako zamrzemo do pozne pomladi, ko se bomo spet zbrali in naredili načrt za poletno kolonijo v naravi.

To pa bo že nova zgodba...

Mojca Senegačnik
Damjan Švara

Vilma Colja

IZOBRAŽEVANJE

Damjan Švara, študent kiparstva:

"KO KLEŠEM KAMEN, SE SPOMNIM NA MICHELANGELA"

Za kiparstvo se je odločil razmeroma pozno in po različnih poskusih iskanja samega sebe. Damjan Švara je namreč končal srednjo strojno šolo v Sežani in se zaposlil v komenskem podjetju Aluminij. Šele po nekaj letih dela pa se je odločil študij nadaljevati in se vpisal na arhitekturo, ker je začutil potrebo po izražanju svojih idej. Vendar pa je kmalu ugotovil, da ga študij arhitekture ne zadovoljuje. In "zajadral" je v kiparstvo, to je na področje, na katerem je končno našel svoj pravi jaz.

Kot zanimivost lahko pripišem, da je Damjan za letošnji krajevni praznih naredil spominsko ploščo pokojnemu komenskemu župniku Viktorju Kosu. Ima pa še eno veliko ljubezen poleg kiparstva, ki je tokrat obširneje ne predstavljam. To je odkrivanje in spoznavanje podzemnih lepot Krasa.

Z Damjanom Švaro sem se pogovarjala predvsem o njegovem kiparskem ustvarjanju in odnosu do rodne krasa...

Kaj je vplivalo nate, da si se začel ukvarjati s kiparstvom?

"Že v otroštvu sem čutil željo po izražanju svojih idej z risbo, s kakšnim koščkom lesa ali kamna. Za študij kiparstva sem se odločil dokaj pozno, čeprav sem že po končani osnovni šoli hotel nadaljevati šolanje v tej smeri. Vendar takrat še nisem imel izkristaliziranih želja. Tako se je začelo iskanje samega sebe v različnih delih in študiju. Na koncu sem prišel do kiparstva in sedaj študiram kiparstvo na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani. Kaj dlje naprej pa v tem trenutku še ne vidim. Seveda moram še dodati, da so mi doma vedno dopuščali izbiro poklica po lastni želji. Niso me ovirali pri mojih poklicnih odločitvah!"

Kateri material najraje uporabljaš? Če je to kamen, zakaj?

"Najraje delam s kamnom! Mislim, da

je to povezano s krajem, v katerem živim. Od rojstva namreč živim na Krasu. In kadarkoli sem šel na sprehod, na njivo, med trte, sem se srečeval s kamnom. Zrasel sem z njim. Ker me kamenje obdaja že od rojstva, ga smatram za primarni material. Zato najraje klešem kraški kamen, saj se mi zdi najbolj domač. Všeč so mi njegova barva, vonj, oblika, njegova mehkoča, trdota, bodljivost, trajnost in vsestranska uporabnost... Delam pa tudi z lesom".

Ali kraška pokrajina vpliva na tvoje ustvarjanje? Kaj ti pomeni narava, saj vemo, da preživiš v naravi veliko časa?

"Narava mi pomeni takorekoč vse! Preseneča me spoznanje, v kolikšni meri vpliva na moje ustvarjanje kraška pokrajina. In to povsem podzavestno."

Kdo so tvoji vzorniki?

"Karkoli je lepo in resnično, je moj vzornik. Med kiparji bi težko omenil koga posebej. Ko klešem kamen, se večkrat spomnim na Michelangela. Skozi svoje delo ga nekako spoznavam

in razumevam. Vzorniki so mi različni literati in pesniki. Na prvem mestu je vsekakor Srečko Kosovel. Iz dneva v dan spoznavam nove, zanimive ljudi. Veliko prebiram filozofe. Zato bi se zares težko opredelil za določene ustvarjalce..."

Kateri motiv najraje upodabljaš?

"Največ delam na osnovni, klasični figuriliki. Obiskujem pač klasično akademijo. Sam še vedno študiram na figuri. Privlači me lepota človeškega telesa. V figuri, ki jo delam, želim poiskati življenje. In zaenkrat mi to uspeva!"

Ali poleg tebe in Radivoja Muliča še kateri Kraševce študira na akademiji?

"Sedaj sva na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani dva Kraševca, kar je, v odstotkih glede na vse študente na njej, ogromno! Andrej Jazbec pa študira slikarstvo na Akademiji za lepe umetnosti v Benetkah".

Si študent, zato najbrž poznaš razmere, v katerih živijo mladi na Krasu. Ali misliš, da mladi na Krasu imajo bodočnost?

"Za bodočnost Krasa in Kraševcev se ne bojim. Kvečjemu se bojim, da bi se Kras preveč razvrednotilo. Najrazličnejši posegi ljudi, ki krasa dobro ne poznajo in sem jim zdi življenje na krasu skoraj eksotično, ne pomenijo nič pozitivnega, saj ne poznajo pravega življenja Kraševcev...Mislim, da Kraševca nič ne odganja s Krasa. Na Krasu ima vse, kar potrebuje!"

Vsakdo doživlja kras po svoje. Mi, ki živimo na Krasu, imamo do njega poseben odnos; sprejemamo ga drugače kot ostali. Kras je del nas; z njim živimo in dihamo. Vendar, kaj tebi osebno pomeni Kras?

"Kras je moj dom; je kos zemlje na našem planetu, kamor se vedno vračam; brez katerega ne morem živeti. Stalno me preseneča s svojo lepoto, spremenljivostjo. Kras je predvsem krasen!"

Martina Godnič

POŠTNI PREDAL 17

Na povabilo šolarjem, dijakom in študentom, objavljenim na notranjem delu ovitka prve številke naše revije, so se že odzvale s pismi in svojimi prispevki tri - upamo - bodoče redne sodelavke: Tanja iz Kozine, Veronika iz Postojne in Alenka iz Trsta. Kakor obe pismi objavljamo tudi njihove prispevke.

Ker pa kljub odločitvi, naj bi prve izdaje revije Kras prišle v vse domove na Krasu, prenekateremu šolarju, dijaku ali študentu naše povabilo za sodelovanje v reviji ni prišlo v roke, to ponavljamo na posebnem mestu. Saj pričakujemo, da boste Tanji, Veroniki in Alenki sledili še drugi šolarji, dijaki in študentje!

Uredništvo

PONOVITEV POVABILA ŠOLAR- JEM, DIJAKOM N ŠTUDENTOM K SODELOVANJU

Ko smo v uredništvu revije Kras določali njene cilje, smo ji med drugim namenili željo, naj postane redno branje tudi za šolarje, dijake in študente. Sklenili smo namenjati posebno skrb pridobivanju mlajših sodelavcev - dopisnikov in poročevalcev, fotografov in risarjev ter avtorjev literarnih prispevkov. V reviji naj bi objavljali svoje prispevke, bogatili njeno vsebino in se postopno uveljavili v slovenskem publicističnem prostoru.

Takšnega hotenja v prvi in predstavitveni izdaji revije še nismo mogli uresničiti, v tej številki pa že predstavljamo prispevke prvih, ki so se našemu povabilu odzvali najprej...

Ker ne vemo, kdo vse se med šolarji, dijaki in študenti s Krasa in drugod na območjih občin, ki obdajajo Kras, udejstvuje v šolskih krožkih, kot so novinarski, literarni, likovni in fotografski, vabimo vse, ki bi hoteli sodelovati v reviji Kras. Veseli bomo pisnih prispevkov - novic, poročil, pogovorov, reportaž ipd. ter krajših literarnih spisov ali pesmi - ter fotografij in likovnih stvaritev. Seveda, če se kakor koli lotevajo Krasa, Kraševcev in značilnosti tega edinstvenega predela Slovenije!

Zavrtite telefon 061/223-234 kadarkoli med tednom od 8. do 14. ure. Pogovorili se bomo glede na vaše dosedanje izkušnje, o čem in kako naj bi napisali v revijo ali pa zanjo fotografirali oziroma narisali, naslikali.

Za mlajše sodelavce - dopisnike iz osnovnih in srednjih šol bomo pripravili strokovna srečanja, enodnevne seminarje in novinarske, fotografske in likovne delavnice ali workshope. Pokazali bomo, kako nastaja revija Kras in udeležencem omogočili, da bodo sami soustvarjali njene strani - od naslovov in besedil do fotografskih in drugih slikovnih prispevkov.

Tistim, ki že imate morebiti kaj za revijo Kras zanimivega napisanega, fotografiranega ali naranega, pa svetujemo, da si naredite kopijo ali prepis in nam originalni izvod s pripisom svojega imena, priimka in naslova ter morebitnega telefona pošljete na uredništvo revije Kras, 66223 Komen, p.p.17 ali pa na naslov podjetja Mediacarso, d.o.o., 61000 Ljubljana, Rimska 8, telefon 061/223-234.

Povabili smo vas in ponudili sodelovanje. Prvi so se že opogumili in njihove prispevke lahko preberete na straneh te izdaje. Opogumite se še drugi in nas pokličite ali nam pošljite svoje prispevke!

Uredništvo

Drago uredništvo!

Sem učenka 3. razreda srednje ekonomske šole v Sežani. Pravkar sem prebrala prvo številko revije Kras, ki sem jo naključno našla med kupom časnikov. Da obstaja, še vedela nisem!

Kot vedno sem začela z branjem prvega članka in tako naprej. Nisem prebrala vsega, ker me na pogled ni vse zanimalo, ostala pa sem navdušena nad prebranim. Vesela sem, da so se tudi tu, pri nas na Krasu, prebudili ljudje, sposobni "sešiti" dobro revijo. Torej, čestitke ob rojstvu Krasa!

Moja domišljija mi še med branjem ni dala miru, tako sem razmišljala o tej in oni temi, ki bi celotni vsebini revije Kras dobro pristajala, in ji dodala še novo privlačnost ali zanimivost. In kot nalašč mojim idejam, ki bi drugače ostale le moje, zagledam povabilo k sodelovanju na zadnji strani.

Mogoče bodo te ideje neuporabne, a vam jih vseeno sporočam. Rada se pogovarjam s starejšimi ljudmi, "nonami in nonoti", ker vedo povedati veliko zanimivega... Tako ponosni in spoštljivi so do svojega Krasa, da jih z občudovanjem poslušam. Mi mlajši, tolikokrat nezadovoljni in polni tarnanj nad tistim, kar nam je narava dala, bi se morali prav od teh ljudi učiti ljubezni do Krasa. Zato mislim, da bi bila rubrika z naslovom "Najstarejši krajan" (ali kaj podobnega) dobrodošla. V vsaki izdaji revije bi predstavili najstarejšega prebivalca kakšne vasi. Povprašali bi ga o njegovi preteklosti, otroštvu, razmerah, v katerih je živel, in o tedanjen Krasu nasploh, pa kakšen je njegov "recept" za dolgo življenje. K intervjuju bi priložili še fotografijo. In prepričana sem, da bi ta rubrika pritegnila nov krog bralcev.

Žal 2. številke Krasa še nisem kupila, pa tako ne vem, kako so se mladi odzvali na vaše povabilo. Zanimivi bi bili članki o dejavnostih mladih, o predstavitvi kakšnega potovanja, tekmovanja in o podobnem, včasih pa je lepo prebrati tudi kakšno sladko ljubezensko izkušnjo (ali grenko).

Sama rada berem in v veselje mi je poprijeti za pero, napisati spis, pismo komu od številnih dopisovalcev ali preprosto opisati dogodke oziroma kakšno mišljenje v dnevnik.

Večjih izkušenj z novinarstvom nimam, rada pa bi sodelovala z vami. Zavedam se, da je veliko mladih, ki si želijo istega, kot si želim sama, a vseeno upam, da mi boste vsaj odgovorili.

Hvala, ker ste moje dolgo pismo prebrali, in v pričakovanju vašega odgovora vas lepo pozdravljam!

Tanja Trebec

Spoštovani!

Sem Veronika Fikfak in obiskujem 8. razred osnovne šole Miroslava Vilharja v Postojni.

Pišem vam zaradi vašega povabila šolarjem k sodelovanju v reviji Kras, saj vodim novinarski krožek naše šole. Do sedaj smo izdali en časopis, ki vam ga pošiljamo, v delu pa je že drugi. Konec aprila bo na naši šoli turistično srečanje šol Slovenije in za to priložnost pripravljamo veliko dejavnosti, ki bi najbrž zanimale tudi vas. Prispevke bi vam lahko napisali mi ali pa bi vi poslali kakega izmed vaših novinarjev. Ostale novice vam bomo pošiljali sproti in hitro, kolikor bo mogoče.

Če bi se radi bolj natančno pogovorili o našem sodelovanju, me lahko pokličete domov ali v šolo!

Hvala in lep pozdrav!

Veronika Fikfak

Podjetno dejanje štan-
jelskega turističnega
društva

BARVNI PROSPEKT O ŠTANJELU

V nakladi 10.000 izvodov je Turistično društvo Štanjel izdalo barvni prospekt - zloženko o Štanjelu. Na osmih straneh formata 14,5 x 21 cm dva načrta in 19 barvnih fotografij ter krajše spremno besedilo v slovenščini, italijanščini, nemščini in angleščini predstavljajo to, prav gotovo med najstarejšimi in najslikovitejšimi kraškimi naselji, ki je bilo nek-
daj celo mesto.

Besedilo za prospekt je uredila ter publikacijo oblikovala Vlasta Markočič, fotografije je prispeval Karel Hari, natisnila pa ga je Grafika Soča iz Nove Gorice.

Dva načrta nazorno predstavljata Štanjel z okoliškimi vasi in zaselki ter njegovo pestro ponudbo tehniških, gostinskih, trgovskih, rekreacijskih, kulturnih in transportnih storitev. Bralcu in sprehajalcu po Štanjelu s prospektom v roki omogočata orientacijo, kod hodi in kaj si ogleduje. Fotografije s podpisi pa kažejo in razlagajo najpomembnejše objekte in njihov zgodovinski, arhitekturni in kulturni pomen za Štanjel in Kras.

Besedilo v štirih jezikih je kljub svoji kratkosti tako bogato, da ga v celoti

povzemamo:

"Na poti čez Kras že od daleč pritegne naš pogled utrjeno naselje na pobočju griča, ki se dviga na severovzhodnem robu kraške planote. To je ŠTANJEL, eno najstarejših in najbolj slikovitih kraških naselij.

Zaradi prometno-geografske in strateške lege je bil Štanjel pomemben že od mlajše železne dobe dalje. Naselje se je razvijalo že v romanski dobi in se naglo širilo po griču navzdol. Nizi hiš so terasasto razporejeni po pobočju 364 m visokega Turna. Ozke ulice se ob izteku razširjajo v majhne trge, sredi katerih izstopajo kamniti vodnjaki. Hiše so zgrajene iz kamna, z bogatimi kamnoseškimi elementi, slikovito kraške z ozkimi okni, portali, dimniki, konzolami in celo kamnitimi strešnimi žlebovi. Veliko je gotških sestavin, ki dokazujejo, da je naselje že takrat doseglo današnji obseg.

Renesančno baročni grad in poznogotska cerkev sv. Danijela dajeta Štanjelu svojstven pečat.

Najstarejši ostanki gradu segajo v srednji vek, dokončno podoba pa so mu dali grofje Cobenzli ob koncu 17. stoletja. Za svojo grobnico so si izbrali cerkev sv. Danijela, ki je bila zgrajena sredi 15. stoletja in predelana v 17. stoletju. V 15. stoletju je bila zunaj naselja na sosednjem griču zgrajena manjša pokopališka cerkev sv. Gregorja. Tu je pokopan arhitekt Maks Fabiani.

Zaradi nevarnosti turških vpadov so Štanjel konec 15. stoletja zavarovali

z obzidjem, ki je vklenilo v svoj okvir hiše, cerkev in grad. Kasneje, ko je prenehala nevarnost vpadov, so hiše in del gradu zaradi prostorske stiske naslonili na obzidje in obrambne stolpe. Prva hiša zunaj utrjenega naselja je bila zgrajena šele sredi 19. stoletja.

Štanjel je bil močno prizadet v drugi svetovni vojni.

Še vedno ne povsem urejen in tudi še v ruševinah stoji kot mogočen pomnik tradicije in kulture.

Kljubuje času, opozarja in vabi!"

Prospekt o Štanjelu je prav gotovo pomemben prispevek k širši popularizaciji Krasa in njegovih lepot v slovenskem prostoru in na tujem. Njegovi podjetni ustvarjalci iz Turističnega društva Štanjel zaslužijo za opravljeno delo vse priznanje...

OSMICE NA KRASU

Prispevek k pestrosti
kulinarične
in vinske ponudbe...

OSMICE IN NJIHOV POMEN

Po stari pravici, ki izvira iz časov nemškega cesarja Karla Velikega (1519-1555) in ki je prišla k nam z Avstroogrsko monarhijo po odloku cesarice Marije Terezije (1717-1780), so dobili vinogradniki dovoljenje, da so manj kakovostna vina in vinske viške prodajali v vinotočih pod vejo ali v osmi-
cah. Ime osmica, ki se je ohranilo do današnjih dni tudi na širšem primorskem območju in najbolj na Tržaško-komenskem Krasu, zgovorno pove, da vinogradnik osem dni v letu prodaja v svoji kleti ali na svojem borjaču "pod vejo" (frasko) vino preteklega leta.

Vsaka oblast, od cesarske avstroogrške do naše sedanje, slovenske, se je zavedala oziroma se zaveda spodbudnega pomena osmice, s katero si vinogradnik izprazni vinske posode in jih dovolj zgodaj pripravi za novo letino. Sčasoma pa se je možnost za prodajo vinskega prebitka vinogradnikov razširila še na možnost prodaje domačih suhomesnatih in mlečnih izdelkov, doma spečenega kruha, potic ter skuhanih štrukljev. Tako dan-današnji srečujemo na Krasu ob križiščih in pred vhodi na dvorišča ali borjače domačij pritrjene veje ali šopke bršljana - fraske. Vabijo na osmice in kažejo pravo smer.

Seveda smo se odločili tudi v uredništvu revije Kras, da bomo za nekaj tednov naprej predstavljali napovedane osmice na Krasu, pa tudi drugod na Primorskem. Poleg koledarja bomo predstavljali tudi "osmičarje", njihovo ponudbo in morebitne posebnosti ter poenostavljen zemljevid za lažjo določitev, kje bo kakšna osmica.

Zato vabimo vse tiste, ki prirejajo osmice, naj nam pisno ali po telefonu hkrati z napovedjo svoje osmice na občini sporočijo to svojo namero. Pišite na naslov: uredništvo revije Kras, 66223 Komen, p.p.17 ali pa telefonirajte na št.061/223-234!

In o osmicah, o njihovem pomenu za turistično, kulinarično in vinsko ponudbo Krasa bomo še pisali. Pa o medsebojnem povezovanju "osmičarjev" tudi, saj bi ti s skupnim nastopom prav gotovo lažje uresničevali svoje želje!

Uredništvo

V aprilu in maju osmice na Krasu...

Od 16. do 25. aprila

1 - V Brju št.15/a pri Komnu - Milana Kosmina: Vsak dan med 10. in 24. uro bo stregel domači pršut, domačo salamo, vratovino in panceto, v krušni peči spečen kruh, klobase z zemljem ali repo ter teran in belo vino s poreklom. Ob petkih in sobotah zvečer bo domača glasba. Parkirnih površin za motorna vozila bo dovolj.

2 - V Svetem pri Komnu št.69 - Jože Abram: Vsak dan med 9. in 24. uro bo stregel domači pršut, salamo s posebnimi začimbami, vratovino, panceto, sir iz domačega mleka, doma spečen kruh, klobase z zemljem in repo in teran, mešanico belga vina ter viteško rebulo (beli teran). Zvečer bodo obiskovalce zabavali domači godci Binfilii. Parkirnega prostora bo dovolj. Tisti, ki kraške kmetije še ne poznajo, si jo bodo lahko ogledali pri Abramovih!

3 - V Štorjah št.9 pri Sežani - Franc Jelušič: Vsak dan med 10. in 24. uro bo stregel domači pršut, domačo salamo, suhe klobase, vratovino, ocvirke, doma spečen kruh, pečenice z zemljem ali repo ter teran in belo namizno vino. Ob sobotah in nedeljah bo domača glasba. In parkirnega prostora bo tudi dovolj!

Od 30. aprila do 8. maja

4 - V Ravnjah št.10 pod Štjakom - Jože Sanabor: Vsak dan od 10. do 24. ure bo stregel domači pršut, domačo salamo, panceto, nanoški sir, doma spečen kruh, pečenice z zeljem in repo ter berberov pinot in navadno belo vino pa tropinovec in brinjevec. Ob sobotah in nedeljah zvečer bo goste zabaval izvrsten harmonikar.

5 - V Brestovici št.8 pri Komnu - Humbert Peric: Med 10. in 24. uro bo stregel domači pršut, domačo salamo, vratovino, panceto, prsto, doma spečen kruh, klobase z zeljem in repo ter kraško črnino in namizno belo vino. Tudi domačih godcev konec tedna ne bo manjkalo!

Vsi "osmičarji" vas vabijo!

BI RADI KUPILI, PRODALI ALI NAJELI HIŠO, KMETIJO, PARCELO?

Bi radi kupili, prodali ali najeli na Krasu stanovanjsko hišo, primerno za prenovo? Bi radi kupili, prodali ali najeli opuščeno, nenaseljeno kmetijo oziroma zazidljivo zemljišče ali zemljišče za obdelovanje? Telefonirajte nam v uredništvo na št. 061/223-234 in povejte nam svojo željo. Zapisali si jo bomo in jo v naslednji izdaji revije v rubriki BORZA NEPREMIČNIN objavili! Lahko pa nam o vsem tem tudi pišete v uredništvo revije Kras, 66223 Komen, p.p.17... In da bodo sporočila - ponudbe in želje - čim bolj nazorna, bomo v prodajo ali najem ponujene zgradbe, kmetije ali zemljišča predstavljali tudi s fotografijami. Zato jih bomo, če bo treba, prišli fotografirati.

Objavljati bomo pričeli tudi ponudbe za prodajo in nakup umetniških del, starinskega pohištva in drugih antikvarnih predmetov.

Naprodaj je hiša z več gospodarskimi poslopji v Svetem pri Komnu

V lepi vasi Sveto pri Komnu (poznani po izjemni arhitekturi), blizu meje z Italijo, je naprodaj enonadstropna stanovanjska hiša z več gospodarskimi poslopji. Široka je 6 m, dolga 18 m; ima tekočo vodo in elektriko. Poleg velike kuhinje in treh bivalnih prostorov v pritličju sta v prvem nadstropju še dve sobi. Nad gospodarskim delom so še trije prostori. Hlev je širok 5 m in dolg 7 m. Nad njim je senik. Vhod z asfaltirane ceste na dvorišče je skozi porton. Na dvorišču s površino 250 kvadratnih metrov je vodnjak s klesanim vencem, ob dvorišču pa je še majhen vrtniček. Prodajalci cenijo hišo z vsem opisanim na 48.000 DEM v tolarski protivrednosti.

Za vse podrobnejše informacije in zaradi ogleda pokličite po telefonu na št. 067/78-354 v popoldanskem ali večernem času ali med 8. in 15. uro na št.061/223-234!

Aktualno vprašanje:

TURISTI RAJE V POSTOJNO?

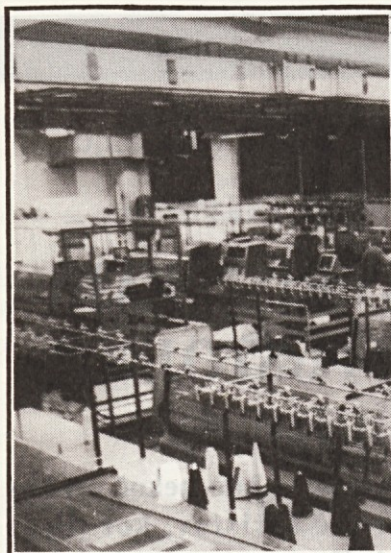
Kot vemo, je bilo nekoč pri nas dosti več turistov, kot jih je sedaj. Za to, seveda, krivimo vojno, češ da se tujci bojijo k nam, ker je Hrvaška tako blizu...In s tem se tolažimo. Pa se kdaj vprašamo, ali naredimo zadosti za turiste in za to, da bi jih spet privabili v Postojno?

Res je, da nam bo Postojnska jama vselej tolažba in vselej dohodek, a drugače...

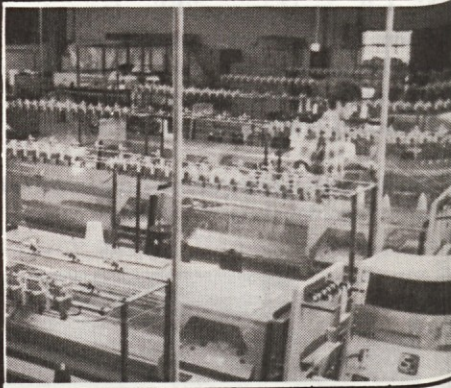
Nekaj posebnih je že v naši občini, ki bi radi, da Postojna postane velik turistični kraj. Ti so tudi veliko pripomogli k njenemu novemu videzu. Med njimi so tudi člani turističnega krožka osnovne šole Miroslava Vilharja, ki leto za letom skrbijo za dober videz Postojne, pa tudi, da se starih krajev kar tako ne pozabi. Zato nam je o delu krožka in o njihovih načrtih nekaj povedala mentorica krožka gospa Gabrijela Brouč:

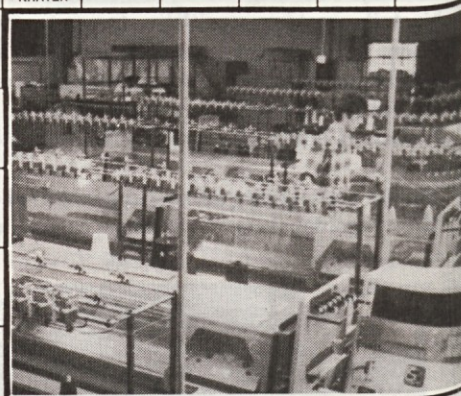
"V letošnjem šolskem letu obiskuje turistični krožek 28 učencev in učenk. Krožek imamo dvakrat tedensko, tako da lahko sodelujejo enkrat eni učenci, drugič drugi. Letošnji program našega dela je dokaj obsežen in zelo zahteven.

Najvažnejše delo, ki je pred nami, je vsekakor v aprilu. Naš krožek in obnem naša šola sta namreč orga-

Kras	SLOV. MA- TEMATIK (JOSIP)	GOSPODINJ- SKI PRIPOM- OČEK ZA RIBANJE	NAJVIŠJA GORA TURČIJE	NAGON	MILAN DEKLEVA	STAROGR. POTUJOČI PESNIK IN PEVEC	TRINITRO- TOLUOL	IGOR DEKLEVA	OTOKA OB LOŠINJU (VELIKE IN MALE...)	ROČAJ PRI SEKIRI		
PRIVRŽE- NEC PRA- GMATIZMA												
ZELO VIŠO- KO AMER. LISTNATO DREVO											TROPSKA OVIJALKA	
IZRAELSKI POLITIK (ABA)					DRAGO TRŠAR			KLIC, POZIV				
ZUPAN POD FRANCOZI BELGIJ. LETOVIŠČE				KRUTI RIMSKI CESAR	FRANC. PISATELJ (CLAUDE, "ARIANA")	ČRNILO	OSEBNI ZAIMEK	SL. VIOLIST (MILE) VIJAK PRI STISKALN.				
S E Ž A N A T O V A R N A												
P L E T E N I N I N												
											IVAN NAPOTNIK ITALIJ. ŽEN. IME	
ANTON OCVIRK	Kras	POLJSKI SEKSPIRO- LOG (JANI) TORIJEC						RIBIŠKA MREŽA	LESEN NOSILEC	OBRATNA AMBULANTA DIVJA RACA	Kras	
		TINE OREL TUBER- KULOZA (KRATICA)			IVO ZORMAN	AM. FILM. IGRALKA (MARY)					MLEČNI PROIZVOD	TO NE KUNTNER
						OBMORSKA GOSPODAR. DEJAVNOST	CIRKUŠKI UMETNIK SREDIŠČE VRTENJA					
IZDELEK TOVARNE PLETENIN												
BOMBAŽNA TKANINA PORTUG. OTOČJE					IVAN SIVEC JAPON. LU- KA NA OTO- KU HONŠU			Z VODO NA- POLNJEN UGASLI KRATER				AVTOR KRIŽANKE R. NOČ
	Kras	IZDELEK TOVARNE PLETENIN	ADAM BOHORČIČ OLGA ČEHOVA			IZDELEK TOVARNE PLETENIN						
		MIROVA- NJE, PO- ČIVANJE										
		PRIPOMO- ČEK ZA UČENJE IRIDIJ										
			TEŽKO STRELNO OROŽJE, KANON									

NAGRADNA KRIŽANKA

Ker je bil rok za oddajo rešitev nagradne križanke, objavljene v 1. številki revije, prekratek, preneka- teri bralec svoje rešitve ni poslal na naslov uredništva. Zato križanko še enkrat objavljamo. In če jo boste pravilno rešili, boste v sivo označenih poljih odkrili besede za najpogostejše izdelke tovarne, ki se v križanki predstavlja. Izdelke, ki vam jih križanka odkri-

je, prepisite čitljivo na dopisnico REŠITEV NAGRADNE KRIŽANKE KRAS, vloženo v reviji, izpolnite jo s podatki o sebi in jo pošljite na naslov uredništva. Izmed reševalcev, ki boste do konca aprila poslali pravilno rešitev, bomo z žrebom razdelili tri praktične nagrade tovarne Sežana. Prva nagrada je moški pulover, druga nagrada je ženski pulover in

tretja nagrada je otroški pulover. Vsak nagradenec si bo lahko izbral barvo in pravo velikost. Kaj pa tisti reševalci, ki so nam poslali pravilne rešitve križanke, objavljene v 1. številki revije? Izmed skoraj sto dospelih rešitev smo izžrebali naslednje nagrajence, ki si bodo v sežanski tovarni pletenin izbrali pripadajoče nagrade. Moški pulover prejme Tomaž Stubelj,

Nova Gorica, Iztokova 64, ženski pulover prejme Loredana Žigon, Sežana, Kosovelova 10, otroški pulover pa prejme Laura Benedetti, Koper, Vanganelška 7/a. Nagrajenci naj zavrtijo telefonsko številko 067/31-351 in se v komercialni dogovorijo, kdaj lahko pridejo izbrati svoj pulover!

Uredništvo

BI RADI REVIJO „KRAS“ PREJEMALI PO POŠTI?

Cepprav je revija Kras naprodaj tudi v vseh prodajalnah Preskrbe iz Sežane, v kioskih, trafikah in trgovinah s časniki in revijami po Slove-

niji in na Tržaškem ter v knjigarnah, si lahko zagotovite njeno prejemanje po pošti na svoj naslov. Lahko pa to storite tudi svojim sorodnikom in prijateljem, katerih korenike so s Krasa, sedaj pa živijo kje daleč od svoje domovine in jim revija Kras lahko postane še ena vez z domovino.

Izpolnite naročniško dopisnico s podatki o svojem naslovu ali naslovu osebe, ki bi ji radi zagotovili poštno dostavljanje revije Kras. Izrežite jo in opremite z znamko ter nam jo pošljite v uredništvo. Poštar bo naslednjo izdajo skupaj z bančno položnico za plačilo 400 SIT, 4.500 Lit ali 3 USA doll. s poštnimi stroški.

Za redno prejemanje revije Kras po pošti na svoj naslov ali na naslov koga drugega lahko tudi telefonirate v naše dopisništvo na št. 067/72-476 ali na sedež podjetja Mediacarso, d.o.o., 61000 Ljubljana, Rimska 8 – telefon 061/223-234.

NAROČILNICA ZA KNJIGO PRENOVA STAVBNE DEDIŠČINE NA PODEŽELJU - KRAS

Podpisana(i):

nepreklicno naročam izvod(a,ov) knjige PRENOVA STAVBNE DEDIŠČINE NA PODEŽELJU - KRAS, ki mi jo(ju,jih) pošljite po ceni 3.990 SIT za izvod pošljite po poštne povzetju na naslednji naslov:

Ime in priimek: _____

poštna št.: _____, kraj (mesto): _____

ulica in hišna št.: _____

Podpis: _____

NAROČILNICA ZA VIDEOKASETE SLOVENIJA

Podpisana(i):

a) nepreklicno naročam ceni 4.000 videokasete kasete: 1. Uvodna kasete in Slovenija, 4. Dinarskokraška 5. Panonska Slovenija (naročene kasete so podčrtane!)

b) nepreklicno naročam vseh pet videokaset iz cikla Slovenija za ceno 18.000 SIT (naročeno je podčrtano!).

Naročeno(i,e) videodisketo(i,e) mi pošljite po poštne povzetju na naslov:

Ime in priimek: _____

Poštna št.: _____, kraj (mesto): _____

Ulica in hišna št.: _____

Podpis: _____

NAROČILNICA ZA REVIJO „KRAS“

Podpisana(i):

nepreklicno naročam revijo Kras, ki jo pošiljajte po pošti na naslov:

Ime in priimek: _____

poštna številka: _____, kraj (mesto): _____

Podpis: _____

REŠITEV NAGRADNE KRIŽANKE KRAS

V nagradni križanki Kras so najpogostejši izdelki predstavljene tovarne:

1 _____ 3 _____

2 _____ 4 _____

Ime in priimek reševalke(ca): _____

poštna št.: _____, kraj (mesto): _____

ulica in hišna št.: _____

Uredništvo revije Kras MEDIACARSO

**66223 Komen
p.p. 17**

Znamka za 9 SIT

Uredništvo revije Kras MEDIACARSO

**66223 Komen
p.p. 17**

Znamka za 9 SIT

Uredništvo revije Kras MEDIACARSO

**66223 Komen
p.p. 17**

Znamka za 9 SIT

Uredništvo revije Kras MEDIACARSO

**66223 Komen
p.p. 17**

Znamka za 9 SIT

nizatorja 8. državnega festivala turizma. Naslednja letošnje teme je "Mi imamo svoj naj" Poleg organiziranja festivala bomo sodelovali tudi v nalogi in upamo, da bomo z njo uvrstili v finale, v katerem sodelujejo 10 do 12 najboljših nalog iz vse Slovenije.

Vendar ta zadolžitev ni edina. Nekaj smo jih že opravili. Presadili smo rastline oziroma rože okrasno grmičevje okoli šole, izvedli kulturni program ob 110-letnici Turističnega društva Postojna, ki je najstarejše tako društvo v Sloveniji. Pripravili smo poseben program za Karitas.

Če nam bo dopuščal čas, načrtujemo še proučiti vasi Šmihel ter izdati knjige in videokasete njej. Zelo radi bi vsi začeli beležiti podatke za pripravo (kulturno zgodovinskega) vodnika po Postojnski kotlini.

Mnogo nalog in dejavnosti pa krože okoli opravi spotoma, kar postanejo nujne".

Glede na to, da je turistični krožek osnovna šole Miroslava Vilharja lani zmagal na državnem festivalu turizma z nalogom "Gremo na izlet v Orehe in Razdrto", smo lahko prepričani, da se bo tudi organizacija tako dobro odrezal.

Podrobno o tem dogodku preberite v naslednji številki revije!

Veronika Fikfa

Založba Jaka predstavlja...

Založba videokaset Jaka iz Ljubljane je izdala cikel petih kaset, s katerimi si lahko na svoj televizijski zaslon z videorekorderjem prikličete celovito in pregledno predstavljeno Slovenijo, eno izmed najmlajših držav povezujoče se Evrope. Izjemno naravno in kulturno bogastvo slovenskih pokrajin od sončnega primorja do vinorodnih gor, od alpskih vrhov do kraškega podzemlja je vselej najožji sorodnik naših dobrih, a hkrati omejenih gospodarskih možnosti.

To je prvi projekt petih dokumentarnih dvajsetminutnih filmov. Z njimi so celovito in pregledno predstavljene glavne geografske, etnografske, prostorske, kulturne, gospodarske in

na video kasetah

druge značilnosti naše države. Vsebinsko in po zgradbi je zasnovan tako, da prva kasetka predstavlja Slovenijo v celoti, štiri naslednje pa podrobneje in "pod povečavo" kažejo slovenske svetove - sredozemski, alpski in predalpski, dinarsko-kraški ter panonski svet.

Ker so videokasete ne le v slovenskem jeziku, ampak so prevedene v angleški, nemški, francoski, italijanski, ruski in španski jezik, so lahko izjemno darilo prijateljem in znancem ter poslovnim partnerjem. So pa tudi primerne za predstavitev Slovenije na strokovnih in poslovnih srečanjih ljudem, ki naše države še ne poznajo.

Posamična videokaseta stane 4.000 SIT, cikel vseh petih kaset pa stane 18.000 SIT.

Uvodna kasetka Slovenija - Celovito in pregledno predstavi mlado državo Evrope, a vendar njeno staroselko, z vsem njenim izjemnim naravnim in kulturnim bogastvom. Poudarjena je njena geografska lega, z vsemi pomembnimi prometnimi povezavami, prikazane so njene prostorske značilnosti, gospodarske možnosti ter njeno izjemno naravno bogastvo.

Sredozemska Slovenija - Popotovanje proti Jadranskemu morju začenja kasetka v slikovitih Goriških Brdih in v bogati Vipavski dolini. Na Krasu se gledalec sreča z značilno kraško pokrajino in arhitekturo, s svetovno znanimi Škocjanskimi jamami in se čez strmi Kraški rob ter skozi slikovite vasi Koprškega gričevja spusti do morja, kjer se prepusti utripu Pirana, Portoroža in si poobliže ogleda koprsko luko - slovensko okno v svet.

Alpska in predalpska Slovenija - V sliki in besedi je predstavljeno alpsko visokogorje z razgibanim hribovjem predalpskega sveta, polnega značilnih samotnih kmetij, skupaj s slikovitimi vasi in mesti po dolinah in kotlinah; značilnost severnega in osrednjega dela Slovenije, ki gospodarsko sodita med njena najrazvitejša območja. Potovanje se začne v osamljeni Trenti, se pomenljivo pomudi v več krajih, pregledno predstavi naše glavno mesto Ljubljano in se konča v tišini odročnih koroških in pohorskih gozdnih planot.

Dinarskokraška Slovenija - Širni gozdovi dinarskega krasi skrivajo čarobni svet kraškega podzemlja, ki pred gledalčevimi očmi zaživi kot pravljичni svet. Mednje so kot na živopisni šahovnici položena rodovitna kraška polja in podolja. Kamera vodi gledalca od Postojnske jame čez Cerkniško polje in Dolenjsko do Bele Krajine, da nanovo podoživi vse lepote te dežele, z Vajkardom Valvasorjem po svetu poznane že stoletja.

Panonska Slovenija - Slika in beseda predstavita svet od zadnjih dolenjskih in štajerskih gor do pomurske ravnice, ki se kot dolga ravna črta izgublja v meglici sončnega vzhoda. To je svet večnih vinorodnih gričev s samotnimi belimi zvoniki, slikovitih starih mest in trgov, plaho zbranih okrog obledelih gradov, svet sodobnih in stoletnih zavetišč zdravja in zdravilne vode ter širnih polj zlatega zrnja - za kruh in potico. In sredi te širjave štoklja, spokojna Mura in hiša evropske mode.

Izpolnite naročilnico, objavljeno konec revije, in jo opremito z znamko ter pošljite na naslov Mediacarso, d.o.o., Rimska 8, Ljubljana, ali pa telefonirajte na št. 061/131-50-07. Če vas zanimajo videokasete šolskega programa ali videokasete bogate palete izobraževalnih programov, nam sporočite po telefonu svoje želje, da vam pošljemo pregledne prospekte!

73779/[11]

D

KRAS

199402951

Čistoča knjigarn
Srednja Viharna Hribov
družbena centrala
Srednja Viharna Čopodistria

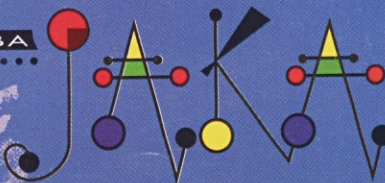
JA

na videu

SLOVEN

ZALOŽBA

LJUBLJANA • PODMILŠČAKOVA 28A • TEL./FAX: 061 1315 007